

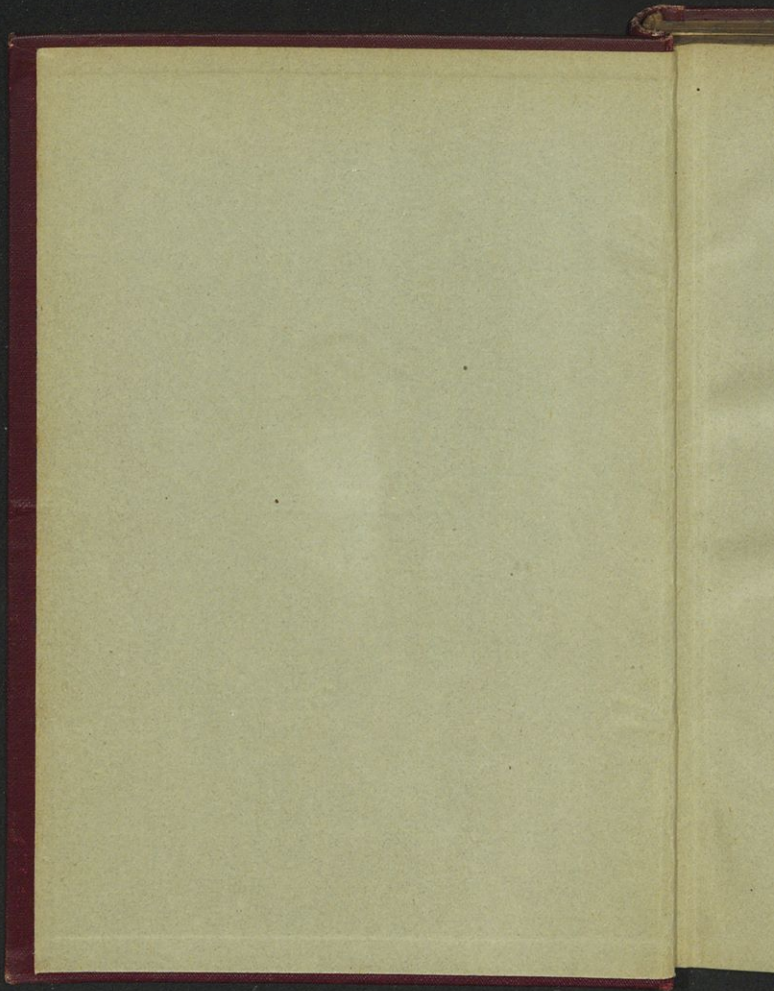
NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

DS 58 777

17

JOSIP JURČIČ

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

UREDIL
FR. LEVEC.

VII. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

Drugi natisk.

V LJUBLJANI, 1909.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVH

ZBRANIH SPISOV VII. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: LEPA VIDA. — IVAN ERAZEM TATENBAH.

===== Drugi natisk. =====

V LJUBLJANI, 1909.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

+ 58777

. 58777

D 1014/1950

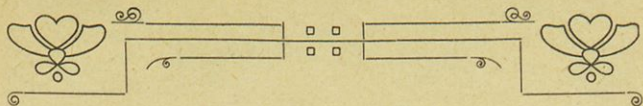

KAZALO.

1. **Lepa Vida.** Roman. („Zvon“, 1877.) . . . 9
2. **Ivan Erazem Tatenbah.** Izviren historičen roman iz sedemnajstega veka slovenske zgodovine. („Slovenski Narod“, 1873.) 127

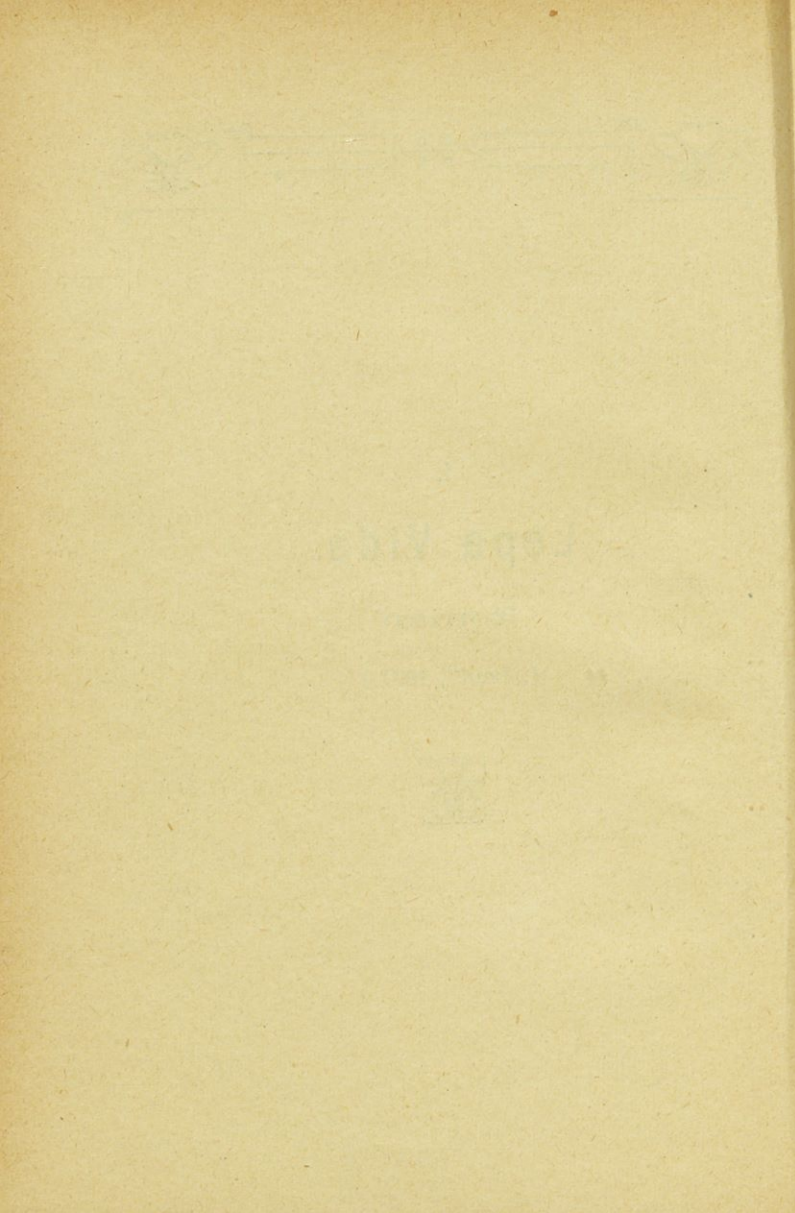
I.

Lepa Vida.

Roman.

(„Zvon“, 1877.)

Prvo poglavje.

Adrijansko morje se je nekega popoldne o prvi jeseni leta, katero je skončavalo prejšnje stoletje, burno gibalo, kakor vselej pred viharjem. Otve so letale nad valčki in valovi, ki so se vedno nemirneje zibali, dasi je bilo vetra še prav malo čuti. Ovčji pastir Stóklas, ki je šepal na eno nogo, a vendar visoko nad morjem na redki in pičli travi med skalovjem pasel po skromnih kraških tleh svojo brav, je opazoval z večjim očesom nebo, oginil svoj dežni plašč od lipovega lubja čez ramo, tako da je bil videti kakor kak pokonci hodeč oven, stopil na visoko skalo in zagnal preko doline glasan „hoj-hoj!“ Na onem hribu, daleč proč, se mu je ódzval tovariš in zategnjeno vpijoča sta se čednika zmenila, da danes je treba prej domov gnati, ker bode vihar.

Oni prekogorski pastir kmalu izgine s svojo čedo za skalami v notranjost suhe zemlje od morja strani, ker je bil s posestva Basnigojevega, katero je ležalo v rodovitni, z drevjem lepo obrasteni

oazi kraške zemlje. Ovčar Stoklas pa je služabnik Samorodov, gospodarja, čigar posestvo je ležalo prav na morski obali, komaj za dober streljaj od morja vzreber, tudi na samoti. Da bi ga vihar predalet od doma ne prehitel, požene Stoklas čedo proti jugu. Žvižgaje pada njegov dolgi bič po kosmatinskih hrbteh ovnom in ovcam, da se gnetoč in rijoč spuste v hiter dir proti potu, bosopeti pastir jim kakor strela šepa vedno za petami z divjim kričem in neusmiljenim bičem.

Tam na potu pa sta stala dva jezdeca in opazovala neusmiljenega pastirja dalj časa, a tako, da ju on ni ugledal.

„Čakaj, jaz mu pokažem, žival tako pretepavati,“ reče eden jezdecev, skoči z malega konja, s katerega so dolge noge velikanske njegove postave tako že skoraj do tal mahale, vrže vajeti svojemu drugu in zavihti mali konjski bič ter z gromovitim glasom zavpije Stoklasu ovčarju: „Kaj je to, ti pes! Semkaj k meni!“

Kakor okamenel obstane pastir; njegova prej preplašena čeda dirja še nekaj korakov dalje, potem se pa zopet začne pasti. Mož je bil njegov gospodar, Anton Samorod in oni na konju obsedeli Samorodov brat, duhovnik, župnik pri cerkvi dve uri strani.

„Pusti ga zdaj, razkačen si, kaznuj ga drug pot,“ reče duhovnik, mož okoli 50 let star in mnogo manjši od brata Antona.

Ali Anton Samorod je že svojega ovčarja imel v železni pesti; z eno roko ga je za obleko pod hrbtom čez sredo ubral in privzdignil suhega Stoklasa kakor snop ovsen, z drugo pa z bičem neusmiljeno udrihal po zadnji pastirjevi oplati, tako, da je prej tolikanj pogumni ovčar zdaj na vse čeljusti kričal: „Jazes! Jazes! Jazes!“ Njegovo vpitje se je razlegalo tjakaj do morja, da so celo pomorske otve strmele ter sta tudi konja na potu ušesa nastavila in gledala, kaj tu gospodar Samorod z ovčarjevim čestitim sedalom vrši in dela, da vrli Stoklasek kriče pači sveto ime Zveličarjevo.

„Dovolj, dovolj, pusti ga!“ prosi duhovnik, ali Samorod tepe prilično dolgo, naposled pa izpusti pastirja ne ravno na mehko ob tla.

„Obležal je! Bog pomagaj, ubil si ga!“ vpije prestrašen dobrodušni duhovnik dolgemu bratu, ki je počasi korakal proti njemu in proti konju nazaj. Zdaj se Samorod obrne, postoji in vidi, da se pastir res ne gane z mesta.

„Za Boga, kam te spravlja nagla tvoja jeza!“ toži duhovnik in hoče že tudi s konja splezati, da bi šel ubogi potepeni človeški podobi pomagat.

„Ubil sem ga?“ se zagrohoče Anton, naglo stopi k ležečemu Stoklasu ter govori: „Pritajil se je žaba, pritajil; stoj, da vidiš!“ Rekši dvakrat ležečo kepo po bosih nogah z bičem švrkne. Kakor blisk je bil pastir na nogah in se je brzonog spustil v

beg in točil čez kamen in brin, tako, da se je sam duhovnik ta hipec malo nasmehnil.

„Prokleta mačka!“ se jezi Anton, ko zopet konja zaseda, ves blede.

„To je prav, da kaznuješ takega človeka; ali prav ni, da se sam tako raztogotuješ, da ne moreš nagle svoje narave prevladavati,“ kara starejši brat, morda že po svojem poklicu karanja vaje.

„Pusti, izpremenil me ne bodeš. — Kaj sva govorila prej? Obtičalo mi je nekaj v možganih, ali ne spominjam se, kaj. Pomagaj mi. Da, že vem! Tebi ni dovolji prijatelj moj in gost Alberto Paoli. Zakaj ne? Zopet samo zaradi tega ne, ker je Italijan? Ti imaš rajši Nemce, Španjole in vse druge, to vem. Ali kaj pomaga? Mi tu ob morju imamo največ z Italijani posla, oni s trgovino vladajo in jaz sem trgovec.“

„To mi še na mislih ni bilo. Res, da sem dostikrat obžaloval, da naš rod dozdej ni pokazal še toliko moči, da bi bil mogel tuj element odrivati, ali zdaj o tem nisem mislil. Temu tvojemu prijatelju, Paoliju, jaz iz drugih razlogov ne bi zaupal in ga ne bi vabil na tako dolga posvetovanja, kakor ti. Benečana se je treba paziti, posebno pa tega.“

„A zakaj govoriš tako?“ vpraša Anton z nekim nejevoljnim glasom.

„Vidiš, že zopet si napol vzkipel; kako bi ti mogel kaj mirno povedati? Kako dolgo je bil zdaj zopet pri tebi?“

„Paoli? Včeraj jutro je odplul domov v Benetke, ni ga več pri meni; ne boj se, ne boš ga videl, če ti je tako zopern, čemur se moram čuditi, ker nima nič strašnega na sebi. Sicer pa je bil samo štirinajst dni moj gost.“

„Bilo bi morda bolje, ko bi imel kaj strašnega na sebi, kakor praviš ti,“ reče svečenik z naglasom, „in bolje, da ne bi po štirinajst dni ostajal.“

„A zakaj? Kakov razlog mi vendar moreš povedati? Ali si pozabil, da je že najin oče s Paolijevim dedom po trgovini in prijateljstvu znan bil in vezan, in da sem jaz morda za polovico zdanjega premoženja in vsa svoja potovanja hvale dolžan samo temu znanju?“

„Vse res! Ali zaradi tega ni potreba, da zdaj mladi Paoli brez trgovanja, brez posla, brez dela kar po tri dni, ali celo po štirinajst dni pri tebi na domu gostuje. Ti hodiš po kupčevalstvu in po poslih na okoli in okoli, ni te po več ur na dan, časih po ves dan doma — ne zameri, da ti naravnost govorim — doma puščaš mladega gosta z mlado in lepo svojo ženo, ti, ki sam nisi več tako mlad.“

„Mlado in lepo svojo ženo!“ zakliče Anton, ustavi konja, prestrašeno pogleda brata, kri mu šine v zarjavelo, že malo nagubančeno suho lice in oko mu divje iskri. „Kaj si rekel?“

„Nič!“ odgovori brat duhovnik naglo; ustrašil se je bil vtiska, ki so ga naredile njegove besede

na Samoroda. „Jaz nisem nič rekel, da kaj vem. Samo tako malo opominjati sem te mislil.“

„Ti si kaj slišal!“ grmi brat.

„Nič, verjemi, da nič. Ali jaz sem duhovnik, iz spovednice poznam slabosti človeškega bitja in imam v vednem vidu in spominu, da molimo vsak dan Boga: „Ne vodi nas v izkušnjo!“ No, vidiš, kar prosimo Boga, naj nam stori, to storimo sami prvi, kjer moremo, to je: kjer je kakova izkušnja, ogibljimo se je, če se da. Tako sem jaz mislil, nič drugače, brate!“

„Pojdi drugam s takimi nauki in pridigami, a meni prizanesi; vsaj v delavnik,“ reče Anton in požene svojega konja, tako da tudi duhovnikov konj poskoči in dolgi oteпки duhovnikove črne suknje čudno v vetru zafofotajo.

„Menim, da ravno jaz imam pravico reči ti, kar spoznam, da je potrebno.“

„Da, da, in vedi še, da ko bi ti ne bil tisti, ki je moje žene s tako mislijo omenjal, zgovoril bi se bil Anton Samorod drugače ž njim, brate moj!“ Rekoč naredi v zraku naglo s pestjo razumno znamenje.

„Petinštirideset let si star, mnogo morja si že prevozil, vdrugič si že oženjen, a še vedno si tako nagel in hitro jezen, kakor si bil pred tridesetimi leti.“

Anton ne reče na to novo pripovedovanje nekaj časa ničesar.

„Zdaj bode pa treba brže pognati, če ne, prideva mokra domov,“ izpregovori potem mirno

in oba izpodbodeta konja, da sta zaporedoma v diru bežala, kolikor hitro se je pač dalo po vrlo slabem kamenitem potu.

Res je bila že sila. Preoblačilo se je bilo po vsem nebesu in morje pod njima je že metalo velikanske valove.

„Smo že tukaj, hvala Bogu!“ reče duhovnik, ko se jima naglo z vrha odpre razgled v dolinico, kjer je stal komaj streljaj nad morjem dom Samorodov.

„Rojstvena hiša! Glej, komaj pol leta je, kar sem bil tu pri vas, a zdaj ko zopet vidim dom svoj, zdi se mi, kakor bi bilo že dolgo in dolgo.“

Anton zopet ničesar ne odgovori, molče jezdi pred bratom proti svojim dvorom, odkoder ga je pozdravljala z glasnim lajanjem tolpa velikih psov, čuvajev samotne hiše.

Drugo poglavje.

Domovje Samorodovo je imelo več poslopij. Najviše je stala njegova stanovalna hiša, sicer samo pritlična, ali od belega kamena zidana, na širjavo prostrana in lepo s korci krita zaradi znane silovite kraške burje. Na severu-vzhodu se je raztezal precej daleč rodoviten kraj, porasten z oljko in hrastjem. Proti jugu pa se je kmalu začel bolj kraški kameniti in špiljasti zemeljski značaj.

Razen Samorodove — tako bi smeli reči — gosposke hiše, bilo je pa še več poslopij, za njegovo gospodarstvo ter shrambe in za stanovanja mnogim služabnikom, katerih je kot pomorski trgovec kakor tudi kmetovalec in prekupec na suhem potreboval.

Narava pa je bila pod Samorodovim domom že sama naredila malo luk, prostorno za zavetje nekoliko čolnom in neveliki Samorodovi trgovski ladji na jadra. Velikanska in visoka skalna pečina je namreč kakor objemajoča roka tako v vodo mo-

lela, da je bilo Samorodovim prednikom le z nekoliko delom mogoče luko napraviti, in najbrž je bila ravno ta naravna naredba prvi in morebiti edini razlog, da se je tukaj kdaj naselbina začela, ker sicer zaradi samote in burje kraj sam na sebi ni bil posebno vabljiv.

Hlapcem izročita konje in stopita v dom.

„Kje je žena moja?“ vpraša Anton Samorod dekle na hodniku.

„Pri Tončku. Gospa pridejo, videli so Vas,“ odgovori dekla.

Z mračnim čelom stopi Anton v veliko izbo, duhovnik za njim. Tam ukaže gospodar prinesiti vina in prigrizljaja ter poklicati ženo.

Krasna mlada žena pride in pozdravi najprej svaka hladno rekoč: „Bog Vas sprejmi, duhovni gospod!“

„Zakaj me ne pozdravljaš za svaka?“ reče duhovnik prijazno in ji seže v mehko roko.

„Jaz sem vas najprej poznala duhovnika in odvaditi se ne morem“

„A klicati te je treba, če mož domov pride in gosta privede seboj.“

„Nisem vedela, da si prišel — da prideš že nocoj.“

„Že nocoj?“ zategne on in jo ostro pogleda. Ona oči ne povesi; še ponosneje nego je bila sicer vsa njena krasna mlada prikazen, dvigne lasato glavo in njen bister pogled premaga moževe oči.

Niso zastonj obvisile celo oči pobožnega in vendar ne več mladega duhovnika občudujoč nad krasno postavo in dovršeno lepoto života in obraza te svakinje njegove, žene Samorodove.

Bila je šele enoindvajsetlet stara, bolj močnega nego šibkega telesa; obraz najblažji oval, krasni svilnati lasje, oči v srce človeku sezajoče, sicer pa nekako zarjevelo gladko lice, kakor se je zdelo, da pristoji temu obrazu.

„Pojdi, Vida,“ reče zdaj gospodar z nekako mečjim in prijaznejšim glasom svoji ženi, „ukaži in preskrbi nama dobre večerje, da moj brat tu ne poreče, da pri nas na svojem rojstnem domu slabše živi, nego na svoji župniji poleg dolgočasnega kaplana in sitne stare svoje kuharice.“

Ko mlada žena odide, reče župnik :

„Ne pravijo ljudje po okolici zastonj ženi tvoji še zmerom: lep a Vida, kakor so jo zvali, ko je bila še deklica gori pri sosedovih na Basnigojevini. Res je vedno lepša in lepša.“

„Ali jaz bi nekaj njene lepote rad oddal za nekoliko več — srca, ljubi moj; tebi menda že smem to povedati,“ reče Anton Samorod polutiho, vstane ter stopa potem gori in doli po obširni izbi, v kateri so bili videti lepi stoli, stolci, omare — vse drago in tuje, toda raznovrstno in brez okusa.

Brat si natoči črnega vina, kraškega terana, pazno ogleda lepe rdeče pene v čaši, pokuša prej,

kakor bi grizel, a potem vince hrabro popije in odgovori:

„Več srca? Morda si pa ti sam kriv, če ga ne vidiš, več srca. Glej, jaz sem pred altarjem sveto oblubo storil, in sem jo držal, da ti povem, ali ne spodobi se mi o tem mnogo govoriti. Vendar mislim, da bi jaz na tvojem mestu drugače ravnal s svojo ženo, ko bi jo imel, bolj mehko, bolj nežno.“

„Tega ne znam, to ni v moji naravi,“ odgovori Anton nekako tožno. „Če poskušam ljubeznivejši biti, smešim se samo, to vem že. Pustite me takega, kakor sem, jaz ne morem drugačen biti. Da nisem človek zlega srca, to si vsaj sam mislim, in morda mi bodeš tudi ti vedni moj koritelj, priznal, in priznala mi bode žena moja. Njo sem prosil z vsem srcem, naj ima časih potrpljenje z mojimi slabostmi, in rekel sem, da ji bodem hvaležen, ako potrpi z menoj.“

„Pritoževati se menda ravno nimaš, kakor vidim.“

„Ne pritožujem se. Ali vendar je tako trda! Nisi li opazoval? Vidiš, ti ne veš, kako človeka v srce peče, ako je dva dni z doma, vedno o domu misli, potem pa je tako sprejet, kakor sem jaz sprejeman skoraj vedno. Čisto enako ji je, zdi se mi, ali sem doma, ali ne. To ti je bila pokojna moja Tereza vsa drugačna: sicer v vsem nagla, časih sitna, vedno bolehnja, ali imela je nekaj, za kar bi jaz pol

premoženja dal, ali vse, da bi Vida imela, nekaj prave ženske vdanosti.“

„Ha-ha! Da se tudi pri tebi vdovec prikazuje, tega pa nisem še vedel,“ se smeje brat duhovnik. „To je stara vdovska slabost, da se tako kmalu zopet po drugi poroki, začenja hvaliti prva žena ali prvi mož.“

„Jaz sem prve žene svoje po poroki zdaj prvič omenil, in samo tebi.“

„Nič ne de, pusti jo še zdaj, naj počiva. Premisli pa tudi, da si bil nekdanj dvajset let star, zdaj si jih pa nad štirideset!“

„Sem li Vidi leta skrival, ko sem jo snubil, ali ko mi je, to veš, takorekoč ona sama pritekla naproti?“

„Da, in ko si ti srečen bil, kakor sedemnajstleten deček. Da, da, in ti se domisliš, kako sem zopet jaz bil tisti, ki ti je odgovarjal, in ki je odgovarjal Vido in odgovarjal očeta Basnigoja, da opustite to nevarno ženitvanje. Če se kesaš, pripiši sam sebi, jaz ti ne morem pomagati, bratec.“

„Kesam? Oj, nikdar ne! Tega nisem rekel, to mi ne more na misel! Očitaj mi ti starost, kolikor hočeš, vendar je moje srce tako mlado, kakor v sedemnajstem letu, če se prav ne prikazuje; sicer pa starosti še sam nikakor ne čutim. In kaj je to, petinštirideset let? Ti veš, da so nama oče bili osemdeset let stari.“

„Da, ali najini starejši bratje pa so vsi pred njimi šli na oni svet.“

„Nič ne de. V tej stvari me ne smeš napačno razumevati. Jaz ljubim Vido, če je prav taka, bolj jo ljubim, nego vse na tem svetu, bolj nego sem pokojno Terezo, in vse bi rajši izgubil, nego njo, ker ne zabi mi, ona je tudi mati sinka mojega.“

„A dá, kje je mali?“ vpraša duhovnik vesel. Opomin o Samorodovem detetu je obema brzo zaobrnil misli.

„Sedaj že spi. Potrpi do jutri zjutraj. Videl bodeš, kak čvrst in lep dečko je postal.“

Zdaj vstane Samorod in zakliče. Dekla pride. On ji reče zapovedno:

„Kje je žena moja? Poišči jo in reci, naj pride sem. Pokliči mi tudi Bernarda.“

„Prej si ji ukazal za večerjo skrbeti, čakaj,“ tolaži duhovnik.

„Ljudi imam dovolj v hiši, da ona lahko samo ukazuje in naroča, ni ji treba sami povsod poleg biti,“ odgovori brat.

Tretje poglavje.

Mlada hišna gospodinja pride. Sede k njima, vpraša duhovskega svaka, kako dolgo ostane tukaj, kje sta se z možem dobila, ali je bil kaj na njenem domu, na Basnigojevini, kako so ji starši.

Duhovnik je obširno odgovarjal in glas njegove besede je bil vesel in dobrovoljen; vidno je bilo, da bi bil rad sorodne svoje ljudi razvedril in smejoče videl pred seboj.

A ni se mu posrečilo. Vida, katero je nekdaj, pred tremi, štirimi leti kot najveselejšo deklico poznal, je bila danes nenavadno resna. Nobena šala ji ni obraza razvedrila, noben dovtip se je ni prijel. Kakor neobčutna in nepazljiva je govorila, kar je govorila kratko in tako, da se je videlo, da je posiljeno, neiskreno.

Zakaj to? se je vprašal župnik, oster opazovalec. Tudi njen mož je videl, da je žena bolj bleda, nego drugekrati, in vprašal je je, ali je morda kaj bolna; ona mu je odločno in skoraj nejevoljno dejala, da ne.

Zdajci stopi v izbo Bernard, prvi med Samorodovimi služabniki in krmilec njegove ladje.

Anton mu da piti iz svoje čaše črnega vina terana ter pravi:

„Davi sem bil v Trstu in tam sem nekaj zvedel, česar ne boš vesel. Zato sem te dal poklicati.“

Preko obraza mlade gospodinje, katera se je pri tej priliki močno zgenila, se je premeknil majhen oblak zardenja, vendar oči obeh prič so bile v Antona obrnjene.

„Kaj takega, gospodar?“

„Pomorski razbojniki od Afrike so se zopet na naših obalah prikazali. Trebalo bode, da smo mi obrežniki pripravljeni in da se pazno stražimo.“

„Kdo ti je to povedal?“ vpraša Vida in se pripogne nekaj pobirat.

„Govorilo se je glasno v gostilni, kjer smo bili,“ odgovori mož.

„Ali nisi človeka poznal?“

„Ne. A zakaj vprašuješ ti to?“

„Zato, ker sem danes popoldne sama videla majhno ladjo, manjšo nego je tvoja, ob obali navzdol pluti in ljudje na nji so se mi zdeli sumljivi,“ reče gospodinja možu; a ne pogleda mu v lice, nego igra se z oglom miznega prta.

„Kje si jih videla?“ vpraša Samorod.

„Onkraj pečin.“

„Od blizu? Kakovi so bili?“

„Od daleč samo.“

„In to mi šele zdaj praviš, in tako, kakor bi bilo kaj navadnega! — Bernard, glej, da imajo te dni vsi moji ljudje orožje v roki. Vso noč mora eden od vas stražiti. Vrata morate povsod zapirati. V luki veliko verigo potegnite. Za nočoj se ni bati ničesar, dokler je vihar. Vendar, kadar potihne, potem ne smemo biti brez pažnje, zlasti nekoliko dni. Lopovi se dolgo ne bodo upali tod strašiti, odšli bodo, ako jih prej ne ulove. Pojdi in precej stori, kar sem ti rekel,“ ukazuje Samorod.

„Vso noč morate biti pokonci!“ kliče prestrašeni duhovnik za njim.

„Tako se bojite?“ vpraša Vida z ne posebno spoštljivim nametom.

„Previdnost je povsod potrebna,“ reče njen mož karajoč.

„Nisi li slišala, kako so bili nekdanj — naju dveh ni bilo še na svetu, še manj pa tebe, ali pokojni najin oče je rad to pripovedoval — kako so bili taki pomorski razbojniki napadli našo hišo, dva človeka nam ubili in storili mnogo škode?“

Duhovnik začne obširno pripovedovati, kako je tačas bilo grozovito, da nikdar tega, kako je še dandanes treba čuvati se, in kako je res človek dalje od morja strani, globoče v deželi stanujoč, vendar še bolj gotov svojega življenja, katero pa je sicer v božjih rokah povsod in povsod.“

„A kam si hodila, ko si videla ono ladjo?“
vpraša Samorod.

„Domov, k staršem.“

„Sama?“

„Z Volkom,“ odgovori ona. Volk je bil velik pes, ki je rad spremljal gospodinjo svojo.

„Sama mi nimaš več hoditi ob morju in sploh nikamor z doma,“ reče mož.

„Nimaš?“ zategne ona.

„Ne izpotikaj se ob malo besedo, ko vendar vidiš, da zate skrbim,“ odgovori on.

Odslej pa sta govorila sama brata med seboj. Mlada žena je molčala; ako jo je duhovni svak kaj vprašal, odgovarjala je pač, ali tako kratko, da se je videlo, da sedi še samo iz vljudnosti pri njima. Zato se je župnik pobrinil, da je v prilično kratkem času toliko pojedel, kolikor mu je trebalo, in popil oni del terana, katerega je bil vsak večer vaje, da je dobro spaval; potem je pa vzdignil ude svojega telesa in rekel, da želi v božjem imenu spat iti.

Oba, gospodar in gospodinja sta ga po stari hišni šegi spremila v veliko izbo, ki je bila nalašč za spalnico tujim gostom odločena. Tam je Vida nažgala gostu luč v svečniku, drug svečnik pripravila možu in hotela oditi.

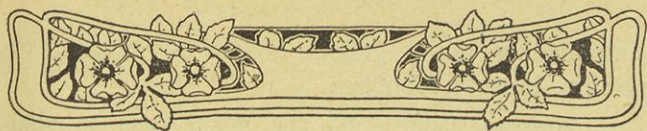
„Zadnji je bil mladi Paoli, ki je tu spal, ne li?“
vpraša duhovnik in pogleda odhajajočo gospodinjo, ki se pa še ozrla ni.

„Lehko noč!“ reče ona in odide iz sobe.

„Ne pojdeš z menoj?“ vpraša Anton za njo gledajoč po hodniku.

„Ne, nocoj hočem spati pri dečku, bolan je,“ odgovori ona osorno in si sveti do zadnjih vrat po dolgem hodniku ter tam zaloputne vrata za seboj.

Četrto poglavje.

Idimo v sobico za njo. Tam ukaže dekli, ki je čakala gospodinje pri posteljici malega spečega dečka, kateremu se je sama črnolasa glavica izpod odeje videla, naj ide danes v kuhinjsko sobo spat, ker ostane sama tu. Dekla odide. Mlada gospa postavi svečo na mizico, povesi obraz in se zamisli.

„Tu spati tri noči sem mu morala obljubiti,“ šepeta. „Nocoj je druga noč. In kār je obetal, to je storil. V Trstu je raztrosil novost o pomorskih tolovajih, da jo je zvedel moj mož. Moj mož?“

Pri tej besedi se Vida stresne, vrže od sebe nekaj vrhovne obleke, kakor v nejevolji zapahne duri. Sede potem na stolec pri mizi, odpne si naprsje in iz belih nedrij izvleče majhno jajčje-okroglo podo bico, obrobjeno z rdečo svilo ter jo začne gledati, gleda jo dolgo, nepremično.

Slika je kazata mladega, lepega moža z italijanskim tipom, s črnimi lasmi in črnimi obrvmi, živimi

simpatičnimi očmi, grškim nosom in mladeniško-smelim, krasnim obličjem.

Strastno začne Vida čez nekaj časa to sliko poljubljati, solze ji prilezejo po gladkem licu in poluglasno jame govoriti:

„Oj, ti mož ljubljeni, zakaj nisi prišel prej, prej že pred moje oči, ko je bil še čas za mojo srečo, ko nisem bila še na večno vezana, vezana na tega človeka . . .“ stresne z lepo glavo, postane, potem se pa zopet na podobico pripogne in nadaljuje:

„Večno nanj navezana — do smrti nesrečna; in vendar si ti na svetu, ki bi bil moja sreča, ki te je Bog ustvaril za me, a peklena volja te mi je prekasno pokazala, privela pred oči, prej slepe, predno se niso odprle, tebe videč, sladki moj, ljubljeni moj Alberto, Alberto, oh — oh!“

Zunaj buči vihar, dežne kaplje udarjajo na okno, ona pa nasloni komolce na kolena in skrije mlado, razjarjeno obličje v bele roke ter sloni, kakor bi dremala.

Psi zalajajo. Mlada žena skoči pokonci prestrašena, mahoma vtakne sliko v nedrije in stori dva koraka proti oknu, toda obstane takoj in posluša z naprej pripogneno glavo.

Psi ne lajajo več. Vse je tiho. Le posamezne kaplje še bijejo ob okno in doli spodaj se čuje pluskanje morsko.

„Ni ne,“ si odgovori sama na svoje misli in se obrne.

„Ko bi pa res prišel, kakor je obetal! Ko bi prišel, dasi sem ga prosila, naj ne hodi! Prosila? Oh, ne vselej! Že sem bila napol odločila se, vse vezi pretrgati, vse vojnice podreti, svoje spona po-teptati in se vreči svoji sreči v naročaj. In ko bi zdaj-le prišel? Da, pridi, pridi, Alberto moj, brez tebe jaz umrjem!“

„Mama!“ se začuje zaspano zategnjen otročji glasek iz posteljice, in mlada žena skoči tja, odene razgaljenega dečka, sede na posteljo k njemu in oprijemši z obema rokama vročo njegovo glavico, ga poljubi na čelo.

„Kako morem zábiti tebe, sladko dete moje? Samo moje, njegovo nič, ne! Oh, zakaj ni Alberto oče tvoj? Potem bi tebe vzel s seboj in jaz bi lahko šla ž njim daleč strani, kjer je lepši svet in kjer biva sreča. A zdaj on pravi, da si Samorodov, tega odurnega človeka kri, in nima te rad, kakor ima mene. Ali jaz te ne pustim, tebe ne, ne, zlato dete moje!“

Sinek pa ni poslušal mlade matere, zakaj spal je že zopet z vso trdnostjo otročjega spanca, vendar so bili njegovi prstki instinktivno ovili se kazalca Vidine roke, kakor bi hotelo dete pridržavati mater: „Pri meni bodi, matka rodna, zlata matka!“

Ko je nekaj časa sedela pri detetu, vstane in korači proti mizi, da bi se pripravila iti spat. Tam

pa zopet obstoji, zopet izvleče ono sliko iz nedrija, zopet jo dolgo gleda, nazadnje pa moško, odločno s peto ob tla udari in govori strastno, s plamenečimi očmi ter v pest stisneno desnico:

„Moj Bog, moj Bog, kaj bode iz mene! Moram li zblazneti, živeti ali poginiti? Dva dni šele je, kar je od mene šel, a zdi se mi, da tretjega in četrtega dneva ne prebijem, če ga ne vidim. Če se silim misliti na kaj drugega, mislim le nanj; če si ga hočem iz glave izbiti, prikaže se mi še lepši, zmerom in povsod on! In kako bi mogla vse življenje biti brez njega? Zdaj, ko sem ga videla! Bog, zakaj si mi ga pokazal, če mi ga ne daš, zakaj?“

Sede, nasloni se in zopet zatopljena v svoje misli dolgo tako čepi.

Nekdo potrka na okno.

Silno prestrašena Vida pokonci skoči in strmi na okno. Pri luči stojé v temo gledajoč ni mogla razločiti, vendar je opazila pri oknu nekaj črnega, kakor človeško glavo, a samo premekniti se prvi hip z mesta ni mogla.

„Vida!“ zakliče nekdo zamolklo in zopet potrka na okno.

Ona skoči tja, hlastno odpre in reče:

„Ti tukaj? Za Boga svetega, beži, beži, da te ne izdado psi, da te hlapci ne zapazijo! Beži! On, on . . .“

„Odpri mi!“ reče oni zunaj.

„Jezus! . . .“ hoče ona ugovarjati.

„Odpret pojdi brzo, če ne, izgubljen sem, pse že težko krotim in na onem koncu sem videl, da nekdo hodi, da ne spe vsi. Odpri!“

Vida se obrne od okna, hlastno poseže po sveči, ali ker je preveč razburjena, preobrne tresoča se njena roka svečnik z mize na tla, da luč ugasne, svečnik glasno zaropota, dečko v posteljici se vzbudi in začne jokati, psi zunaj pod oknom zalajajo . . .

„Ženska, ne pogubi me, ali mi nisi obljubila? Odpri!“ sili oni skozi okno.

„Bog mi pomagaj!“ zaječi ona, tipajoč po steni za ključem, in ne mislé, za kaj Boga potrebuje in kliče Boga, ostrega in pravičnega.

„Mama!“ vpije dete in joka na vse pretege, kajti preprih hladne nočne sape vleče skozi odprto okno in skozi odprta puščena vrata in poleg nezdravega hlada prinaša v temno izbo tudi tuleče glasove lajajočih psov.

Peto poglavje.

Solnce je ravno pogledovalo izza skalnatega hribovja in sijalo na dolgo kamenito klop pred veliko hišo očeta Basnigoja, katerega smo omenjali že v prvem poglavju. Basnigoj je bil siv starček, drobne postave, ali dasi že nad sedemdeset let star, vedno še čil in krepak; in dasi so mu bili razen lepe Vide, Samorodove žene, vsi drugi otroci pomrli ali onesrečili se, bil je zdaj na stara leta vendar vedno dobre volje in ni nadlegoval sveta in Boga z neugodnimi vzdihljaji ter sitnimi tožbami.

Na prag pride sedaj postarna žena, Basnigojeva žena, kacij deset let mlajša od njega, nekoliko rdečelična in okrogla ter zakliče:

„Ojmene, stari, ne sedi tu v hladu tako golorok, kašelj boš dobil.“

„Ne vidiš solnca?“ odgovori Basnigoj, žena pa gre k njemu in poleg njega séde rožljaje s ključi, katere je imela na rdečem jermenčku privezane za pasom poleg nožička, ki je na srebrni benečanski verižici visel doli do tal.

„Vino iz srednjega velikega soda mora pretočeno biti, ali Jernej ne utegne, da bi mi pomagal,“ reče stari.

„Tedad pretakaj jutri ali pojutranjem,“ ga tolaži starka.

„Ni tako, glej jo!“ odgovori moški starina in strese svoje dolge, na ramo viseče, čisto bele lase. „Vsako delo ima svoj dan, to sama veš. Ne bode drugače, da pojdem pretakat sam, ker tudi Jernej ima drugo delo.“

Zdaj pa mati gospodinja nejevoljna še bolj s ključi zarožlja in pravi:

„Ne boš sam pretakal, ne, jaz ne pustim. Bolje je, da se vino nikoli ne učisti, ali da se zavrelica iz vsega vina naredi, nikari le iz srednjega velicega soda, nego, da bi se ti pri pretakanju ali prevzdignil, ali kako drugače pohabil. Ni ti treba, ne! Hvala Bogu in svetemu Florijanu, toliko že imava, da kadar naju Zveličar k sebi pokliče na oni svet, ne bode mogel Samorod govoriti, da bi bil kje drugje tod blizu več priženil, nego je pri Basnigojevih; toliko ostane, če vse delo pustiva. Zakaj bi potlej na stare dni toliko trpel, kakor ti trpiš z delom.“

Ženi oko zarosi, on pa se nasmehlja in reče:

„Glej jo, glej! Ti sama začni, sama. Nisi li vedno na nogah in pri delu, tako da še umreti ne boš utegnila, kadar pride pote božja dekla, blede smrt.“

In še ona se nasmehne ter pravi:

„Beži mi, ne veš, da volka ni smeti klicati? Sicer pa vem, da brez dela bi ti bilo dolgčas, vajena sva ga oba. Le preveč ne daj.“

„Kdo je pa tam?“ vpraša starec in kaže v dolinico, kjer je nekdo oddaljen še za kake tri streljaje jezdil proti Basnigojevemu domovanju.

„Anton je, tako se mi zdi,“ pravi starka in z roko nad čelom braneč se solnca, ogleduje jezdeca, ki je v diru podil konja po slabem, od dežja razjedenem in skalnatem potu.

„Kaj bi rad? Včeraj je bila Vida tukaj, a ni ničesar povedala, da hoče on danes priti ali da bi imel po kaj hoditi, posebno v delavnik,“ reče stari Basnigoj.

„Ali si kaj opazil, kako je Vida čudna zdaj? Bog moj in sveta Mati, prav bojim se za njo. Vsa se je izpremenila. Poprej je bila vesela, poskočna, bolj še nego mi je bilo ljubo, a zdaj! Bog sam vedi, kaj ima,“ toži mati v srčni svoji skrbi.

„Joje, kaj bi moglo biti hudega? Ne veš li več, kako si mi ono leto, ko se je možila, odsvetavala in govorila, da ni prav; in zdaj vidiš, da jima gre dobro in da je vse po volji božji,“ teši zopet oče.

„Bog si ga vedi in Mati njegova, je li vse prav, ali ni morda,“ žalostno govori mati. „Ne da

bi Antonu rekla žal-besede. On je dober človek, če je tudi časih nagle jeze. Pa saj so skoro vsi ljudje, ki so nagle jeze, tudi dobrega srca ljudje; glej, ni li bila naša Vida, dokler je bila še doma, nagla kakor vihra, svojeglava in trmasta? On je dober, nič ne rečem. Ali ko sem jo videla včeraj, da je tako čudna, in sem jo vprašala: Vidka, kaj ti pa je? in ni nič hotela povedati mi, veš, prišlo mi je na misel: morda pa vendar ni bilo prav, da si jo dal temu Antonu tako brž.“

„Dal? Ali ga ni sama vzela?“ se zagovarja stari.

„Pst! Glej, že je tu.“

Res je bil jezdec Anton Samorod, zet naših dveh starih, že na dvorišče prijezdil in s konja skočil; prihajal je po trati k starima.

„Kje je Vida?“ vpraša Samorod.

„Vida?“ se zavzameta obadva roditelja in vstaneta prestrašena s klopi.

„Ni je pri vas? Ni prišla danes na vse rano jutro?“ vpraša Samorod hlastno.

„Ne!“ klikne mati.

„Kaj je to?“ vpraša stari.

Anton Samorod obledi kakor zid. „Morda sem se zmotil,“ pravi, obrne se, zasede konja in brez druge besede v najhitrejšem diru odjaha.

„Jezus, kaj je to?“ jadikuje starka. „Kaj se je zgodilo? Precej pojdi za njim gledat, ali pa idem jaz; ne, pojdi ti, ali pa Janeza pošlji; Janez! Janez!“

„Tiho, tiho! Nič ne bode hudega. Čakaj! Jaz stopim sam doli in pogledam,“ pravi starec in z drobnimi, negotovimi, starimi stopinjami koraka v hišo po palico in pokrivalo.

Šesto poglavje.

Pred štirimi leti so bile tu na kraškem posestvu, na Basnigojevini, čisto druge skrbi za lepo Vido, nego danes, ko jo je prišel njen mož iskat, a je prestrašen ni našel.

Tačas je bila ona še deklica sedemnajstletna, ravno vrha dorasla in razcvela, razposajena, nemirna, vesela, tresonoga, vriščeča — hoj! — dekletce, kakor mlado žrebe ognjevitá, nagla kakor strela in lehkíh misli tako, kakor iskrih oči in nestanovitna pri delu. Delala je namreč vse in ničesar, bila je povsod in nikjer. V vinogradu, ko so kopali, je vzela mlada Vidka prvi delavki motiko iz rok in kopala je s tako naglostjo in pridnostjo, da je drugi s potom v obrazu niso mogli dohajati. Ali že čez kake pol ure je Vida vrgla motiko ob tla, poskočila navzdol in vse popustivši pevajoč koračila na travnik, kjer so se konji pasli, in jim je nagajala in dajala kruhovih drobtin; nekoliko časa namreč, dokler ji ni na misel prišlo,

da danes ni mladim mačicam, ki so visoko gori na senu prišle na svet, nesla še nič mleka, tedaj je treba, da brzo sopiha zopet proti domu. In hajdi po sokolovje urno navzgor!

Oče in mati sta jo pri tacih prilikah rada karala in grajala. Ali ker jima je bila Vida edinica, imela sta jo prerada, vzgojila sta jo bila z mehkobo in ljubezensko prizanesljivostjo; zatorej ni vselej mnogo pazila na to, kaj mamka karajo, ali za kaj oče s staro glavo majo. Na taka karanja je imela različne odgovore. Časih se jima je nasmejala izpod las ljubo izza ušes po lici zmršenih, zasuknila se na peti in — pij! — že je bila izginila za oglom. Drugekrati je obadva stara pošteno sama okarala in ja zmagala, večkrat pa je skočila mamici na vrat ter ji s poljubi zamašila usta, ali pa hudega očka prijela za obe rami in ga glasno smeje se zasuknila, kakor bi hotela plesati ž njim, tako, da je stari le še napol jezen, a že napol zadovoljen dejal: „Ali mi pojdeš strani, seme ti, semensko!“ Časih pa, kadar je karana Vida videla, da je stvar resna, umolknila je tudi in umeknila se, ali potem se je na njenem vedenju dva dni poznalo, da ni pozabila. Poleg vsega tega pa je deklica roditelje svoje jako rada imela in, kar nekaj pomenja, berači so jo daleč okoli po Krasu hvalili, da je deklica „dobrih rok“; a tudi Basnigojeva velika družina hlapcev in dekel ni bila zlogolčna o nji, dasi so nekateri, zlasti mlajši, mogli pritoževati se,

da je njihovo uho že čulo in čutilo drobno pa dovolj težko njeno ročico.

Taka je bila Vida torej štiri leta prej.

In tačas je bila Vida neki dan hudo pokarana, najprej jo je mati, potem pa še bolj oče, in sicer tako, da enkrat zopet ni bila šala. Ona pa je bila uverjena, da se ji godi krivica, zato se je skrila za poslednji hišni ogel in tam sedela na solncu ter na ležeči kladi celo jokati začela — od jeze in samousmiljenja. Poslednji čut je, slišali smo, posebno pri prenežno in ljubeznivo vzgojenih otrocih udomačen.

„Kaj ti pa je, Vida?“ vpraša nekdo. Ona glavico dvigne in vidi Antona Samoroda pred seboj. Vsa se zardi, ker ni ji bilo prav, da jo je ta mož videl jokajočo.

„Kaj te briga!“ mu odgovori dekle, podpre glavico z eno roko in spodnjo ustnico malo naprej pomoli, kar ji je pa kaj lepo pristojalo.

„No, meni, staremu svojemu prijatelju, bi pa vendar smela tožiti, kaj ti je,“ reče on, nič užaljen, nategne svoj vedno resni obraz na legak smeh in brez okolišev prisede k nji na klado.

„Pusti me in pojdi, kamor si mislil,“ reče ona vedno bolj jezna, kar je pa Antona vedno bolj veselilo.

„Povej mi, zakaj si jokala, potlej pojdem; drugače ostanem tu,“ reče on smeje se. Bil je sosed in najboljši znanec tu v hiši, smel je tako siten biti iz dobre volje.

„Pojdi!“ reče ona srdito in zamahne po strani z roko.

„Hoj, deklica, tepla me pa menda vendar ne bodeš?“ se smeje on.

„Precej, če ne greš!“

On se zasmee, ali v tistem trenutku mu močno lopne njena dlan po obrazu, po ustih in po nosu.

Ne vem, kako je to, ali je hil udarec res težji, nego se more od nežne, drobne, dekliške ročice pričakovati, ali pa je bilo oblično predgorje velikana Samoroda ta dan nekako mečje — nekoliko kapelj krvi udari Antonu iz nosa.

Ko deklica to vidi, obledi in vztrepeta, oklene se velikega svojega soseda z eno roko okoli vratu in reče z nepopisno nežnim in skrbljivim glasom:

„Ne, ne, ne, ne!“

„Dobro znaš,“ reče on brisoč se.

„Jaz te nisem . . .“ dahne ona boječe, in njena usta pridejo tako blizu njegovemu zagorelemu licu, da so ga mehki njeni laski gladili po obrazu.

„Ne ti; sam sem se,“ reče on napol šaljivo, na pol očitajoč.

„Jaz nisem mislila tako,“ govori ona s prosečim glasom. Kri se mu je bila tako že precéj ustavila.

„Ne bodi hud,“ prosi deklica dalje, še vedno nedolžno sestrsko roko okoli njegovega mogočnega vratu držeč.

„Če me enkrat poljubiš,“ reče on zopet smehljaje se.

„Hočem, če ne . . . če nikomur ne poveš.“

„Da si me poljubila?“

„Da sem te udarila, ne materi, ne očetu, ne . . .“

„Nikomur, no . . .“

Dekle vstane na pol, prepogne se čez njegovo koleno in ga poljubi; v tem hipu jo on objame in stisne k sebi za trenotje, da ji vrne poljub, a potem izpustivši jo poleg sebe, obdrži njeno ročico v svoji velikanski roki, česar mu ona ne brani, ter reče nekako v zadregi, zardel in napol tiho:

„No, zdaj mi pa morda poveš, zakaj si prej jokala?“

„Zato, ker me vedno zmerjajo.“

„Kdo?“

„Vsi, mati, oče . . . vsak, kdor nima družega dela, pa se ob mene huduje,“ reče ona zopet zlovoljna in glasna.

„Tedaj meniš, da se jim posebno prijetno delo zdi, tebe karati, ti ubožica?“

„No! Zdaj misliš še ti začeti!“ reče ona in ga ljuto pogleda s svojimi velikimi očmi.

„Nečem ne,“ odgovori on, „a zakaj bi mi ne povedala, kaj ti je bilo? Glej, zdaj ti precej lahko

svetujem, kako naredi, da te ne bodo več karali. — Omoži se!“

„Kam?“ vpraša ona brezmiselno.

„K nam,“ reče Anton pol šaljivo, pol resno, ali vendar mu obraz zopet malo od rdečice zatemni.

„K vam? Doli na Samorodovino?“

„Da! Ali ni prijetneje, nego tu pri vas?“

„Povsod je prijetneje, nego pri nas.“

„No, bodi žena moja in potem je vse tvoje, kar je moje in domov sem lahko prideš, kadar te bo volja,“ reče Anton in želja, hipoma v njem vstala, da bi on že štiridesetletnjak, dobil to krasno deklico za ženo, razvnela mu je govor in odvezla mu ono neumno moževsko sramežljivost, ki junake pred slabotno žensko izpreminja v strahopetce.

Čudno, deklici je stvar bila povolji! Doma, tu ji ni bilo več povolji. Želela je strani, drugam, kamor bodi . . . In kar je bilo izpočetka napol šala, je postala prava, pravcata resnica.

Samorod je že čez nekoliko dni stopil k očetu Basnigoju in prosil lepo Vido za ženo, rekoč iznenadenemu starcu, da ima od deklice že besedo zagotovljeno.

Oče Basnigoj je Antona Samoroda močno spoštoval zaradi njegovega moštva; premoženja je imel tudi dosti; bil je iz čestitega doma in roda; in

celo župnik, ki je tudi Basnigojevino obiskaval in ki ni nikdar zastonj dajal dobrega sveta, je bil Antonu brat. Kdo bi bil mogel vrtavostnemu dekletcu biti boljši varuh, nego Anton? Če je bil že bolj prileten in vdovec, no, ona ga hoče, in čudno je, da je še tolikanj pametna, da ne sanjari tako, kakor navadno neumna mladost.

To so bili razlogi starega Basnigoja.

Njegova žena se je sicer čudom čudila, ko je zvedela za to snubitev, celo odgovarjala je nekoliko, ali uvaževala je vendar tudi moževe razloge. „Naj bi bilo v božjem imenu, ali vendar premisli, če ti je prav,“ je rekla Vidi.

Vida je najprej zbežala in ni hotela o tem govoriti. Drugič je pa rekla: „Ne, kar nalašč ga bodem vzela, samo da me ne boste vsak dan karali; veste, mati?“ Tako je dejala Vida in še poredno smejala.

„I, dete, še gledalo bodeš kdaj, kadar me ne bode že več in prosilo bodeš Boga, da bi me imelo, ko bi te tudi karala,“ reče stara mati s pol jokajočim glasom in užaljena se obrne v stran.

„No, no, no!“ vzklikne Vida. „Le neumni ne bodite.“ Rekši to nevljudnost z ljubim smehom, zgrabi mamico in se zasukne po svoje plesoč trikrat okoli braneče se roditeljice, potem pa iz veže skoči na polje.

Štiri tedne potem je bilo svatovanje. Pekli so pod milim nebom celega vola, popili so mnogo sodov vina, pojedli skladnice pogač in Stoklasek, Samorôdov ovčji pastir, je bil tačas tako pijan, da je bil izgrešil ljubega Boga in da je mački rekel botra.

Sedmo poglavje.

Ko je stari Basnigoj prišel na Samorodino, je bilo vse v strahu in vse pokonci.

Vide ni bilo nikjer.

Pomorski razbojniki so jo davi ugrabili, ko je menda mislila iti gori na Basnigojevino, na rojstveni svoj dom k roditeljem.

Tako je Samorodova družina pravila starcu na prva usta, in ubogi oče je moral brzo sesti, da se ni zgrudil na tla, ko je čul to strahovito novico.

In takoj, ko so mu povedali to groznost, se ni nihče več menil za šibkostnega starca. Tekali so sem terti, drug drugemu ukazovali, povpraševali se, mešali se in ne vedeli, kaj bi, ter so bili drug drugemu na potu.

„Kje je Anton, za Boga svetega, Anton, Anton?“ vprašuje oče Basnigoj in po dobršnem času zve, da je Anton tekel ali jezdil na jug ob obali, njegov brat na sever iskat, povpraševat, da je ribičem dajal ukaze, naj pozvedujejo in Bog ve kaj, vse za Vido, ki je od davi ni, in ki so jo gotovo odnesli razbojniki, o katerih se je že včeraj govorilo.

„Razbojniki? Ni mogoče, ni mogoče,“ jadikuje stari, ali ne ve si pomoči, ne ve odločiti, kaj bi storil.

Naposled mu na misel pride, da je morda ona, ki je iščejo, kje v hiši, a drugi je iščejo zunaj; ali pa je morda na izprehodu, kje ne daleč od tod. „Razbojniki, razbojniki, to ni mogoče! Dostikrat se je že zgodilo, da smo iskali česa daleč strani, toda bilo je nam blizu in ni bilo izgubljeno, ni ne, ne bode ne daleč.“

A neusmiljeni ljudje so povedali dedu, da je že od zore iščejo, da je vse preiskano, daleč okoli že, povsod se je klicalo ime gospodinjino, vendar ni bilo ne glasu, ne sledu. Glasu ne, ker ni slišala klicev, sledu ne, ker ga je lahko izpral dež, ki je šel pred dnem in še potem po malem zopet padal.

In starec se je tresel, kakor mrzličen, kakor pribit na svojem sedežu in je klical v poluglasnih stokih Boga na pomagaje in svetce njegove. V svojem strahu se še takoj domislil ni, da ima svoji ženi takoj poročiti, kaj se je zgodilo. In ko mu je to prišlo na um, obvzel ga je iznova strah, kaj bode iz matere, ko bode čula, da je njen edini otrok pomorskim razbojnikom, divjim, neusmiljenim ljudem prišel v roke.

Pošiljati sicer na Basnigojevino poročila ni bilo treba, ker tudi gori je družina brzo zvedela, da iščejo Vide, in kaj sumijo, da se je zgodilo ž njo. Došlo je tudi starki na ušesa in jo podrlo na tla v nezavest.

Prvi, ki je jenjal iskati, je bil starši Samorod, župnik. „Tu je vse zastonj, treba je samo v božjo

previdnost zaupati, ki bode še vse prav izvela," je rekel in ustregel vsem upehanim.

Ko je prišel tudi Anton domov, ves zamolklo tih, s strašnim obrazom, truden in obupan, spustil se je na stol ter obraz pokrtil z obema rokama, približal se mu je brat in rekel z lahko modrostjo in tolažljivostjo onega, kogar nesreča v prvi vrsti zadeva:

„Anton, v Boga zaupaj, še ni izgubljena.“

„Izgubljena!“ reče veliki mož, roka mu odpade, kakor otrpla ob životu.

„Če so jo razbojniki ugrabili in s seboj vzeli, poslali ti bodo gotovo poročilo, kam pridi z odkupnino po njo. Za odkupnino jim je, denar, to je vse.“

„Misliš?“ reče Anton in naglo vstane.

„Gotovo, in nekaj še imamo.“

„Potem niso šli daleč, lopovi. Dohitel bi jih,“ reče Anton in premišlja.

„Jaz idem na morje,“ reče potem naglo. Poroči ti prijateljem mojim v Trst, naj skrbe tudi oni od svoje strani. Bodi še nekaj dni tu, če mene ne bode. Skrbi za dete. Če ti treba za kaj denarja, dala ti bosta oče in mati.“

„Dala, dala bova,“ prikima stari tast Basnigoj z ginjenim, napol otročjim glasom.

Anton korači iz sobe in ukazuje pripraviti ladjo. Povsod mu je brat na pomoč s svojo večjo hladnostjo in stari tast bi rad pomogel, rad svetoval, ali strašna, iznenadna novica ga je bila tako potrla,

da ni mogel še govoriti, le zdaj pa zdaj je klical tiho Boga.

„Ali brate, tako prav gotovo pa tudi ni, da bi jo bili razbojniki vzeli, morda jo je kaka druga nesreča zadela, morda . . .“

„Ne, glej!“ In Anton pokaže košček njene obleke, ki jo je bil našel na malem obsteznem kolcu. „Tam doli je hodila. In pozna se, da se je tam nocoj čoln izkrcal. Ribič je v jutro čul veslanje.“

Tedaj je bilo dokazano.

Anton je odplul rote se, da brez nje ne pride domov, in ko bi jo imel, imel vzeti iz globočine morja ali z onega konca sveta.

Vest pa, da je tako čudovito izginila lepa Vida, se je razširila med ljudmi daleč po deželi. Nastale so pripovedke, v katerih se je natanko pripovedovalo, kako je prišel „črn zamorec preko sivega morja, ladjo ustavil, ko je lepa Vida plenice prala,“ pa jo je zvabil in odpeljal v daljno deželo ter da jo mož išče ali kakor se še dandanes v pesmi, katero je slovenski narod o naši lepi Vidi zložil, poje:

„ . . . tvoj mož je šel od hiše,
Se po morji vozi, tebe iše,
Tebe iše in se grozno joka,
Od bridkosti njemu srce poka.“

Osmo poglavje.

Brat župnik, ki je bil tako ob nesrečnem dnevu prišel brata na domu obiskat, je moral zdaj nekaj dni tu ostati, zakaj ni bilo po odhodu Antonovem nobenega domačega človeka.

Prvo, kar je storil, je bilo to, da je premestil dete na Basnigojevino, k babici Basnigojki, ki se je strastno oklenila vnučiča, ko hčere ni več imela.

Drugo delo pa je bilo župniku, da je od kraja začel preiskavati in povpraševati zaradi Vide. Zvedel in videl je mnogokatero znamenje, ki ga v burnosti prej ne Anton, ne on ni bil zapazil. In po vsem tem je mož z glavo majal in sumljivo molčal.

Na pesku namreč doli, kjer je moral tuj čoln čakati, ni bilo poznati mnogo sledu. Čoln je bil majhen. Imajo li pomorski razbojniki majhne čolne? Dalje tudi psa Volka ni bilo nikjer, pač pa se je poznala ena stopinja njegova skoro do tja, kjer je bila Vida nesena v čoln — če je bila. Čudno, da

bi bil pes miren. A vsi sledovi so bili jako slabi, negotovi, zato se ni dalo trdno sklepati o ničemer.

Bolj čudno pa se mu je zdelo — da, celo ostrmel je sam pri sebi — ko je od dekel čul, da so one na vse rano jutro našle velika dvorska vrata odprta, in da so slišale Tončka samega jokati. Kako je to, da je danes tako zgodaj odšla, kakor nikoli? Kako da ni prej kake dekle poklicala ter ji svoje dete izročila, predno se je napotila k roditeljem?

Strašna misel mu je urezala preko glave, zlasti ker se je domislil snočnjega pogovora in Antonove pritožbe o svoji ženi.

Ali dobri mož ni hotel sumničiti, obrisal si je hladen pot z obraza in se izkušal razmisliti, hodeč od tod do tam, med družino, ki se je zopet dela polotila.

V mraku je sedel župnik zamišljen na južnem oglu hiše in gledal po enakomernem morju.

Ovčar Stoklasek je bil prignal ovce v hlev, pa se je bil postavil ne daleč, kacih deset korakov od duhovnega gospoda in ga gledal nekako posebno. Nekaj je držal v roki in noga se mu je kakor krčevito večkrat premaknila, da bi stopila naprej do gospoda, a strah ga je bilo blagoslovljenega moža, dasi ga je Stoklasek rad imel, ker je včeraj dobro slišal, kako ga je župnik branil gori med skalami, ko ga je Anton Samorod tepel z bičem.

„Kaj bi rad?“ ga vpraša župnik, ko zagleda blizu stoječega in proti sebi obrnjenega ovčarja.

„To-le,“ reče Stoklasek in predse moli nekaj okroglega v roci, pa samo z eno, šepavo nogo stopi naprej.

„Kaži sem, kaj je?“

Pastir priskaklja in izroči gospodu majhen, rdeče obrobjen portret. Slika je kazala mladega lepega moža. Župnik jo je samo enkrat pogledal, barvo na licu izpremenil, oči v starega pastirčka uprl in naglo vprašal:

„Kje si to dobil, povej!“

„Našel,“ reče šepec.

„Kje? Kdaj?“

„Davi, tam doli.“ Rekoč kaže s prstom ob morju.

„Pojdi z menoj, da pokažeš,“ reče župnik hlastno in dasi je bil že mrak, je stopal postarni duhovnik tako hitro, da ga je Stoklasek s težavo dohajal.

„Tu-le,“ pokaže pastir. Ni bilo daleč od mesta, kjer se je poznalo prislonjenje čolna na pesku. Duhovnik je iz pastirja izvlekel, da je to davi našel rano, ko je ovce mimo gnal, da je bilo že rosno, da je že od daleč z vrha videl in ponje stopil, da ni še nikomur pokazal, nikomur ničesar pravil, kaj je našel.

„Molči tudi zdaj. Nikomur ne pripoveduj, da si kaj našel. Če ne pomolčič, greha bodeš kriv,“ zabičuje mu duhovnik nekako slovesno in v nekem strahu.

Iz tega je Stoklasek videl, da je gospodu ustregel s to podobico, zatoorej se je upal vprašati:

„Bog ve, kakov svetnik je tisto, ali je svetnica?“

„Ni svetnik, le pojdi, pa molči.“

Pastir odide, župnik Samorod starejši pa na mestu obstane, prime se za glavo in vzdihne:

„Bog, je li vendar res! Tako daleč! Oj, ubogi moj brat, ubogi Anton!“

Deveto poglavje.

Prišla je sobota. Župnik je moral zapustiti rojstveno svojo hišo in prepustiti družini gospodarstvo. A opravičivši v nedeljo svojo cerkveno službo, je šel k starima Basnigojevima tolažit ju in jima je skrivnostno govoril tako-le:

„Jutri za dne jaz tudi odidem iskat je. In če je volja božja, najdem jo jaz, ne moj brat Anton. In če hoče Bog moje delo blagosloviti, dovedem jo nazaj. A vidva molita za to, molita pa še posebej, da bi jaz ž njo prej prišel domov, nego Anton. Ne vprašajta zakaj: molita.“

In mati Basnigojka je molila, da si je skore srce in dušo iz telesa izmolila, noč in dan, skoro neprenehoma, še v sanjah, vse dni, kar je bil starejši Samorod odšel. Oče Basnigoj pa je hodil skrben za ogel gledat, kdaj zopet pride kdo od župnije navzgor po stezi s kakim poročilom. Obenem je pošiljal povpraševati doli in v Samorodino, zjutraj pa je opazoval, da mu sivi lasje izpadajo in mislil si je:

zadnji las bi dal, vse bi dal, da bi jo le dobili. In ko je videl svojo ženo vso obupano, vedno jokajočo in molečo, celo kadar je z malim vnukom posel imela, moral se v stran obrniti, da je solzo skril in mislil si je: „Bog, ti sam veš, s čim je zaslužila, da mora toliko trpeti, jaz bi dejal, da ni zaslužila, in ni.“

Vrnil se je župnik res, a sam. Vrnil se je prej, nego Anton, toda brez Vide, in žalosten je z glavo majal in rekel starima: „Zmotil sem se, zmotil sem se!“ Več ni hotel povedati, ne kje je bil, ne o čem se je zmotil. Tolažil ju je z verskimi besedami, kakor je bila njegova dolžnost in navada, potem pa odšel.

Vrnil se je tudi Anton, tudi on sam. Vse njegovo prizadevanje je bilo zastonj. Ne duha, ne sluha, ne sledu, ne tiru o njegovi ženi, celo o kakih morskih razbojnikih ob vsi drugi obali ni nihče ničesar vedeti hotel, kar je bilo neizrečeno čudno in nerazložno. Da so prekomorski lopovi prišli in niso ničesar in nikogar drugzega zaplenili, nego samo Samorodovo ženo!

Nekoliko časa je bil Anton kakor top. Ni delal, ne mislil, ne govoril. Sedeval je sam in glava mu je ob takih prilikah sama zlezla med roke ter oči so se mu zatisnile same, glava pa je začela siveti in lice je postajalo še bolj podolgasto in nabrano.

A le nekoliko časa. Hladnejši starejši brat njegov je premišljal, kako bi ga zdramil in kmalu je pravo

našel: klin s klinom, skrb s skrbjo izbiti, kar se mu je posrečilo. Samorodovo dete, nežni Tonček, je jel, morda zaradi malega prehlada, bolehati. Na to je župnik brata opozoril, in res je pravo zadel, kajti velika očetovska briga, da ne bi izgubil poslednjega, kar ima še, sinka, je delovalo ugodno tolikanj, da se je Anton razživil, in ko je otrok kmalu zopet dober bil, začel je Anton delati to in ono, delo pa je najboljši razmišljevalec in prvi tešitelj.

Upanja nekoliko pa, da bode svojo ženo še videl, mu ni ugasnilo, dasi ni imel nobenega razloga ne opravičenja do njega.

Kako jo je ljubil, to je vedel in videl šele zdaj, ko je ni imel; ko je bila tako kruto odtrgana od njega. Ko bi bila umrla, vedel bi bil vendar za gotovo, da je ni več na tem svetu, a tako je, Bog ve kje, Bog ve v čigavi oblasti. To je bila strašna misel vselej, kadar mu je prišla. Zajela se mu je v možgane vselej, kakor se lačen kragulj oprime prijetega plena. Trpel je mož hude duševne muke, trpel človek zaradi drugega človeka, a prašal ni, je li pa drugi tudi vreden, da trpi zanj?

Deseto poglavje.

Svetla luna je čarobno srebrila morske pretoke benečanskega mesta in orisavala temne, v gladki morski površini odsevajoče velike, visoko-oknate dome in palače.

Na majhnem, takorekoč morju ukradenem vrtiču benečanskem, poleg manj obiskovanega in prevoževanega pretoka je v večernem hladu stala mlada žena, bolj močnega, nego šibkega telesa, ovalnega obraza, krasna postava! Nestrpno je gledala po morski stezi, ki je držala za hišami okoli in ker dolgo ni nikogar pričakala, se je pomeknila nazaj, sedla na klopco, obraz podprla in se zamislila. Naposled se začuje šum lahkega vesla, ona skoči pokonci in ko vidi, da se je mala gondola približala stopnicam na njeni vrtič, zakliče hlastno in veselo:

„Alberto?“

„Že čakaš?“ vpraša veslač, ovijaje verižico svojega čolniča na priveznico.

Ona je bila stopila naprej, da bi mu šla naproti, a kakor bi se pomislila, se vrne in sede na klopco,

in tam čaka prišelca, kateri polagoma prihaja in sede poleg nje vprašaje:

„Kaj ti je, Vida?“

„Kaj mi je? Tako pozno prihajaš, toliko časa me puščaš samo, da moram čakati in hrepeneti po tebi, in potem vprašuješ, kaj mi je. O!“

In solze se ji udero po gladkem, malo zarjavelem, a krasnem licu.

On ji odteza roko od plakajočih oči in govori hladno tolažilno: „Bodi mirna, draga moja, in premisli, da podnevu moram jaz biti pri delu; oče moj me ne pušča, da bi posel zanemarjal, in glej, ali nisem zdaj pri tebi?“

„Tvoj oče te ne pušča? Sem li jaz vpraševala, da-li me oče moj pušča, ko sem vse zapustila, vse, dom in dete svoje? Da, kje je ljubo moje dete? Ali mi nisi obetal, ko sem šla s teboj, ko sem tvoji ljubezni vse žrtvovala, da mi kasneje prineseš dete moje? Kje je? Zakaj ga še ni tu? Zakaj mi vedno obetaš, a me vedno puščaš samo? Alberto, Alberto, ti me ne ljubiš, ti nimaš srca, kakor je moje . . .“

„Nikar tako ne govori, Vida! Ko bi te ne ljubil, bi li bil pri tebi?“

„Pri meni?“ mu odgovarja jezna. „Le zdaj, samo na večer, ves dan pa moram sama biti in čakati in sem kakor zaprta. In še tega mi ne storiš, kar si mi obetal, da bi mi moje dete, Tončka mojega dobil in sem privedel k meni. Oj, Alberto, stori mi

to, stori mi to, jaz te hočem na kolenih hvaliti in če je mogoče še bolj ljubiti, nego te ljubi to vroče srce; tvoja skrb, kako, samo ljubo moje dete mi privedi!“

„Povedal sem ti že, da to ni tako lahko, kakor si misliš,“ odgovarja on nejevoljen.

„A zakaj si mi tačas obetal?“ vzkipi ona.

„Mari ti ni ljubezen moja zadosti, Vida? Zakaj hočeš, da bi jaz svoje življenje v nevarnost deval, samo da ti to dete dobim, ki je — njegovo, čuješ, njegovo.“

„Moje!“ vzklikne razdražena žena.

„A moje ne. Jaz pa hočem tebe, ne njegovega deteta. Zakaj mi vedno tega deteta spominjaš; zakaj mora vedno njegova senca temniti mojo srečo? Če mene ljubiš, moraš pozabiti vse, kar je za teboj, kar je bilo, njega in to dete njegovo.“

„Ne morem, ne, deteta svojega ne! Ne govori mi tega; ti ne veš, kako mi je pri srcu. Moje zapuščeno dete mi je huda moja vest, ki me teži noč in dan; dete mi pripravi in vse hočem pozabiti, vse, vse! Potem ne bode nikaka senca več temnila najine sreče, potem se ti hočem samo smejati v ljubo lice, da, smejati in veseliti se te in dobra biti, in pokorna tvoji besedi, kakor jagnje. Samo dobodi mi je. Ti moreš in znaš, idi, vzemi jim otroka, ukradi ga, ali siloma ga vzemi, samo dobodi ga. Jaz brez njega ne prebijem.“

„A ljuba moja, misli, da si pri meni in domišljaj se, kaj si mi obetala, kako si me ljubila, predno ti je začelo to dete po glavi rojiti. Čakaj . . .“

„Čakaj?“ zaklikne ona, stopi ob njem pokonci in ga svetlo, ostro gleda. „Jaz nečem čakati. In nič več ne bodem prosila, ti moraš, jaz ukazujem!“

„Če pa ne morem?“ se izvija on z nasmehom, ali izpremembra na licu, ki bi se bila celo v mesečini videla, je pričala, da se sili.

„Ti ne pojdeš prej od mene, da mi zopet obljubiš, dobiti moje dete. Nečem, da bi bila danes ves dan zastonj o tem mislila. Če ne . . .“

„No, kaj, če ne?“

„Pustim te in vrnem se domov.“

„Domov? Kam? Tvoj dom je samo tu pri meni, drugega nimaš. Le pojdi, tvoj mož te ne bode hvalil, ne gladil. Da te je njegov brat že tu v mestu iskal, to sem ti pripovedoval že večkrat. Torej tvoja in moja povest o morskih razbojnikih najbrž ni tako trdne vere našla na Samorodovem domu. Pojdi, da skliče stare kmete Kraševce, da te bodo po vaših šegah sodili in obsodili . . .“

„Moj Bog!“

„Tako je, ljubica, in čas je, da jenjaš govoriti o tem, kar je bilo. Jaz sem zate tu, jaz sam, in nečem te z nikomer deliti, dozdej še ne.“

„Dozdej še ne?“ ponavlja ona strme.

On naglo vstane in reče odločno: „Danes ni, da bi s teboj govoril. Ti si čudna.“

„Kakršna sem!“ vpije mlada žena jezno.

„Bolna, ali sitna, ali kar hočeš. Premisli in pozdravi se, pridem jutri ali pojutrišnjem, če hočeš biti pametnejša ali boljša.“

Rekši naglo odide proti stopnicam, držečim do čolniča. Ona prestrašena in neverna gleda za njim. Ko on stopa v gondolo in veslo jemlje v roko, zakliče ona:

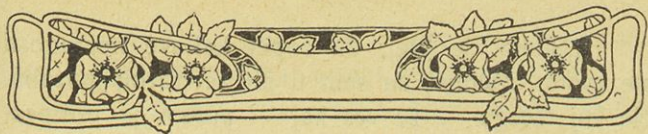
„Alberto!“

„Z Bogom!“ odgovori on.

Kakor blazna in otrpla gleda ona za plujočim čolničem, in ko ji za oglom izgine iz vida, pade na kolena in z rokami zatisne oči.

Enajsto poglavje.

V trgovsko pisarno daleč po obmorskem svetu znane firme Paoli je stopil malo raztrgan in bosopet dečak ter naravnost šel v drugo sobo in pismo izročil mlademu možu, v katerem mi takoj spoznavamo znanca svojega Alberta Paolija. Mladi mož vtakne hlastno pismo v žep, zardi se in nejevoljno migne dečaku, naj odide.

„Rekli so . . .“ začne dečak.

„Nič ne! Pojdi!“ osorno odpravlja Alberto malega sla, ki prestrašen ubere pot pod noge proti vratom in ven na ulice.

Tam pri drugi pisalni mizi pa sivobrad mož vtakne gosje pero za uho, bistro pogleda zardelega se mladega tovariša in se sumnjivo nasmehne z vprašanjem :

„Odkod je ta deček? Kaj ti je prinesel? Danes ga vidim že drugič tu!“

„Nič! Prijatelj . . .“ odgovori Alberto, a zadrega se mu na licu pozna.

„Sinko, le glej, da zopet kakove neumnosti ne zvem. Menim, da sem ti jih že dovolj pozabil. Še kaj takega — že veš kaj — potem je potrpežljivosti moje konec. Delaj, delaj!“

Rekši odide stari v notranjo izbico. Ko pride nazaj, ne najde sina več. Hitro stopi k steni in potegne dvakrat za zvončni ročaj. Sluga pride. Stari mu reče:

„Jakob, pojdi gledat, kam gre Alberto. V tem hipu je odšel. Za njim! A tako, da te ne opazi. Če le moreš, izkušaj zvedeti, kam ide.“

Stari Jakob se pripogne in obrne.

Naglo doide v ozkih ulicah Alberta ter ga zakliče.

„Kaj hočeš?“ vpraša ta nejevoljen.

„Gospod so me za Vami poslali, da bi pazil, kam greste in jim prišel povedat,“ reče sluga in režé se odpre široka usta.

„Tako?“ se začudi Alberto in obstane. Po kratkem premolku izvleče zlat iz žepa in ga da slugi rekoč:

„Na, tu imaš; hodi nekaj časa okoli, koder se ti zdi, potem pa pojdi staremu mojemu povedat, da si me videl na Markovem trgu iti v to ali ono gostilnico. Spravi se!“

Brzonog odide sluga dalje in zavije v stran. Alberto pa mrmra sam s seboj.

„Vražja stvar utegne še iz tega biti! Starec je začel tedaj slutiti! Zakaj nisem bolj premislil?“

Ko je Alberto s to mislijo dalje koračil, sreča ga mlad znanec, ki ga že oddaleč pozdravi z vzklikom in vpraša, kam gre. Ne dobivši odločnega odgovora, počne ž njim stopati in vpraša prisiljivo:

„Ne da bi šel k ljubici svoji, kaj? Je li res, da imaš zopet nekaj čisto novega, skrčitega, lepega?“

„In kaj bi bilo, ko bi bilo res?“ odgovori oni.

„Nič, nič! Le presečen človek si ti, ko ti veselje nikdar ne poide in se ti vse posreči. Za Boga, da ne vem, kaj imajo in vidijo ženske na tebi; res si čeden dečko, nič ti ni reči, ali mi drugi smo vendar tudi ravnih kosti in obrazov ravno tudi nimamo taci, da bi jih pes oblajal, a jaz se trudim zastonj, tebi pa vse samo priletava. Ti si srečen, Alberto, ne li? Glej, prijatelji ti moramo to dopovedati, sicer bi morda ne vedel tako natanko, in to bi bilo škoda.“

„Ko bi ti vedel, kako bi ti jaz ta hip vso svojo srečo z ženskami rad na vrat obesil in pobegnil od tebe!“ reče Alberto potr.

„Oho, kaj pa je? Povedi no, nekaj te peče. Ali se prepirata? Ali je nezvesta? Povej, bratec, odpri mi svojo dušo in moder svet ti je od mene gotov; svet in pomoč, če le hočeš in če le morem.“

„Ne moreš, menda. Vendar pojdi, popijeva čašo vina, da vidim, kaj mi moreš svetovati.“

Stopita v pivnico in tam sedeta v poseben oddelek pri oknu, narejen za dva posamezna gosta, kakor se poredkem nahajajo še vedno v italijanskih vinskih pivnicah.

„Neko žensko imam, lepa je kakor pomlad, ali vendar sit sem je skoraj. Daj mi svet, kako bi se je izlepa iznebil,“ reče Alberto in se leno z glavo nasloni na svoje dlani.

„Lepa je, praviš?“ vpraša oni hlastno in zažari preko obraza.

Alberto se nesramno zasmee, pa reče, ugenivši misli vrednega prijatelja:

„Meni se zdi, da se motiš. Nič kaj navadnega ni, nič lahkega, temveč težko in s trudom pridobljeno. Skoraj bi bil utonil tisto noč, ko sem jo dobil, prej sem bil pa v opasnosti, da me psi raztrgajo. Vidiš, in vendar sem se je že naveličal.“

„Ali povej, razloži malo to reč. Kje jo imaš? Kje si jo dobil? Kje bi bil utonil? Kakšni psi? Vraga, kdo te more razumeti? Govori jasneje! Ti si zopet nekje eno odpeljal, ne?“

„Onkraj morja.“

„Tako daleč? No, kaj potem? Vendar od tam ne bode nihče ponjo hodil; če si je pa sit, ej, potem jo pošlji domov. Devica ali žena?“

„Žena.“

„Tem bolje. Če je še lepa, vzame jo mož onkraj Adrije gotovo rad nazaj, ali pa nerad. Pošlji jo, pa

bo; samo da prej jo poštenemu prijatelju vsaj pokažeš, drugače smemo misliti, da je tvoja hvala le prikrivanje slabega okusa.“

„Ko bi ti njenega moža poznal, vedel bi, da s pošiljanjem domov tu ne gre. Če zve, da je bila pri meni, ubije njo in mene.“

„Potem se je pa že treba ogibati. Zakaj da bi zaradi ženske prezgodaj pod travo prišli, za to smo predobri, bi dejal,“ govori vredni tovariš ter lije vino v grlo. „Kaj pa meni, oni srečni mož, kateremu si sladko polovico izvabil iz gnezda, kam je šla, k izpovedi v Rim, ali kam?“

„Skrbel sem sicer za razširjenje govorice, da so jo morski razbojniki odvedli. Ali neki prekleti pop, brat njegov, je bil že dvakrat tukaj in je hodil tako sumljivo okoli mene, da sem se ga bal. Danes pa je začel že tudi oče moj sumnjati, tako da sem res v veliki zadregi. Iznebiti se je moram.“ A težko jo bom pogrešal, navadil sem se je.“

„Eno ali drugo. Najprej pa je treba, da mi jo pokažeš,“ reče oni.

„Pojdi z menoj.“

„A ne zastonj.“

„Plačeval te ne bodem.“

„Če si pa jaz z znano svojo ljubeznivostjo sam pridobim plačilo, ne bodeš branil vzeti mi ga, kaj?“

Oba se surovo zasmjeta.

„Bodeš videl, ženska je res lepa. Jaz sem bil prej prav resnično zaljubljen v njo in zdi se mi, da sem nekoliko še, dasiravno me je s tem najbolj ozdravila, ker zmerom o svojem otroku govori. Dobro je res, da ni razumela tako dobiti me in držati, kakor vem, da bi me bila mogla.“

„Dolgo vendar nobena.“

„Ta pač. Ali da jo vidiš! Pojdi z menoj, samo previden bodi, jezik pazi, zakaj neumna ni, drugič se ji bode pa čudno zdelo, kako da si z menoj prišel.“

„Izvrstno.“

„Jaz ti dajem vse pravice, samo da si jih moraš sam izvajati, razumeješ?“

„Dobro!“ reče oni, popije vino in oba čestita rojaka vstaneta, zapustita krčmo in posedeta v isto gondolo. Alberto ukaže brodniku veslati v oni vodo-toč, kjer smo v prejšnjem poglavju našli Vido ž njim.

Dvanajsto poglavje.

Tovariš Albertov, Pietro Musolino po imenu, je bil dolg, tenak mlad človek, z nemškimi rdečerumenimi lasmi in izredno velikim ostrim nosom, skozi katerega je zategujoč in nekako leno govoril. Spadal je v vrsto onih ljudi, ki ničesar nimajo, ničesar ne delajo, a vendar vedno dobro živijo, vedno se lepo oblačijo in imajo svoboden vhod v sobe sinov prvih rodovin: bil je igralec, pivec, zapeljivec, eleganten goljufivec ali kakor se hoče že imenovati znana vrsta ljudi, ki so mogoči le v večjih mestih.

Ko sta prišla na določen kraj in izstopila iz gondole, premisli šele Alberto nekoliko, kaj je storil, da je vrednega si prijatelja seboj vzel, in se zardi, ko se zmisli, da se ni lahko šaliti z Vido.

„Ti moraš nekoliko tukaj počakati, jaz jo sem privedem, svojo prijateljico,“ reče prijatelju, a misli: hitro bodem nekoliko govoril ž njo, potem ga zopet odvedem od tod.

„No, nič ne de, če me ne moreš v stanici predstaviti svoji lepoti, pa me tu; samo ne daj, da

bi dolgo čakal,“ rekši sede Musolino na klop pred cvetice, kjer sta prej tolikrat že sedela Alberto in Vida.

Ko Alberto mala zadnja vrata za seboj zapre in stopi v prvo stanico, pride mu stara žena, pri kateri je imel Vido, in morda pred njo že drugo lepotico na stanovanju, na videz v velikih skrbah naproti in govori:

„O sam Bog, da ste prišli, in Mati božja! Kako Vas želi, ubogo dekle! Kako hoče, da bi vedno po Vas pošiljala, ni mogoče povedati. Bala sem se že, da bi uma ne izgubila, ker ne spi. Bog ve, kaj ste ji zadnjič rekli, mladi gospod! In tako dolgo Vas ni!“

Tako pozdravljen stopi Alberto tiho v drugo sobo. Tam je stala Vida, od duri strani obrnjena proti oknom. Oblečena je bila v tanko belo domačo obleko, okoli okroglih golih rok so se svetili zlati zapestniki, na polnem vratu je lepo sedel niz biserov — vse darila Albertova. Z eno roko se je držala vzglavja odgrnjene postelje, kateri se je poznalo, da je mlada ženska ravnokar ležala v nji, z drugo roko pa je podpirala čelo, kakor bi gledala v solnce, tako, da je rokavček nazaj odpadel in se videla vsa lepota njene krasne lehti.

Alberta ni slišala, ko je vstopil. Šele ko ji je roko na ramo položil in jo po imenu zaklical, obrnila se je naglo, hlastno, in s ponavljanimi vzkliki

njegovega imena pritekla, oklenila se ga strastno okoli vratu, poljubljala ga, pogledovala in vpraševala po rečeh, o katerih odgovora ni čakala.

Bodisi, da je njen ogenj tudi njega, to je: njegovo telesnost, ogrel, ali pa, da je to storil iz navade, ali da bi jo potolažil, stisnil jo je tudi on nase, vzdignil in posadil poleg sebe. Nji se solze v očeh zasvetijo, ko mu zre v obraz, v oči, iz katerih pa uboga žena ni brala duše in misli njegove, brala je svojo željo izpolnjeno.

„Kaj ti je, zakaj solze?“ vpraša on lahko.

„Pusti mi, to so sladke solze sreče in veselja, veselja, da te imam zopet pri sebi, da me še ljubiš. Glej, jaz sem že čudne in grde misli imela te ure, kar te ni bilo — zakaj te ni bilo, ti, ti? Oh, jaz sem mislila, da me ne ljubiš več, tudi ti ne, da sem te razžalila. Povej, sem te li? S katero besedo, povej!“

„Nisi ne.“

„Kaj ne, da te nisem? Oh, saj je nemogoče, nemogoče, da bi me ne ljubil ti, da bi me pustil ti. Nisi li ti vse, kar imam na svetu? Vse si ti: mož moj, dete moje, roditelji moji, dom moj, vse si ti, vse sem pustila, ker sem ljubila tebe. Ali je mogoče, da bi ti mene ne ljubil? Kaj ne, Alberto, da je to nemogoče?“

„Ali, draga moja, bodi nekoliko veselejša,“ reče Alberto, „to sva že tolikokrat govorila.“

„Zakaj mi ne odgovarjaš? Odgovori mi, potem hočem biti vesela, da, tako vesela, kakor sem bila nekdanj kot dete, kot šestnajstletna deklica. Oh, Alberto moj, zakaj ni Bog dal, da bi bila jaz tačas tebe spoznala, tebe le enkrat ugledala tačas! Zakaj moja dobra sreča ni tebe prinesla, milega tvojega obraza, sladke tvoje podobe na dvor, kjer sem bila jaz mlada, tačas, ko sem bila še mlada!“

„Tudi zdaj nisi stara, kaj ti na misel ne hodi,“ vrže on vmes in jo izpusti iz rok.

„Zdaj? Oh, čemu me domišljaš, kak razloček je med tem, kakor sem, in onim, kako bi mogoče bilo, da bi sicer bila, ko bi ti prvi prišel, ti edini.“

„Jaz te tega domišljam? Kolikokrat sem ti že rekel, da pozabi, kar je bilo, in uživaj to, kar je.“

„Pozabiti?“ vpraša ona in njen obraz močno prešine zopet neprijetna zavest njenega greha: najprej glavo povesi, potem jo pa počasi nasloni ljubimcu na ramo in tožeče govori: „Oh, da bi mogla pozabiti? Da bi mogla izbrisati iz spomina vse one podobe, ki mi možgane mešajo, kadar tebe ni tu pri meni! Le pri tebi mi je moči pozabiti jih, ljubljeni moj, sicer me one prikazni mučijo in preganjajo noč in dan. Glej, in tebe tako dolgo ni bilo k meni.“

„Jaz ne utegnem; zato ti bom skrbel še za kako drugo družbo,“ odgovori on.

„Kako družbo?“ vpraša ona in glavo vzdigne.

„I no, kak prijatelj moj, ali kaka prijateljica . . .“

Kakor nalašč se odpro malo duri in stara ženica strežajka vpraša, sme li pustiti gospoda, ki zunaj čaka in hoče po sili priti v sobo, rekoč, da je gospodov znanec in da sme vstopiti.“

„Tu sem k meni?“ se zavzame Vida.

„Reci mu, naj me zunaj počaka,“ reče Alberto stari služkinji. A komaj ona vrata za seboj zapre, čuje se zunaj glasan govor in takoj vstopi Musolino v izbo.

„Če sta tako, ne vem, kako bi mogel dober prijatelj, kakor sem jaz, nadležen biti. Predstavi me gospodični ali lepi gospe tu! Čemu si me sicer vabil s seboj?“ reče vsiljenec nesramno in se jima približuje.

„Kaj hoče ta!“ vzklikne mlada žena.

„Pojdi ven, prosim te, jaz pridem takoj; saj vidiš, da nisi dobro došel,“ mu šepetaje Alberto nejevoljen in v zadregi zaradi svoje lehkomiselnosti.

„A tako . . .“

„Tiho!“ ukaže Alberto.

Vidi se je bil v tem povrnil ves prejšnji ženski ponos. Vzpela se je v vsi svoji lepoti in visokosti in ukazalno tujcu s prstom in z obrazom pokazala vrata.

Musolino se je vrhu vse svoje spačenosti in vsegavajenosti vendar zardel pred to podobo; imponirala mu je, da se je dva koraka nazaj pomeknil, priklonil ji in rekel potem s prisiljeno šalo Albertu:

„Krasna je tvoja prijateljica in divna, to moram priznati, res, četudi obžalujem, da ne sprejema ravno prevljudno gostov, katere ti v hišo vabiš. Oprostite!“

Rekši zapusti sobo, toda s pogledom, o katerem bi bilo težko reči, ali je imel izraz surove poželjivosti, ali srebajoče, prežave zlobnosti, ki zaničevalno-pomiluje govori: čakaj, ubožica, pridejo ti še drugi časi in drugačni.

Albertu, lehkí duši, je bila stvar neprijetna, ali menil je, da jo bode lahko odpravil. Stopi k oknu in tja od sebe govori: „Na, to je siten človek, draga moja, da-si sicer dober; obesil se mi je, ko sem k tebi šel; rekel sem mu, naj me zunaj čaka; ali ker je že prišel tu sem, mogla in smela bi ž njim lepše ravnati, že zaradi tega, ker je prijatelj moj, veš!“

Nič odgovora.

„Sploh ti moram reči, da ti preveč zahtevaš od mene in nisi več taka, kakor si bila prej,“ nadaljuje poluglasno Alberto v okno.

Še nič odgovora.

„Misliš li, da je res taka nesreča, če se seznani dober mi znanec s teboj, in zve od mene, kaj si mi in kako? To ni nič. To se imenuje svobodno živeti in svoboda je vsem ljudem lepa reč.“

Zmerom nič odgovora. To se mu čudno zdi, obrne se od okna in pogleda po nji.

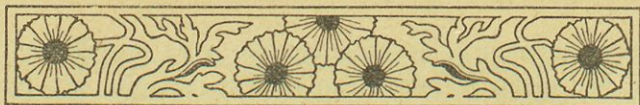
Stala je zopet ob postelji, glavo naprej predse držeč, lasje so ji bili pali čez polovico obraza, po

vsem enem licu, drugo vidno oko je pa strmelo vanj in lice njeno je bilo blede in tem najlepše, ker po njeni nekoliko temnejši lični bôji ni postalo od bledote belo, nego voščeno.

„Ti me ne ljubiš, ti me prodajaš!“ je zavpila ona s strašnim glasom in po vsem dolgem svojega života padla na tla.

Trinajsto poglavje.

Dve leti po tem je sedel zimskega večera župnik Samorod za mizico, primaknjeno h gorki peči, izpil zadnji požir izpred seboj stoječe čaše, nateknil velike naočnike pod visoko čelo in sivkaste redke lase, da bi bral iz velike knjige italijanske kratkočasne stvari, ki bi samotarju nadomeščale večerno družbo. Njegov kaplan je bil z doma za več dni, razen njega pa ni bilo žive duše, s komer bi se bil rad razgovarjal; zakaj stare svoje gospodinje Polone je bil ves dan že sit, stala je vsak hip za njim vprašujoč in pripovedujoč. V takih pričinah mu je bila knjiga ljuba tovarišica in edina tolažnica ter odganjalka dolgega časa. Gorka peč mu je prijetno grela hrbet, ocopatane noge pa je bil starec preširno po mehkem poleg stoječem drugem stolu razpoločil kakor mož, ki ve in zna, kako človek pripravno živi in si zna pomagati.

Zunaj je sneg na okna naletaval, da se je slišalo, kakor lahno žvenketanje na šipe, zlasti kadar ga je burja z večjo silo nametavala. Veter je za-

piskaval zdaj pa zdaj ob oknih, da se je slišalo to stokanje narave, kakor bi od daleč, daleč tam izza goré žalostno tulili mladiči sive volkulje.

„Ubogi ljudje, ki morajo zdaj zunaj biti,“ je mislil župnik in se stisnil ter nogo preložil.

V tem hipu zazvoni doli pri tleh znani njegov zvonček pri velicih vratih in veliki pes v veži dvakrat zalaja.

„Hoj, pa vendar ne bolnik! Ne, nocoj pa ni mogoče nikamor hoditi, ne pojdem!“ reče župnik, nejevoljen vstane s stola in se ob peči nasloni nejevoljen čakaje, da pride Polona povedat, kaj je.

Kmalu je bila tu, starka, huda, glasna in nevljudna rekoč:

„Nič ni hoditi! Za božjo in Kriščevo rano! Psa človek pred prag ne bi pustil iz usmiljenja in srca, pa bi starega človeka gonil na daljni pot! Bog tega ne terja, Bog ve, da ne, do jutri bode že živele, če ne, naj se pa tako skesa, bolje, da ona umrje, kakor bi se gospod župnik prehladili in umrli, oh, ti moj Bog!“

„In kdo pa je?“ vpraša župnik.

„Naj bode, kdor hoče, jaz ne pustim, da bi šli; posebno gori v to goro ne, saj še priti ne bode, pravim,“ se huduje mogočna kuharica.

„A kam? Kdo je zvonil?“

„Saj še doli čaka, Smučiper je, ogljar z Goljvrha, tisti dolgi, črni, grdi.“

„Smučiper? Ta nima ne žene, ne otrok, nikogar. On ne bode k bolniku klical, ima kaj drugega, kaj je rekel?“

„Ima, ima! Misli si, naj bi šli nekovo mlado beračico previdet. Bog ve, kakšna sitna babnica je, in če je beračica, moli tako dan na dan, dejala bi, in ne bode tako brž umrla,“ misli stara kuharica.

„Pokliči ga, naj pride sem,“ reče župnik.

Smučiper, ogljar z Goljvrha, ki je stopil v snažno veliko župnikovo sobo, je prinesel na vsaki nogi velikansko obtovorjenega snega, tako da ga je moral župnik brzo pred duri zavriniti, kjer ga je kuharica oštevaje z metlo očedila.

Ko je osnažen zopet smel v župnikovo sobo stopiti, potegne s svojo silno roko enkrat od kazalca blizu do komolca pod nosom, hoče nekaj reči, pa ne ve kako.

„No, kaj bi rad tako kesno in ob tem vremenu?“

„I, grão je, grdo, ali ko sem siroto videl in videl in mislim, da jutra ne učka, jaz nisem mogel drugače; dejal sem, kaj bode pa tebi, kadar te začne smrt tipati in sem mislil, povem gospodu, kako je, naj store, kar hote, samo da ne poreče Bog: ti Smučiper, nisi vedel telesnih dobrih del, ali kako se jim pravi, saj gospod to bolje vedo, kakor jaz, ki le malo tako kaj poberem iz krščanskega nauka, kadar nimam kope užgane tudi v nedeljo popoldne.“

Po dolgem in širokem je potem s težavo povedal, presekovan z raznimi vprašanji, katera so zaradi jasnote stvari potrebna bila, da je danes ob mraku, ko je ravno sneg začel mesti, na stezi, katera vodi od one severne strani, pri tem in tem kamenu našel bolno žensko napol mrtvo, na tleh, da bi bila umrla tam na mestu, kakor kakova podlasica v meji, ko bi njega ne bilo.

On jo je s seboj vzel, nesti jo je moral domov v svojo hišo; ker ni mogla prav nič na noge stopiti, ne na levo ne na desno, in vrat se ji je šibil, kakor pozebli travulji. Le dobro, da ga ni mogel nihče videti, ker je bil že polmrak in ga srečal ni nihče, samo vrane so se pojale od smrečja doli do treh lesnik in nazaj, ko je ono tujo žensko na rami domov nesel, kakor kakovega otroka. No, pripevedoval je, težka ni bila, ali vendar je precej sloka, nesel bi še dve taki, za to mi ravno ni bilo, da bi dejal; ali sitno bi mu vendar bilo, ko bi ga bil kdo videl. Zdaj pa v njegovi koči leži, sama za sebe govori, ne sliši nič, ne vidi dosti, kar umrla bode, in ker je Smučiper na samoti, ne bi rad, da bi brez Boga umrla pri njem, posebno ker se mu je blagoslovljena voda že vsa posušila, in ima ženska Bog ve kakove grehe na sebi, ne da bi ji ravno kaj očital, tega ne, ker če je Bog ne pozna bolj, kakor on, Smučiper, potem bosta težak obštev imela, kadar umrje, in če umrje v njegovi

koči, česar ne bi rad, ali vsaj rad, da se prej z Bogom spravi, ker, da-si on dozda duhov še ni videl, ne bi rad, da bi potlej nazaj hodila z onega sveta.

Po nadaljnjih vprašanjih je župnik zvedel, da je ta tuja ženska mladega lica, le upalega; da je drugače oblečena, kakor so v onem kraju ljudje, da se obleki pozna, da je bila nekda lepá in mehka. Med seboj govori take reči, katerih Smučiper ni razumel.

Torej² je bila poleg moškega čutja poklicne dolžnosti morda tudi nekoliko zvedavost pri dobro-srčnem gospodu odločilna, da je mirno ukazal kuharici, naj pošlje dečka po cerkovnika, naj mu pripravi plašč, kučmo, škornje, naj pokliče še hlapca, da pojde tudi ž njim, ker je gaz slaba, naj malo čutarico z vinom napolni, cerkovniku pa v culo priloži malo boljšega kruha.

Pol ure po tem so štirje možje, prvi med njimi dolgi Smučiper, predzadnji stari župnik, v gosjem redu koračili prav počasi, kakor je gospod želel, po ozki snežni gazi, katero so si morali s samohojo delati po vedno naletujočem snegu in katero je brleča cerkvena svetilnica le slabo osvetljevala. Tako so potrebovali v reber več nego uro hoda za pot, ki se je sicer prehodila v pol ure.

Došedši na mesto in vstopivši v samotno, temno kočo Smučiperovo, katera še železne ključavnice ni imela, najde župnik bolnico, ležečo na slamí, ki je

bila sicer ležišče staremu oglarju. Ogrnjena je bila s staro njegovo plahto, obrnjena v črno leseno steno.

„Ženska!“ zakliče Smučiper in z okorno pa krepko pestjo prime vse skup in bolnico preloži, da je bil obraz obrnjen po mali izbi, razsvetljeni zdaj s cerkovnikovo svetilnico in velikansko leseno trsko, katero je bil oglarj užgal, da je visoko bakljala in obsevala vse kote.

Ko je župnik ugledal obraz bolne ženske, obledi in počasi ter, nepogledavši od postelje, z levo roko nazaj sebe mahne proti durim. Vsi trije možje so razumeli to znamenje tako, da zdaj se izpoved začne, in so odšli v vežo. Tam je Smučiper trsko ob tla usekaval, kadar je imela preveč utrinka, pa mrmraje molil češčenesisimarije za cerkovnikom za „srečno zadnjo uro“.

Prve besede župnikove, ko je še enkrat, še dvakrat, trikrat pogledal v obraz raztrgani, suhi, razmršeni, a mladi bolni ženski v lice, so bile napolglasno, s tresočim glasom in strahom izrečene: „Jezus Marija, ona!“

Potem je sedel župnik poleg bolnice in zamišljen, z največjim zanimanjem, pa tudi s strahom poslušal, kaj govori mlada tujka v svojih bolezenskih fantazijah. Razumeti jo je moral, ker večkrat se je čudež stresnil, večkrat čelo v pest naslonil in dejal koncem: „Oh, moj Bog, tako je tedaj, tako grozno!“

Štirinajsto poglavje.

V nizki izbici, kateri so bila okenca skrbno zagrnjena, je slonela v posteli mlada žena, poleg nje je sedela stara mati in solze veselja so se ji iskrile v očesu, ko je videla, da izgubljena, najdena, na smrt bolna hči Vida zopet ozdravlja.

„Kako sem prišla sem, mati?“ vpraša z bojazljivim glasom bolnica.

„Tiho, tiho bodi, ne govori!“ reče starka. „Gospod je ukazal, da ne smeš nič govoriti, dokler njega ne bode. In ko bi gospoda ne bilo, umrla bi nam bila. Zato nikari ne govori, ljuba moja, škoduje ti, je rekel, gospod je rekel.“

Če je stara o „gospodu“ govorila, je vedel vsakdo, da je to starejši Samorod, župnik.

„Tiho bodem. — Ali povejte mi . . . me li še zdaj ljubite, mati?“

„O Vidka, Vidka, kako to vprašuješ? Kako dolgo te nisem videla, kako sem prejokovala noči in dni, mislila sem, da umrjem, in hudo mi je bilo,

ko nisem mogla. In nam vsem je bilo hudo, strašno! Ali tiho bodi, nikar ne govori, gospod je rekel, da bi ti škodovalo, potrpi, saj pride kmalu, potem nam bodeš povedala, kje si bila, kaj ti je bilo, ti ubožica, ti! Le tiho bodi!“

Temna rdečica zalije obraz bolnici, ki res molči dobro dolgo ter posluša mater, kako ji na njeno zopetno prošnjo pripoveduje o njenem sinku Tončku, kateri je že „velik“ in lep. A župnik je tudi prepovedal, da ne sme prej k nji, predno on ne vidi, da je dovolj zdrava. Njega, gospoda, treba je pa poslušati, ker je najmodrejši med ljudmi.

„In kaj je on . . . Anton . . . rekel?“

„Vse ti povem, on sam ti pove, kadar pride k nam, ali dozdaš še tudi ni smel zvedeti. Tiho bodi, škoduje ti,“ prosi starka.

Mladi bolnici se oči zaiskre, srepo pogleda mater in jo šepetaje ter naglo vpraša:

„Samo to še: ve li Anton, kje sem bila? Misli li kaj?“

„O Bog, kako bi vedel? Ni li rekel, da bi šel do konca sveta, v globočino morja, v deveto deželo pote, ko bi mu bil živ človek povedal, kje si in med kakovimi ljudmi si? Ali nobeden ni prinesel poročila ne s suhe zemlje, ne po vodi, tako da smo že mislili: Bog te je nam vzel za vselej. — Pa lezi in miruj, kaj gospod poreče, ako zve, da ga nisva poslušali.“

„On ne ve nič, kje sem bila...“ mrmra mlada žena kakor sama zase, zatisne oči, dene roko na čelo in umolkne za dolgo časa. Hipoma iztegne roke in zakliče:

„Mati!“

Prestrašena se starka obrne k nji, toda ona molči in hladno reče čez nekaj časa: „Naj spim, spim in prespim.“

Starka meni, da je zaspala in hoče za nekaj časa iz izbe izlesti prav tiho po prstih stopajoč. Ali mlada jo opazi, iz svojih sanj se vzburi in kliče:

„Ne hodite strani od mene, zdaj-le ne, pomagajte mi misliti, mati, misliti, veste? Kako je že tista povest, ki ste mi jo pripovedovali, ko sem bila še otrok, znate, o onem samcu-možu, ki je ob morju kočico imel, pa sta prišla vihar in povodenj; vihar je možu dom podrl, povodenj ga je odnesla v široko morje, a mož se je držal panja, na katerem je prej tesaril, in panj ga je odnesel v čudno, daljno deželo, iz katere je nazaj prišel, pa ni smel in ni hotel povedati... mati, mati, kako je bilo to?“

Stara mati s skrbjo in začudenjem gleda v žareče hčerino lice in misli, da se ji meša v glavi.

„To je za otroke povest, ti si bolna, Vida, čakaj, kadar ozdraviš, hočemo take pripovedi pripovedovati, zdaj se umiri; o Bog ti pomagaj!“

In kakor bi poslušna bila materini prošnji, zatisne bolna Vida oči in miruje. Le zdaj pa zdaj

se ji ustna zagibljejo, kakor bi tiho sama s seboj govorila ali molila. Tiha je ostala potem ves dan.

Župnika ni bilo. Drugi dan pošlje mati Basnigojka ponj. Ko hčeri pove, da pride ta dan, zgane se ta in se od matere z nekim strahom obrne strani. Kmalu pa vpraša:

„Nisem li tisti večer, ko sem jaz odšla, ko me niste več našli, govorila o pomorskih razbojnikih? Ste li čuli? Kaj ne, da sem govorila, in drugi so govorili?“

Mati ji to potrdi in pri tej priči radovedna ženska v nji pozabi ostrega naročila župnikovega in vpraša:

„Za Boga svetega, tedaj so te bili vendar tisti grdi ljudje ugrabili? In kam so te peljali? Kaj so ti hudega storili?“

„Kesneje Vam povem, zdaj ne, pustite me,“ reče Vida nekako razdražena, skrije glavo v vzglavje in molči.

Petnajsto poglavje.

Posled dveh dni je župnik zopet prišel in našel Vido že močno okrevano v izbici. Sicer se je pa strogo po njegovem ukazu ravvalo, razen starih dveh ni nihče v hiši vedel, kaj je s tujo žensko in kdo je ter tudi nihče je ni še videl.

„A zakaj jo skrivamo, zakaj ne bi brž po Antona poslali?“ vpraša župnika stara majka na dvorišču, ko je bil prišel.

„Zakaj? Jaz sem se sam že tako vpraševal, ali treba je še premisliti, kako in kaj, le potrpite,“ reče župnik zamišljenega obraza.

Mož je vedel več, nego bi bil rad, a ni vedel, kako bi ravnal, da bi še večje nesreče ne bilo, nego je bila že.

„Pojdiva k nji,“ reče potem in oba počasno stopata v hišo.

Ko Vida župnika ugleda, odloži svoje jelo, s katerim se je ravno pečala s slastjo človeka, ki se ravno okreva, vstane in pogleda župniku tako naravnost v oči, da bi bil skoro ta svoje povесil in da

razen prvega hladnega pozdrava ni vedel, kako bi razgovor začel.

„Mati, pojdite ven,“ reče Vida, in starka poslušno odide.

Župnik sede. Ona tudi.

„No, kako je?“ vpraša duhovni svak.

Ona zatisne oči pa reče:

„Kaj ne, kar se na izpovedi pove duhovniku, mora on zamolčati in mora molčati o tem do smrti. Ni li res tako?“

„Res je.“

„Kar sem Vam jaz povedala pri izpovedi, ko ste me dobili pri tistem črnem možu, Vi ne smete več povedati nikomur?“

„Kar sem pri izpovedi od tebe slišal tega ne vem več, ne smem vedeti,“ reče duhovnik resno.

„In Vi morate izpovedno skrivnost čuvati tudi bratu nasproti?“ vpraša ona hlastno. „

„Tvojemu možu tako kakor vsakemu človeku,“ odgovori duhovnik in upre oči v tla.

„Vi ne veste nič, nič, nego kar Vam zdaj-le povem: pomorski razbojniki so me bili odpeljali, bila sem na Španskem, pri zlih ljudeh, težko sem ušla, težko sem prišla na ljubi dom. Tako je. Tako sem Vam povedala in Vi ne veste ničesar drugega. Recite mi še enkrat. Le Vas se bojim, drugi . . . drugi nihče ne bo zvedel, ne sme. Moj, moj — mož ne sme, on bi me . . .“

„Ne govori dalje; premisli, da zdaj ne govoriš na izpovedi z menoj,“ reče on zamolklo.

Mlada žena pade na kolena predenj, sklene roke in ga prosi:

„Usmilite se me, pokore sem dovolj storila in vse življenje me bode pokorila vest! Vse Vam hočem povedati, potem me ne boste obsojali tako ostro, kakor me zdaj. Usmilite se me in ne povejte bratu, mojemu . . .“

„Možu!“

„Vem, da nisem vredna tega imena izgovarjati, ali zaradi deteta svojega moram k njemu, moram, in Vi mi ne smete otemniti, kar mi je sam Bog na koncu nesreče moje posvetil.“

„Pred njim bodeš tudi sama odgovarjala. Stori kar hočeš. Jaz, brat Samorodov, ne vem ničesar.“

„Povedala Vam bodem vse.“

„Ničesar ne! Bolje, da ne. Vstani in čuvaj se, da zopet ne zboliš. Mene ne bo več sem. Tudi k vam, če se vrneš domov, pridem malo odslej; kadar pa pridem, pojdi mi kolikor moreš, s pota, da me obraz ne izda. Zdaj grem. Vzroka ni več, da si sama, pokliči očeta, pokliči moža, ali zopet pojdi, kar sama hočeš. Že vidim, da . . . znaš!“

Župnik odide. Vida glavo nasloni na blazinico in premišlja, kaj početi.

Šestnajsto poglavje.

Jasno solnce in vedro nebo je drugi dan delalo milijone bleščečih demantov po snegu ob obeh straneh ozke gazi, ki je držala od Basnigojevega do Samorodovega doma. In po gazi je gostopeto stopical sivi oče Basnigoj, z dolgo palico, zatikaje jo v sneg za podporo starim kostem. Šel je doli na obalo, da sam pove tastu nezaslišano, preveselo novost, oj, novost, katere stari ni več upal doživeti: da se je našla izgubljena hči, Vida, da je prišla iz daljne dežele, kamor so jo odvlekli „bili zli ljudje, da jim je morala služiti kakor zadnja dekla, stradati, trpeti in sam Bog ve kaj hudega še, saj je on star in ne more že vsega v glavi obdržati, kar ljudje pripovedujejo. Ali zdaj je tu, gori doma v gorki postelji, kjer ima hvala Bogu, ki nam je dal, vsega dovolj. To veselo novico torej koracá sam stari Basnigoj povedat zetu Antonu Samorodu.

In kakor starec tako z upognjenim tilnikom predse gleda v razgaženi snežni pot, raztezajo se mu usta na dva kraja, tako, da tam bliže okučmanih

ušeš dve luknjici delajo, na vsaki strani brezzobe čeljusti po eno. In sosednji delavec, ki sreča očeta Basnigoja, gleda za njim ter se smeje, češ: kaj ima, starina stari?

Ko je prišel na dvor zeta svojega, ugleda ga njegov vnuk, Tonček, in hitro zavpije:

„Stari oče, stari oče!“

„Pojdi sem, Tonček, pojdi, pojdi!“ kliče starec s takim čudnim glasom, da ni povedati.

Dečak priskoči k njemu in ga vpraša: „Kaj ste mi prinesli? Pokažite.“

„Mater sem ti prinesel, mater, pravo mater,“ reče starec vesel.

„Kje jo pa imate? Saj je nimate,“ odgovori mala sirota.

„Gori pri nas je, oče ide ponjo, po pravo tvojo mater,“ pripoveduje ded.

„Zakaj je pa nimate pri sebi? Saj je nimate! Vi lažete . . . Kje ste pa to palico dobili, ki ima kljuko, oče, kje ste jo dobili?“

„Oj, ti ljuba malopridnost mala ti; ne veš in ne umeš, kaj ti pripovedujem; ne veš, kaj je mati, pa te palica moja bolj briga,“ toži ded.

„Dobro jutro, oče! Kako je to, da ste Vi prišli po takem potu?“ ga zdajci pozdravlja iz hiše prišli gospodar Anton Samorod.

Starec usta raztegne in od veselja ne more izpregovoriti, le na glas se zasmije.

„Kaj pa je?“

„Vida je prišla!“ sune stari iz sebe.

Anton ga samo srepro gleda, a se ne gane.

„No, da, Vida, Vida, naša Vida, tvoja Vida je nazaj prišla,“ ponavlja stari.

„Oče, ali ste zdravi?!“ zavpije Anton.

„Zdrav! Kaj ne bi bil? Kaj meniš . . .?“

„Kaj govorite?“

„Ne verjameš, da je Vida prišla? Da, dejal sem, to je tako čudno, da ne bode hotel verjeti. Glej, jaz sam nisem verjel, predno je nisem videl; starki svoji nisem verjel. Pa še ti pojdi pogledat, skoči gori, skoči! Midva s Tončkom prideva bolj počasi za teboj. Jaz ne morem tako hitro stopati kakor ti, mali tudi ne. Pojdi, pojdi!“

In ko je kmalu potem Anton res šel po gazi proti domu svojega tasta, hodil je štirikrat tako brzo kakor starec. V glavi pa mu je bilo, kakor bi zvonilo po nji. Verjeti ni mogel in vendar bi bil rad verjel.

Ko pa je prišel v Basnigojevino, videl je tu na licih družinčet, ki so bila po dvorišču, da je res, kar mu je tast prišel praviti! In vrabci na senici izpod slame so čivkali, da je Vida prišla!

„Od truda in dolge hoje je bolna in nekako čudna, Anton,“ s temi besedami ga stara tašča na pragu sprejme. A on je imel le eno vprašanje:

„Kje je?“

In ko jo je ugledal, blede, upalo, a svojo poročeno si ženo Vido, lepo še zmerom, kako je ob postelji stala, z eno roko se zglavja držala in velike oči vanj upirala, kakor bi ji bil on iznenadena prikazen, priskoči s preglasnim vzklikom njenega imena k nji in objemši jo, zjoka se dolgi, trdi mož, kakor bi se bil dečak njegov.

„Ali si res ti? Izpregovori, da bodem vedel, da se mi ne sanja, kakor se mi je že tolikokrat sanjalo, da te imam, a bil sem sam, ko sem se zbudil; izpregovori, da si res ti, ki te imam.“

„Anton!“ reče ona in se ga z eno roko oklene ter skrije obraz na njegovo ramo.

„Ti se treseš in bleda si? Trudna in bolna. Lezi in počij tu pri meni, Vida,“ govori srečni mož z otroškim srcem in jo položi na posteljo, pa jo poljublja.

„Ti me nisi pozabil?“ vpraša ona in vzdihne. Morda ji je ta vzdih iz globočine srca prišel in govoril: „Jaz te nisem vredna. Hinavčevati moram, a še tega ne znam.“

Ali Anton Samorod je bil presrečen, da je dobil zopet ženo svojo, mater sinu svojemu.

Sedemnajsto poglavje.

Daleč s Krasa vkup so ljudje hodili povpraševat in pozvedovat čudovito zgodbo, ki so jo slišali. Divji, črnokoži pomorski razbojniki so bili lepo Vido, Samorodovo mlado ženo, uplenili in odvedli onkraj morja v deveto deželo. Tam so jo bili prodali kraljični, da je služila in bridke solze točila pa vzdihovala po domu, po možu in detetu. In čudovito jo je Bog rešil iz rok njenih mučiteljev, pomogel ji pobegniti, in bežala je noč in dan, dolgo in dolgo, po pustinjah, daljinah in tujih vaseh, da je prišla srečno do blizu Basnigojevine, kjer jo je napol mrtvo od dolgega pota v snegu našel in k roditeljem prinesel ogljar Smučiper. Zdaj pa je doma na Samorodini in gospodinji svojemu možu in pestuje sina svojega kakor nekdanj, ko je niso bili še prijeli ljuti pomorščaki in na prodaj odpeljali tja daleč za morje v deveto deželo.

Tako so ljudje pripovedovali daleč okoli, in kdor je mogel priti Vido pogledat, prišel je in se sam prepričal, da je res Vida prišla nazaj. Nekateri so

znali vso povest bolj obširno, eni tako, eni drugače, ti bolj grozno, oni bolj zanimivo.

In tudi Vida je bila nekako tako povedala, pa ne natanko. Ko so jo pa hoteli izpraševati, stresnila se je in prosila, naj jo pustite, da pozabi grozno preteklost.

In Anton Samorod ni pustil, da bi jo bil kdo z vprašanji mučil, pa tudi sam je ni hotel. Kar ji je na očeh bral, storil ji je. Čuval jo je kakor zenico v očesu, kakor bi se bal, da bi mu ne bila še enkrat odvedena.

A tudi ona je bila vsa drugačna nego prej. Izginila je bila nekdanja ošabnost. Prejšnjih časov svojeglavnost in upornost sta se umeknili nasprotnim lastnostim: vdanosti in pohlevni pokorščini.

Svojemu možu nasproti je bila tiho ljubezniva, storila mu je vse, pazila na njegove želje, povsod je bila njena mehka roka.

Z res preveliko ljubeznijo pa je ljubila dete svoje, katero bi bila najrajša zmerom gledala. Mož jo je moral nežno opozarjati, naj ne dela preveč dobrega v svoji ljubezni, da sinka svojega ne preneguje.

„Zakaj ne prideš več k nam, zdaj ko smo zopet srečni?“ je vprašal Anton brata župnika.

„Star sem in najrajši sem sam,“ odgovori župnik pa tiho posluša dalje Antonovo hvalepolno pripovedovanje o Vidi. Molči, in s časom na drugo stvar zavije pogovor.

Tako sta pretekli Antonu Samorodu dve leti srečno, izvzemši smrt tasta in tašče, katera je bil Bog oba v eni zimi poklical k sebi.

Je li bila tudi Vida srečna ta čas? Pogrešala ni ničesar. Vsi ljudje so mislili, da mora biti srečna. Če ona ni, kdo bi bil? Samo obilico ima okoli sebe, dobrega moža, zdravo, ljubo dete, česa more več zahtevati? Da sta ji roditelja umrla, to je pač samo naravno, ker stara sta bila oba in pripravljena zameniti dolgo življenje polno dobrih del in pobožnosti z boljšim onim svetom.

Ni bilo videti, da bi bila srečna. Usta njena, ki so nekdam na Basnigojevini gori v dekliški dobi znala lahko regečoč nasmejati se, da je od skal odmevalo, so se držala zdaj vedno resno; vse lice je imelo nekak tožen izraz in kadar jo je Anton izkušal v dobro voljo spraviti, je opazila to in poskušala ustrezati mu, toda njeni rasmehi so bili vidno prisiljeni.

Osemnajsto poglavje.

Vida ni ves čas po svoji vrnitvi nikamor z doma šla dalje nego do cerkve. Z nekako naglo strastjo se je branila iti z možem h kakim daljnem znancem ali v tržaško mesto.

„Ali jaz bi rad, da greš enkrat z menoj,“ reče Anton, ko se je pripravljajl v Trst.

Imela je sicer namen in vzrok, da bi ne šla. Ali prvič želja moževa, drugič urojena ženska radovednost, in poleg tega tista morda tudi človeška lehkomiselnost, ki nas goni v nevarne položaje, ako smo nevarnost že večkrat srečno prebili, ali strah pred njo pozabili; vse to jo je nagnilo, da je šla z možem. On je hotel tri dni v mestu ostati in z bratom sta bila zmenjena, da on tretji dan tudi pride tja.

Prvi dan je hodil po svojih opravkih, drugi dan pa je spremljal ženo okoli. Ko sta hodila ob morju, je opazovala Vida izredno vesela velike in male ladje vseh narodov in vetrov.

Zdajci pa glavo upogne, obraz napol zakrije in začne se tresti.

„Kaj ti je?“ vpraša mož ostrašen.

Ona ničesar ne odgovori, ampak zavije v stranske ulice. On, držeč jo, gre ž njo in jo izprašuje, ali ji je slabo, ali kaj je?

„Nič,“ reče naposled. On ne odjenja. „Nič mi ni,“ odgovarja ona. „Pojmo domov!“ Vede jo v svojo gostilno. Od tam je ni bilo več nikakor v mesto spraviti, neprestano je silila, kakor razvajen otrok, domov in domov!

Na vse zadnje Antonu res ni kazalo družega, nego ustreči ji ter peljati jo domov, dasi je moral drugi dan zopet v mesto. A storil je to rad, dasi mu nenadna slaba volja žene ni bila po godu.

Tretji dan je bil zopet sam v Trstu in je z bratom v pogovoru stal na javnem trgu, ko zapazi dva moža mimo gredoča.

„Paoli!“ zakliče in pustivši brata stopi k njima.

„To je tisti, ali ga ti poznaš?“ vzklikne veselo dolg, tenek mlad človek z nemškimi rdeče-rumenimi lasmi in izredno velikim, ostrim nosom, vredni tovariš Paolijev, katerega že poznamo, Pietro Musolino.

„Kdo tisti?“ vpraša Samorod osorno po strani, ker Musolina ni poznal in je hotel govoriti s Paolijem.

„Nič, nič, pusti, pozna te po videzu,“ odgovarja hitro in očito v hudi zadregi Alberto Paoli.

To pa je Samorodu še bolj vzbujalo sumnjo. Izrek „to je tisti!“ se mu je zdel razžaljivo, nekako

porogljivo rečen, hotel je torej vedeti, kaj pomeni, in on ni bil človek, ki bi se dal oplašiti, zapored ostro tujca vpraša, kaj pomeni ta beseda.

Musolino je bil s tem tudi žaljen. Torej se je ježno vzpel in grobo odgovoril vso istino:

„To je tisti, ki za Paolijem ostanke pobira, tisti, ki sem ga včeraj videl doli pri morju hoditi z ono žensko, ki je pred dvema letoma nama ušla, ali pravo za pravo. le Paoliju, on jo je v Benetkah imel. No, ali ste zadovoljni s to novico? Ali pa jo morda že veste? Midva sva časih govorila o tem, zato sem mu ravno zdaj pravil, da sem jo videl. In z Vami je šla. Vas si človek pač lahko zapomni, za eno glavo . . .“

Dalje ni mogel izgovoriti, kajti Antonova silna desnica se je bila iztegnila proti njemu in dolgi Samorodovi prsti so ubrali kakor železne klešče napsno obleko Italijanovo.

„Kaj si rekel!“ zamolklo vpije Anton.

„Pomagaj!“ vpije Musolino, ali ko se ozre, vidi, da je bil prijatelj Paoli pobegnil.

„Anton, kaj pa delaš?“ ga tolaži brat, ki je bil pristopil in se ustrašil videč divji pogled brata svojega.

„Si li čul, kaj je rekel?“ vpije Anton.

Ljudje se začno nabirati in gledati.

„Pustite me!“ prosi Italijan.

„Rekel je, da je bila žena moja pri njem in Paoliju, ni li res? Nisi tega rekel?“

„Ne pri meni, tega nisem rekel! Pri Paoliju! Jaz nisem vedel, da je Vaša žena.“

„Pusti ga, Anton, in pojdi z menoj, glej ljudi,“ pravi župnik, katerega je bilo strah, kaj utegne še priti iz tako naglo in strašno razkritega tajnega greha.

„Ljudje, kaj so mi ljudje? Kje je oni? Paoli, jaz ga hočem imeti. Zakaj je pobegnil? Brate, ali je res?“

S trdom ga je brat pregovoril, da je pustil Italijana in da so odšli, češ, da gre iskat Paolija. Anton je bil nekaj časa potem tako zmeden, da se je dal v gostilno peljati, da ni videl, kdaj ga je bil Musolino zapustil. Ali v tem je mislil, in razni slučaji, razne podobe, izkušnje, prikazni, besede, celo molčanje njeno, čas, vse vkup mu je vrelo po glavi in se strinjalo v eno strašno podobo.

„Laž je bila, kar mi je pripovedovala? Ona me je bila sama zapustila, ž njim šla in mu potem ušla, ko se ga je naveličala? Reci mi da ni res, reci, brate, da ni res tako!“

Brat župnik ni nikoli lagal, on ni mogel reči, da ni res tako, on, ki je že davno vedel bridko resnico.

Devetnajsto poglavje.

Bližal se je večer, a vedno je še župnik Samorod v velikih skrbah čakal v gostilni svojega brata Antona, ki ga je popustil in šel iskat Italijana Paolija. V navadnih stvareh je imel dober svet starejšega brata duhovnika vselej veljavo pri Antonu, ali kadar je govorila strast, tačas bi bil župnik zastonj govoril. Tako tudi danes župnik ni ničesar opravil, ko ga je prosil, naj izkuša mirno premisliti stvar in ne prenagljeno delati. Kakor vihar je Anton zdirjal po mestu s prisego, da mora najti Italijana. Župnik je Boga molil, da bi se bratu ne posrečilo dobiti Paolija, ker vedel je, da tu mu pojde za življenje in smrt. Zatorej se v strahu ni upal geniti nikamor in minute so mu bile dolge kakor ure.

Edino kar je bil storil, je bilo, da je odposlal hlapca na dom Samorodov, Vidi poročat, da Anton vse ve, naj se torej umakne z doma, naj se dobro in kam dalje skrije, dokler moža prva divja jeza ne mine. Zakaj kaj bode Anton z ženo storil, tega se

župnik misliti ni upal, kakor je pa brata poznal, bal se je najhujšega.

Mrak je že bil, ko Anton ves spehan pride k čakajočemu bratu v gostilno. Truden sede za mizo in glavo podpre. Obraz mu je bil ves izpremenjen, pogled divji, lasje razmršeni. Župnik se ga je bal ogovoriti.

„Nisem ga našel, ušel mi je za danes,“ reče Anton zamolklo.

„Bog je tako hotel, da ne storiš česa v naglosti, česar bi ti kasneje žal bilo, kadar stvar hladno premisliš.“

„Žal? Meni žal? Morem li ga večkrat ubiti, gada? Ko bi imel vsaj sto src, da bi ga stokrat zabodel! Bog? Kaj ima Bog tu opravka? Zakaj ga ni z nebeško strelo zadel ali v zemljo pogreznil tačas, ko mi je prinesel hudiča s seboj v hišo? Zato naj zdaj meni delo prepusti in jaz je dovršim, če sam poleg tega devetkrat poginem.“

„Ne kolni Boga!“ prosi župnik.

„Ne boj se zame. Prej ne poginem, predno ne kaznujem obeh. Njega in nje.“ (Tu da Anton svoji ženi ime, ki ga nismo zapisali.) „Ha-ha-ha! Pojdi sem in pljuni mi v obraz, brate! Jaz nisem mož. Še stara krmežljava baba, ki sama sebe pozablja, ne bi se bila dala tako grdo za nos voditi, tako slepariti, kakor sem se dal jaz. Brate, zaničuj me, prosim te, smej se mi! Smešen sem proketo!

Uteče mi žena za laškim fantalinom. Kadar se ga naveliča, pride nazaj zopet k meni in jaz vsaki pripovedki rad verjamem! Povej mi, ali bi bil še kdo verjel? Povej mi, kako jo naj zadavim?“

„Kazen prepuščaj Bogu, sodba je njegova. Ona je tudi dovolj kaznovana za mlado svojo lehkomiselnost, skesana je, odpustil ji bode še Bog,“ reče župnik.

„Dovolj kaznovana? Koliko je dovolj? Mlado lehkomiselnost, praviš? Ti hočeš reči s tem, da je starega zapustila in šla za mladim laškim gizdalinom. Mene, starega? Pa ne samo mene, ne, ne samo mene!“ vpije Anton in iskré se mu divje oči. „Zapustila je mlado dete svoje, dete moje. Mačka bi se s tigro v boj spustila, predno bi mlado svoje ostavila in šla, plaha zajka brani svoj zarod, le Basnigojeva prekleta hči je mogla dete svoje zapustiti in za tujim obrazom ubegniti! In to mi svetuješ ne kaznovati? Bog tega ne sme odpuščati! Pa če hoče on, Anton Samorod neče, veš, čuješ? Ko bi bila samo mene pustila, dejal bi bil morda, pa le morda: prestar, pregrd sem ji, prepust, naj ide, naj se nasiti...“ (govor Antonov je bil tu nadalje nezapisen), pa naj se ne prikaže več. Ali ženska, ki more svoje dete zapustiti, ki prestane biti mati, ne more pri meni živeti. Si li že slišal kdaj o taki materi? Nisi! Vida sama je to mogla, in glej, jaz sem to žensko rad imel, jaz. Ali te ni sram takega brata?“ Zakrije si oči in med prsti so mu tekle solze od šilne jeze.

Kaj je mogel župnik na take besede odgovarjati? Kar bi bil rekel, bilo bi olje v ogenj. Oba molčita nekaj časa. Anton potem le zdaj pa zdaj v mizo zarenči, znamenje, da se mu divje misli v možganih dalje razpletajo.

„Pij, potem ideva počivat in jutri bodeš bolje sklepal, kar ti je storiti,“ reče župnik.

Anton je pač pil, a rekel: „Kaj mi je storiti, to je že sklenjeno. Počival prej ne bodem, predno nimam njega pod pestjo. Kadar oni . . .“ — naše pero ne sme zapisati imen, katere je Samorod Paoliju dajal — „jenja dihati, potlej pride ona na vrsto. Potlej hočem počivati, ali kakor bode. Morda pridem potem sam na vrsto; vse enako mi je. Ona za njim! Ti greš domov. Vzemi otroka od nje strani, ž njo ne govori, če si brat moj. Ona ni več žena moja? Žena? Ha-ha-ha! Kako jo naj imenujem? Ali mi ne veš povedati najgršega imena, da je dam tej babi, katero iskaje sem pol sveta prehodil, od bolesti skoraj zblaznel, za katero bi si bil dal iztrgati srce iz telesa? Povej mi najgrše ime zanjo!“

„Nikar ne pozabi, da je bila zapeljana, da je bila premlada, ko te je vzela. Misli sam na sebe več,“ reče župnik.

„Zapeljana! Da, ali za to je treba dveh, zapeljivca in nje, ki se je dala. Spal ne bom prej, to ti prisegam, predno ne dobim zapeljivca.“

Kje ga moreš iskati, če je mesto zapustil? Jutri idiva rajši domov . . .“

„Ne. Še nocoj gre ladja v Benetke in jaz ž njo. Drugam ni šel kakor domov. Jutri ga najbrž že imam. Potem pridem domov. In potem pride ona na vrsto . . . Vidiš ga!“

S to besedo zasadi s silno močjo svoj dolgi nož v mizo. „Tako gotovo, kakor je Bog za nas umrl, ti povem: Krvav in še gorak prinesem ta nož domov, izpuljen iz prsi one italijanske kače in potlej je njen, če me doma počaka, če se mi ne umakne tako daleč, da naše solnce ne prisije več za njo. Pa otroka ji vzemi, precej! Ali pa molči! Da, tiho bodi, da pridem jaz domov.“

Strah je bilo župnika. Poskušal je tolažiti, pogovarjati, ali Anton je enako govoril dalje in ko je ura prišla, ob kateri je začel mesec vzhajati, je odšel na ladjo, ki ga je imela nesti v Benetke na krvavi pot osvete.

Župnik je mogel le Boga prositi, naj varuje brata umora. Ali vedel je, da se reši le, če Bog tako stori, da Paolija ne najde doma. Odhod Antonov bi bil potem še celo ugoden, ker bode mogoče Vido daleč od razljučenega moža odpraviti in rešiti.

Dvajseto poglavje.

Preverjen je bil župnik na potu domov, da Vide ne najde več na Samorodini, temveč da se je na njegov opomin in svèt, ki ga je bil v naglosti pismeno iz Trsta poslal, že umeknila in skrila. Da on zve njeno bivališče, to je trdno upal in namenjen je bil, če ni šla dovolj daleč in če ni dovolj varna, skriti jo še bolje. Čas, je mislil, bode tudi Antona izpremenil, ohladil mu maščevalni duh in Bog ve, da-li se ne bode dala stvar zravhati toliko, kolikor je mogoče. Saj je bil dober posrednik za prihodnjost tu, nežni sinko, najboljši prosilec za mater. Torej časa dobiti in morda bode še vse dobljeno in popravljeno.

Kako pa se začudi, ko pride na svoj in Antonov dom, na Samorodino, in Vido tam najde. Bila je prvi hip, ko je dobila njegovo poročilo, poslušajoč le naravni nagon samohranjenja, res zbežala v rojstveno svojo hišo, na Basnigojevino, kjer bi je Anton vsaj prvi hip ne bil iskal in kjer bi se mu bila utegnila skriti, ako bi prišel. Ali drugo jutro se je bila že sama zopet v Samorodino vrnila, predno

je bil župnik tja prišel. Vrnil se je bil oni kljubovalni ponos, kateri ji je bil lasten kot deklici. Naj se zgodi, kar hoče! Naj stori ž njo, kar hoče. Naj jo ubije, ali zapodi po svetu, če hoče!

„Za Boga, kaj delaš tu, pojdi strani, da te ne najde, doma ne smeš biti,“ prosi župnik.

„A jaz hočem biti,“ reče ona.

„Ti ga ne poznaš, kakšen je v divjosti svoji. On te more — usmrtili!“

„Naj me! Toda poslušati me mora prej. Povedati mu hočem, da sem kriva, da me ima pravico umoriti. Ali nisem sama jaz kriva, on tudi, Vi tudi, moji starši tudi, vsi vi ste krivi. Pomagajte mi, da mu to v obraz povem, potlej me pa naj ubije. Vi znate to bolje povedati, in veste vse in razložiti si morete vse. Kolikrat sem premišljala jaz, ali povedati ne znam, zato mi Vi pomagajte. Kadar bode to vse slišal in pozneje vse premislil, kakor sem jaz, odpustil mi bode morda vsaj nekoliko. Ne bežim, ne! Ko sem prišla sem nazaj iz sramote svoje, nisem mislila lagati. Ničesar nisem mislila zakrivati. Menila sem, da on in ves svet že ve in zna sramoto mojo. Šele ko sem videla, da ne on, ne mati, ne nihče ne ve, kaj je res z menoj bilo, porabila sem one izmišljene govorice. Hotela sem, ko sem hodila domov, le svoje dete še enkrat videti. Potem naj me mož ubije, če me hoče. Ostala sem potlej pri njem, saj veste, ničesar ni slutil, da mu lažem. Ali po noči se trdno spati poleg njega nisem upala

iz vednega strahu, da mu v spanju in sanjah ne bi izdala, kar mi je težko ležalo na vesti. Kaj mi je pomagalo, ko sem se moža spoštovati naučila šele potlej, ko ga več nisem bila vredna. Nikamor se nisem upala, govoriti nisem več znala, vse misli so me bodle, v vsakem tujem beraču sem se ustrašila izdajalca, vsak pogovor med ljudmi me je pikal, vsako vprašanje me je vznemirjalo. Tako sem živela. Zatorej naj zve vse, bo vsaj enkrat tega konec. V Trstu, ko sem onega nesrečnega človeka ugledala, sem strepetala in slutnja me je obšla, da zdajci pride, kar je res prišlo. Zato le pustite, naj me umori, če me hoče. Le poslušati me mora. Zakaj je bil tak z menoj od kraja? Čemu mi je onega človeka pripeljal v hišo in dal priliko? Vi ste vedeli, da ni prav, če Vašega brata vzamem, Vi ste mi enkrat odgovarjali, dobro se domišljam. Ali zakaj mi niste vsega povedali, da bi bila jaz, mlada in neumna kakor junica na paši, razumela zakaj! Vi vsi mi niste povedali, da ga moram ljubiti, če ga hočem vzeti in če hočem srečna biti z njim. Kdo mi je to povedal? Mati ne, oče ne, on ne, Vi ne, a jaz sama nisem vedela. Vzela sem ga iz lehkomyšelnosti in otročje nevednosti. Oni človek šele, njegov znanec Paoli, je moral priti, da mi je povedal, česa pogrešam v zakonu, da mi je ukresal iskro, ki je dremala v meni, iz katere se je razpalila vroča strast, ki me je gnala do tja, kjer sem bila in kjer sem, ki mi je kazala v nebesa, pa me pehnila v pekel. Mlad

je bil kakor jaz, lep, meni vrsten, govoril je, kakor je moje vroče srce hrepenelo in kakor še nihče z menoj ni govoril prej. Jaz sem mu verjela. Kako ne bi bila, saj se mi je zdelo, da vsak dih v meni tisočkrat potrjuje resnico njegovih besedi. Tačas sem vas preklinjala vse vkup, da ste me nepoučeno in prenagljeno spustili v jarem, ki mi ni bil znan, preklinjala, da ste mi tako odtegnili vso srečo, vso ljubezen, katero sem imela pravico zahtevati jaz, kakor vsaka druga ženska pod solncem, da, še bolj jaz nego vsaka druga. Zakaj ste me pustili tako nepoučeno, zakaj me je on vzel, zakaj mi dal priliko, da sem verjela človeku, ki ga zdaj kolnem do nebes? To, to mu dopovedati mi pomagajte, potem naj me zabode, če hoče, ali pa pojdem sama na pečino in naj me sune v morje.“

„Ubožica! Tudi ko bi ti bili prej pripovedovali in te učili, ne bi bila verjela. Mušici ugaja svetla luč, leti k nji po večjo srečo, nego je v navadnem večernem hladu, pa najde trpljenje in smrt. Jaz to umem. Ali tvoj mož tebi nasproti tega zdaj ne bode hotel, ne mogel umeti. Pusti ga samo meni, s časom mu dopovem sam, kar mu hočeš ti. Zato se moraš odtod umekniti strani,“ reče župnik.

„Nikamor ne grem.“ Pri tem, rekel bi, svojeglavnem izreku je Vida ostala. Bila je zopet vsa ključbovalnost, ona ponositost v nji, ki se ji je deklici tako dobro pristajala, in vendar kak razloček med tedaj in zdaj!

Kar je župnik rekel in dejal, da bi jo pregovoril, je bilo zastonj. Vdala se je v neko apatijo in nič ni odgovarjala. Staremu možu je bilo strašno težko pri srcu in silno se je bal vsakega prihodnjega dneva.

Ostal je na Samorodini. Hotel je in moral je osebno navzočen biti, kadar pride brat domov, ker le on ga je mogel zadrževati, in bil je tudi namenjen z vso živотно močjo, da ne bode storil kaj silovitega.

Čakal je dva, tri dni, pet dni, teden. To je bil strahovito dolg čas, vsak dan leto in več.

Antona ni bilo.

Župnik je od dne do dne bolj bleдел. Poslal je posle v Trst pozvedavat.

Štirinajst dni potem je dobil pismo.

Nesel je pismo Vidi, zaničljivo jo je pogledal, oh, tako kakor ta zmerom dobri obraz nikdar pogledati ni znal, vrgel ji pismo pod noge na tla in rekel:

„Ne boj se, ženska, ničesar hudega ti ne bode storil tvoj mož, ne more ti več, ti si mu vse.“

S temi besedami se obrne in odide.

Vida se hlastno pripogne po pismo, ali ko ga ima v roki, se trese vsa, ne upa si pogledati, kaj je v njem. Naposled bere, bere, bere, pismo ji odpade na tla, počasi vzdigne obe roke, objame lepo svojo žarečo glavo in zavriska tako strahovito, da se je razleglo po vsem Samorodovem dvorcu, potem se pa zgrudi.

Enoindvajseto poglavje.

Adrijansko morje je ležalo gladko in svetlo v večernem jesenskem solncu, krasen pogled z vzvišene kraške obale. Človek bi bil ta prizor gledal in se ga nagledati ne mogel, pa rekel: ej, lep je ta svet, radujmo se ga, dokler živimo, saj dolgo ne bomo, in kadar nas ne bode, veselili se ga bodo drugi, če bodo pametni.

Ali Samorodov ovčar Stoklas ni gledal velikanske podobe gladkega morskega lica v večernem jesenskem solncu. Koracal je za ovcami, ki so se pasle pred njim med skalovjem po borni travi, pa skoro ničesar ni videl, ne svoje ljubljenske velike Bige, ki je zadnja mlade imela, ne najmlajše backe, posebno ljube, ne starega ovna, na katerega je imel sicer posebno pozorno oko, ker znal je njegovo čedo zapeljavati. Ničesar ni videl, razen zadnjim ovcam repe in časih malo hrbta, pa svojega psička, ki ga je žalostno hodil gledat, kakor bi hotel vprašati: „Kaj ti je, Stoklasek, suha goba, kaj jokaš?“

Glej, ti in solza, to se ne sklada, kdo bi dejal, da si tak?“ in tam za skalami se oglasi znani klic „hoj-hoj!“ Vselej je znal Stoklasek odgovoriti preko skal in dupelj še z lepšim „hoj-hoj!“ Ali danes mu je tako grlo zdrhavalo, tako goltanec davilo, glas jemalo, sapo zapiralo, da še s psom govoriti ni mogel, ne z veliko Bigo, kamo še da bi zaukal, da bi slišal sosednji pastir ovac najemnikovih na Basnigojevini. Ali ravno ker mu je v njegovi žalosti treba bilo človeka, in ker ga je tudi prijatelj ovčar zopet klical, začne svoje ovce poganjati navzgor proti njemu, oni pa svoja poganja doli. Pa danes Stoklasek ni srdito bičal svoji jati debelih, malo občutnih kožuhov, temveč pomalo in mehko je padal sukani jermen po ovčjih hrbteh, kakor legak opomin ali pastirska prošnja: stopi, stopi, živalca, dve pedi naprej! Ko sta blizu prignala, drug do drugega, pustita čedo ter se bližata kakor dva vojskovodji v Agamemnovem času, in psa sta jima za pribočnika.

„Sedi no, da kaj poveš. Kaj je vendar doli pri vas na Samorodini? Čudno govore in pripovedujejo ljudje. Je li res, da ni gospodarja več? Da so ga ujeli tisti grdi hudi zamorci in ga ne dajo več od sebe, temveč ga bodo živega deli na raženj in pekli, zato ker jim je ušla žena njegova?“ vpraša sosednji ovčar Stoklasa, ko je bil do njega prišvepal in trdo sel na trda tla, kakor bi se spustil na mehko blazino.

„Zamorci?“ vpraša poslednji. „E, kaj pa! Kdo je dejal, da je med zamorce pal? Med Lahe je pal, med Lahe, tam med one onkraj morja in nikoli več ga ne bom videl, umorili ga bodo, pravijo vsi takisto.“

Stoklasa zopet posili jok.

„Soli se, soli! Če ne bodeš njegovih ovac pasel, e, nu, bodo pa, čigaver že drugega. Ne veš, kako te je enkrat tepel tu-le doli?“

„O tepel! Naj me tepe, da me potepe, naj koža od mene visi, kakor od lipovega ličja plašč, naj mi oklesti pol zadnje oplati strani in strani, samo da bi me še mogel, da bi ga še živega videl,“ reče Stoklasek, poštena duša, in jaz verujem, da mu je bila živa istina, kar je možiček govoril.

„A zakaj ga bodo umorili, praviš?“

„Ko bi jaz vedel! Ali nekaj hudega in groznega mora biti, ker od tistega časa, kar je naša gospodinja to zvedela, je čisto iz uma, ne ve kaj govori, blede se ji, da je človeka strah pred njo. Pomisli si, včeraj me je dobila za hlevom, in kaj stori? Poleno, leseno poleno s tnala mi moli in pravi, da je nož, nož, čuješ! in hoče, naj ji ga jaz v srce zasadam. Hitro sem bil na oni kraj hleva zbežal in smuknil po lestvi na hlev, od groze sem se tresel, dokler nisem zmolil dva očenaša in vero,“ pripoveduje Stoklas.

„Ali kaj je vendar naredil? Nekaj vendar pravijo?“

„I, meni se zdi, da jih je sila potolkel, tako za kakove pol vojske. Menda so ga že dražili, da so mu vzbudili jezo. Kadar je pa naš gospodar jezen, joj, ti ne veš, kakovo moč ima!“

„A Lahi so ga vendar.“

„Ni vrag, ko jih je toliko. Saj še ose, ako jih je poln osir, človeka do smrti opikajo, če mu vse pridejo do kože,“ je dejal pastir.

Jezdec se je prikazal po potu proti Samorodini.

„Kdo je oni?“

„Jej, to so gospod,“ reče Stoklas in vstane.

Gospod je bil samo župnik, ki je počasi na konju prihajal.

„Tega vprašaj, on natanko ve vse, ker je brat,“ svetuje sosednji pastir.

„To je, da ve. Ali jaz si ne upam vprašati. Pojdi ti. Jaz vem, da je dolgo z doma bil že dvakrat. Gotovo je bil šel čez morje in mislili smo, da ga bode otel ali izmolil, ali odkupil, ali kakor je volja božja. A glej, sam je. Pojdi, vprašaj!“

Oba stopita k bližnjemu potu.

„Kako je gospodinji?“ vpraša župnik Stoklasa.

„Nisem je videl danes,“ odgovori ta in župnik počasi jezdi mimo.

„Ali je res, da bodo gospodarja Samoroda Lahi umorili?“ vpraša boječe sosednji pastir.

„Molita zanj!“ odgovori župnik in odjaha.

Ko sta pastirja ugibala, da mora biti res hudo zanj, če je že molitve treba, kakor za umirajoče, je prišel župnik do svoje rojstvene hiše.

Poznalo se je, da ni tu pravega očesa več. Vse je bilo razvlečeno, družina je delala, kar in kolikor je kdo hotel; jemali so, kjer je bilo kaj.

Notri v veliki izbi je našel Vido. Srpo ga je pogledala, ali nič ne izpregovorila. Sedela je na klopi pri veliki peči, oblečena samo napol, neumita, zmršenih las, otlih oči, bleda in suha — Vida, a nobena podoba lepe Vide več.

„Kako ti je?“ vpraša župnik.

Nobenega odgovora.

„Pojdeš z menoj? Anton bi rad s teboj govoril, rad bi ti povedal, da je vse pozabljeno, vse odpuščeno,“ reče župnik mehko in glasno.

Vida se ne gane. Dekla pride noter in župniku pove: „Največ tako sede in ne govore in ne slišijo.“ Zastonj se je župnik trudil, da bi jo pripravil do govorjenja. Ničesar se ni spominjala, ničesar vedela v tem hipu.

Zblaznela je bila, ko je brala vest, da je njen mož, umorivši njenega zapeljivca in enega onih, ki so ga za to prijemali, v zapor dejan in čaka smrtne kazni od neizprosne tuje zakona.

Ona je bila grešnica, a njega je spravila v smrt! On, najpoštenjši mož, za njen greh mora

pustiti življenje svoje. Misel, ki je pač tako velika, tako strašna, da je zmožna uničiti vezi, ki vežejo duh in telo, uničiti ono veliko moč, ki človeka dela šele človeka.

Žalosten je župnik naposled poleg neme ženske sam obsedel nem in se vdal tožnim mislim. In daleč jih ni bilo treba iskati. Tu pred njim je sedela ženska, ki se v sreči svoje sreče ni zavedala, ki je hotela srečnejša biti, a je prišla v največjo nesrečo. Nezadovoljnost z malim želi velikega; z dobrim in dosežnim ne nasičen, išče človek boljšega, najboljšega, toda najde ne le slabše, nego pogin svoj in drugih ljudi.

Dvaindvajseto poglavje.

Med štirimi stenami tesne izbice v Benetkah, v katero je puščalo samo majhno, debelo omreženo okence nekoliko solnčne luči, je sedel nekdanj ponosni Anton Samorod na surovem lesenem stolu in podpiral glavo ob mizo. Kakor se je pregenil, je zarožljalo železje na njem, ki mu je težilo roko in noge. Na mizi je bil vrč z vodo in vinom, kruh in druge jedi. Anton ni tajil pred sodniki, in tajiti bi bilo zastonj. Vpričo ljudi je našel Paolija v krčmi, pritisnil ga v kot, tam sta šepetaje govorila, vendar le malo časa, potem je Paoli zakričal in padel v srce zaboden. Samorod je bežal skozi duri, a ljudje za njim in zunaj so ga prijeli. Ali ni šlo lahko, več jih je bilo ranjenih, med temi eden, ki je bil javni stražnik, tudi usmrčen. Zdaj je Samorod čakal sodbe. Ni bilo dvojbe, kakšne. „Glavo za glavo“ je veljalo pri benečanskih republikancih tako, kakor drugod.

Prvi dan zavora Samorod ni mislil družega, kakor o svojem zadoščenju, o sebi nič. Zdelo se mu je kakor samo ob sebi razumno, da tu ne ostane, da že kako premaga vsa protivja. Ali kmalu je prišla hladna kri, premislek mu je razjasnil vse njegovo stanje. Smrti se ni bal, ali zdaj še ne bi bil rad umrl, doma bi bil rad še opravil, kar se moževi pristaje, potem naj bi bilo, kar hoče. Pa tudi v tej misli se je izpremenil, čim jasneje mu je bilo njegovo položje.

Pisal je bil bratu. On je bil prišel precej. Prepričati se je moral nesrečni mož le, da ne z denarjem, ne s prošnjo ne more za brata storiti ničesar, ničesar. Kar pa je bilo poskušati mogoče, je poskusil vse.

Samota in bližnjost smrti omeči človeka. Tako se je tudi Anton v svoji ječi predrugačil. Naročil je bratu, naj mu privede sina, da ga vidi še enkrat. In ko mu je brat prigovarjal, naj tudi ženo pusti k sebi, ker to je edini pomoček, da zopet pride k umu, je bil zadovoljen in pripravljen pozabiti vse.

Z nestrpnostjo je čakal svojcev. In ko je ob nenavadnem času zarožljaval ključ v ključalnici, stresnil se je čuvši glas sinka svojega.

Vzel ga je v naročaj, na eno koleno, dete se ga je oklenilo okoli vratu in zapazivši železje na očetu, je vprašalo nedolžno:

„Kaj imate pa to?“

Dete ni vedelo, da sedi zadnjič očetu na kolenu, vtisk novega prizora mu je bil imenitnejši, nego kakova skrb.

„In kje je ona? Ni hotela priti?“ vpraša Anton brata.

„Ne more več,“ odgovori župnik zamolklo.

Jetnik obledi, izpusti dečka svojega, da mu s kolena zdrsne ter vstane počasi, kakor ne bi mogel sedeč slišati, kar je precej slutila duša njegova.

„Zakaj ne, izreci, ne čakaj!“

„Na tem svetu je ne boš več videl.“

„Umrla?“ hlastne Anton še bolj obledel.

„Da! Bog jo je rešil vsega duševnega trpljenja.“

Samorod pade na stol, glavo povesi in nekaj časa potem reče:

„Ti veš, kaj mi je storila, koliko bridkosti in kako je kriva, da sem tu, in da dolgo ne bom več. Ali tega ti ne veš, kako sem hrepeneče želel še enkrat videti jo, videti jo le še enkrat na tem svetu.“

Ko je to izgovoril, dvignejo se mu korenjaške, široke prsi, kakor bi se hotele razpočiti, in glasno zajoka. Starejšemu bratu so se tudi tihe solze polile in ko je otrok videl plakati očeta in strica, je plakal še on; celo stari jetničar, vaje podobnih prizorov, je pogledal vstran in zarožljaj s ključi, kakor bi hotel reči: „Pustite jok, kar je, to je; malo še utegnute, dogovorite se o svojih stvareh.“

In res so malo utegnili.

Štiri dni po tem prizoru je terjala državna pravica benečanska Samorodovo življenje.

Sin njegov, nežni Tonček je dorastel, šolal se, in bil velik gospod. Ni nam znano, ali se je večkrat spominjal roditeljev svojih; to pa vemo, da narod je to daleč okoli dolgo in različno pripovedoval v pripovedi in pesmi o 'lepi Vidi'.

Pripomenek.

Ko smo se leta 1870. na Dunaju neki večer razgovarjali, kaj in kako bi bilo Slovencem pisati, povzel je Stritar besedo ter Jurčiču po priliki rekel tako: „Čudno se mi zdi, da se še noben pisatelj naših ni lotil ‚Lepe Vide‘. Ne poznam hvaležnejšega predmeta, nego je ta. To Vam je ženska! Le pomislite, kakšen roman, ali tudi, kakšna drama bi se dala pisati!“ Stritar je še nadalje razvijal zanimive misli in nazore svoje o ‚Lepi Vidi‘ in Jurčič mu je pritrdjeval; ali z obraza mu je bilo brati, kako živo so se ga prijele Stritarjeve besede.

Narodna pesem, katero je imel Stritar v mislih, slove po Stanku Vrazu tako: („Narodne pèsni ilirske“ str. 149.)

„Lépa Vida“.

Lépa Vida je peljnice prala —
Pèr kraju morja na sinji skali.
K nji pa se pèrpelje čèrni zamor'c.
Tako nji je rekô čèrni zamor'c:
„Kaj je tebi, lépa moja Vida!
K' nis' več lepa kakor pèrve léta?“
„Kako hočem ti jàz biti lépa —

Biti lépa kakor pèrve léta,
Domá 'mam star'ga móža, boljno déte;
Céli dan mi déte prejokuje,
Célo noč pa móž mi prekašljuje. " "
Tako nji je rekô čèrni zamor'c:
„Le z mènò, le z mènò, lépa Vida!“
Tako mu je rekla lépa Vida:
„Komu bóm sirota jàz pustila
Starèga móža in boljno déte?“ "
Tako nji je rekô čèrni zamor'c:
„Le z mènò, le z mènò, lépa Vida!
Le z mènò pojď' u Špansko deželo,
Po tebe pošlje me Španska kraljica.
Tam ti ne bóš družiga delala,
Kakor béle postlje postiljala,
In na bélih postljicah ležala,
In dojila Španskèga kraljiča.“

Lépa Vida v barko je stopila,
Ko sta užè od kraja odtegnila,
Je začela jokāt' lépa Vida:
„Komu sèm sirota jàz pustila
Starèga móža in bolno déte?“ "
Perpeljaô njo je u Špansko deželo —
U Špansko deželo k Španski kraljici.
Vida zjutrej je zgodèj ustala —
Zgodèj ustala, pèr okni stala,
Gori pride to rómeno sónce,
Tak je rekla sóncu lépa Vida:
„Kaj te prašam, ti rómeno sónce?
Kaj dètèce moje bolno dela?“ "
Sónce pravi: „Kaj bó zdej delalo!
Rauno zdej só svèčo mu dèržali;
Tvoj star' móž pa se po morji vozi,

Se po morji vozi, tebe iše,
In se po tebi, Vida, milo joka.“
Takrat še bolj se je zajokala,
Béle róke sirota je lomila,
In zvečer je spet pèr okni stala,
Gori pride ta presvitla luna:
„Kaj te prašam, ti presvitla luna!
Kaj détèce moje boljno déla?“
Luna pravi: „Kaj bó zdej delalo!
Rauno zdej só ti ga zakopali;
Tvoj star' oče se po morji vozi —
Se po mörji vozi, tebe iše,
In se po tebi, Vida, milo joka.“
Še bolj se je zajokala Vida.
Takrat pride k nji Španska kraljica:
„Kaj je tebi, moja lépa Vida!
De se mi ti tako milo jokaš?“
„Kaj bi se sirota ne jokala?
Ko sèm zjutrej jàz pèr okni stala,
Ino zlato kup'co pomivala,
Padla mi je u morje glóboko.“
Tako rekla je Španska kraljica:
„Nič ne maraj, moja lépa Vida!
Jàz bóm tebi spet drugo kupila,
Tebe bóm pèr kralju 'zgovorila:
Le lépo doji mi moj'ga kraljiča!“

Ko sva se poznejša leta v Ljubljani časih na daljših sprehodih z Jurčičem menila o njegovem pisateljstvu in mi je Jurčič našteval razne predmete in snovi svojim povestim, nikdar ni pozabil omeniti ‚Lepe Vide‘.

„Vidiš, ‚Lepo Vido‘ bi tudi pisal, pa je ne morem. Morja ne poznam, niti življenja po velikih pomorskih mestih; pokrajine naše ob Adriji so mi tudi neznane, in brez teh si ne morem misliti ‚Lepe Vide‘. Opisavati pa jaz ne morem nobene stvari, ako je nisem videl s svojimi očmi!“

Tako mi je večkrat tožil Jurčič. Toda lepo idejo, katero je Stritar zasadil v njegovo srce, je hotel na vsak način upodobiti. Zatorej je leta 1875. in 1876. večkrat zahajal v Trst in poleti 1876. se je lotil pisanja.

Ko je dunajskega „Zvona“ prva številka leta 1877. prinesla začetek njegove ‚Lepe Vide‘, rekel sem mu: „Ti, kraj, kamor si postavil Basnigojev in Samorodov dom, pa jaz poznam. To je goriški Kras okoli Devina!“

„Res je!“ mi odgovori Jurčič. „Dolgo časa nisem vedel, kje bi svoji Vidi postavil domovino. Lani (dne 5. marca l. 1876.) smo šli, kakor veš, Wiesthaler, Kersnik in Drenik v Gorico k dr. Lavričevemu pogrebu. Začelo se je dobro daniti, ko pridemo na goriški Kras. In ko se peljemo z Nabrežine proti Tržiču, odpre se nam neizrečeno lep razgled čez Kras proti Devinu in Ogleju na Jadransko morje. Solnce je baš vzhajalo in obsevalo redko brinje po skalovitem Krasu. Tisti hip mi šine v glavo misel: To je pravo prizorišče za ‚Lepo Vido!‘ Našel sem kraj, katerega sem prej iskal brez uspeha, in takoj sem začel pisati povest.“

A kakor vse druge povesti svoje, poslal je Jurčič ‚Lepo Vido‘ Stritarju prej, predno je zvršil vso. Ravno leta 1877. imel je pa Jurčič pri „Slovenskem Narodu“ mnogo posla. Tisto poletje je bila v Ljubljani huda politična agitacija zaradi volitev v kranjski deželni zbor, pri katerem je propadla narodna stranka po Widmann-Vesteneckovem pritisku in Jurčič se je te agitacije strastno udeleževal tudi osebno. „Inter arma silent Musae“ in tudi Jurčič je pretrgal v „Zvonu“ svojo povest s XIII. poglavjem (glej „Zvon“, III., št. 11. na 164 strani) tako, da je bil Stritar prisiljen v 13. št. na 208. strani svojega lista pripomniti: „Neprijetno je nam, da ‚Lepe Vide‘, ki je bila namenjena za ves list, ne moremo nadaljevati. G. pisatelj ima, kakor je videti, zdaj toliko opravila na političnem polju, da nima časa misliti na lepoznanstvo delovanje. Želimo mu dobrega uspeha.“ In res pet mesecev, od dne 1. junija do dne 1. novembra, ‚Lepe Vide‘ ni bilo v „Zvonu“ na dan.

A da je počivala toliko časa, temu je še drug vzrok. Ko je namreč Jurčič meseca avgusta Stritarju poslal prvo nadaljevanje svoje povesti, izgubilo se je pismo na pošti. Misleč, da ima Stritar morebiti drugega gradiva na izobilje, in da je zategadelj odložil povest njegovo, pisal je Jurčič ‚Lepo Vido‘ dalje ter čez nekoliko tednov poslal Stritarju drugo nadaljevanje. Stritar, ki ni prejel prvega pisma, bil je preverjen, da je to (drugo) nadaljevanje nepretrgana

povest, in je natisnil Jurčičev rokopis. Izostalo je ondukaj popolnoma eno poglavje. Pozneje Jurčiču ni bilo možno te napake popraviti. Jezil se je, a tudi trdil, da mu ene stvari nikakor ni moči dvakrat pisati. Natančen bralec takoj opazi, da proti koncu povesti nečesa manjka, kajti nezadelana praznina zija med sedanjim trinajstim in štirinajstim poglavjem.

Zanimivo je tudi naslednje: Takoj, ko je bil pričel pisati Jurčič svojo ‚Lepo Vido‘, tožil je večkrat, da ni težavnejšega dela, nego opisovati — lepo žensko. „Desetkrat sem že poskusil, pa spet vse izbrisal in raztrgal,“ je dejal. In res je one skromne vrstice, v katerih v drugem poglavju riše ‚Lepo Vido‘, napisal stoprv, ko je bilo prvo poglavje že tiskano. Pa tudi ta opis ima svojo zgodovino. S Kersnikom sta sedela nekega večera januarja meseca 1. 1877. v krčmi, kar izproži Jurčič znova besedo o svojih, gori omenjenih težavah. „Veš kaj? Pridi jutri na veliki ples v čitalnico, videl jo boš“ — Kersnik je imenoval tu znano ‚beauté‘ iz ljubljanskih narodnih krogov — „v svoji največji krasoti. Boljšega vzora za tvojo ‚Vido‘ ti ne vem.“ Jurčič je šel v istini na ples, akoprem je ono damo že prej poznal, in posledek njegovega opazovanja so bile tiste tri vrstice v drugem poglavju, v katerih pa človeka nekako čudno dirne, ko poleg „bolj močnega telesa“, „najblažjega ovala obraza“, „svilnatih las“, poleg „oči v srce sezajočih“ zdajci bere: „nekako zarjavelo

lice“. No, to zadnje je bila Jurčičeva iznajdba, ker lepi svoji Kraševki na Samorodovem pečevju vendar ni smel dati tako čistega belega in umetnega ‚teinta‘, kakršnega je imel njegov — vzorec.

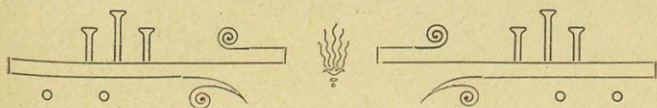
Navdajala je Jurčiča dolgo časa misel, da bi porabil idejo ‚Lepe Vide‘ v drami. A izvršiti ideje svoje ni utegnil. Nagovarjal je mnogokrat Kersnika še potem, ko je bila ‚Vida‘ že natisnjena, naj poskusi pisati dramo. „Taka ‚Lepa Vida‘ — realna, kakor mora biti, pa postavljena v naše živoče kroge — to bi bilo hvaležno delo,“ je rekel večkrat. Lotil se pa tega ni nikdar.

Habent sua fata libelli!

V Ljubljani, dne 31. majnika 1887.

Fr. Levec.

II.

Ivan Erazem Tatenbah.

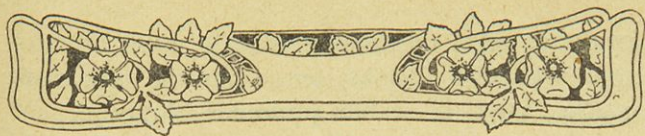
Izviren historičen roman iz sedemnajstega veka
slovenske zgodovine.

(„Slovenski Narod“, 1873.)

Prvo poglavje.

Erat inter illustres Stiriae proceres Erasmus
Tattenbachius nobilitate opibus nulli secundus,
in Franconiae circulo et in sacratione Styrorum.
Wagner, star kronist.

V sredi sedemnajstega stoletja so se pripravljale na našem slovanskem jugu, na Hrvaškem, v Primorju in tudi na Slovenskem, najbolj pa na Ogrskem velike stvari, katere bi bile sredini Evrope in posebno naši domovini odmerile ves drug tok zgodovine nego ga je imel naš narod, da bi usoda ne bila zadela glavnih početnikov prej nego so mogli izvršiti svoje namene. V te velike načrte državnih prevratov je bil vpleten glavni član na slovenskem Štajerskem naseljene plemenite rodovine, bogati in veljavni grof Ivan Erazem Tatenbah, knez Ravenštajnski, posestnik štajersko-slovenskih graščin: Konjice, Račje, Podova in Orehova vas pod Pohorjem, Tribenek, Podčetrtek, Štatenberk, Frajštajn, Sonenberg in Videršnik; dalje posestnik hiše v Mariboru, v Vildonu itd. Šlo je v teh velikih političnih namerah za nasilno odcepljenje Ogrske in južno-

slovanskih dežel od nemške Avstrije in za ustanovljenje svobodne Ogrske ter osnovanje neodvisne Hrvaške, kateri bi se bila pridružila Slovenija.

Za razumljenje razvitka usode tega moža, katerega glavni kos življenja in truda opisati je namen te vseskozi na našo zgodovino opirajoče se pripovedi, vsekako treba, da prej ob kratkem opišemo občezgodovinski položaj tedanjega časa ter bralce seznanimo z osebami, ki so stale na čelu velikega kretanja, katerega druge vrste faktor je bil naš Tattenbah in katero bi bilo kmalu vso mogočno habsburško državo vrglo iz starih stál.

Odkar so bili Čehi v slavni usodepolni bitki na Beli gori premagani, začel je bil v Avstriji veti nemški duh, protiven drugim narodnostim. Najprej so to bridko čutili Ogri, potem Hrvatje. Oba ta naroda sta bila pristopila iz svobodne svoje volje pod habsburško vladavino. Oba niti nista svojih narodnih pravic „izgubila“ s takimi upori kakor Čehi. Zato se je nezadovoljstvo razvilo najprej v teh deželah, in sicer v narodni aristokraciji madžarski in hrvaški. Do vrhunca pa je v obeh deželah vzkipela nezadovoljnost z nemško-dunajsko vlado cesarja Leopolda I. po bitki pri Št. Gothartu (cistercijskem kloštru na meji Štajerske in Ogrske, med ogrskimi Slovenci) leta 1664. (1. dne avgusta), v kateri so bili Turki tepeni od cesarske armade, vojene po vojvodu Montekukuliju.

Ta bitka je bila jako važna, a za habsburško monarhijo dobljena samo po posebni hrabrosti Slovanov, osobito Hrvatov, ki so se bili pod vodstvom grofa in bana Zrinjskega, dalje po bodrosti Madžarov in celo Francozov, kateri poslednji so bili Avstrijcem poslani na pomoč. Vendar se je cesarju Leopoldu in njegovim nemškim svetovalcem tako mudilo mir s Turki sklepati, da dobljena bitka ni imela skoraj nobene koristi za kristjane. Za Hrvate in njihovega bana je mirovna pogodba, katero so nemški diplomati s turškimi napol skrivaj sklopili, ne vprašaje ne Hrvatov ne Ogrov, bila tembolj razžaljiva, ker je Dunaj izrecno Turkom pritrdil na njihovo terjatev, da se po njih razsuta, prej od Zrinjskega eno uro od Kaniže na Muri zidana in po Zrinjskem imenovana trdnjava Z r i n i v a r o š ne sme sezidati nikoli več.

A ne samo taka in enaka mala preziranja in ničev mir s Turki, tudi druga važnejša naredba dunajskega dvora je ogrske in hrvaške veljake v dušo pekla. Po bitki pri Št. Gothartu so namreč ostali nemški vojaki na Ogrskem in Hrvaškem. Povsod so se ti Nemci nosili med domačini kakor gospodarji, surovo, prisvojevalno, razžaljivo. Tudi se je zlasti med Hrvati s srdom opazilo, da se višje vojne in civilne službe oddajajo Nemcem, domačini se pa odrivajo. Tako je bil Nemec Herberštajn postavljen za višjega vojnega poveljnika v Karlovec, dasi je na to mesto po svojem dostojanstvu in domačinstvu

pravico imel samo hrvaški ban in „velmož“ Peter Zrinjski. V vojaški granici, ki je imela še samostalno narodno organizacijo, se je opaževalo, da se domači hrvaški vojvode, kakor so bili: Mitar Ostrovljanin, Petar Trifunac, Sima Omudjević iz Korbave, Stevan Orlović iz Like, Pavle Ornovčanin iz Posavja, Gruica Vukašin, uskoški vojvoda itd. — ne vidijo radi, in da dela cesarjeva gospoda na to, kako bi dobila vso oblast nad graničarji. Vse to je razvnemalo kri. Na Ogrskem je k temu še prišla nezadovoljnost luterancev, katere so preganjala in zatirala versko netolerantna oblastva cesarja Leopolda.

Póčiti je torej moralo, in zgodilo se je to v povestnoznani Zrinjski-Frankopanovi zaroti, ki se je raztegnila čez Ogrsko, Hrvaško in (po Tattenbahu) čez naše Slovensko ter je razprostirala mreže svoje daleč na Poljsko, Francosko, Benečijo, dá, celo — — na Turško, torej pri enem sovragu iskaje pomoči proti drugemu sovražniku.

Najprej so stopili ogrski veljaki in plemenitaši v dogovore in zvezo. Na čelu zarotnikom so od početka stali med ogrskim plemstvom najveljavnejši možje: palatin ogrski grof Veselénj, grof Nadasdj, najvišji deželni sodnik ali „judex curiae“, škof Lipaj, in Nikolaj Zrinjski. A nesreča zarotnikom je hotela, da so prej nego je bilo vse urejeno, umrli trije izmed teh: Nikolaja Zrinjskega

je bil na lovu veper ali mrjasec raztrgal, Veselénj je tudi hitro umrl (baje zarad družinskih razporov od nekoga ostrupljen), in škof Lipaj ni dolgo preživel svojih dveh tovarišev.

Tako je snovana zarota v početku že izgubila tri genijalne odvažne može. Izmed zgoraj imenovanih je torej ostal Nada s dj, kateri je z mladim knezom Rakocijem sklical tajen shod v Trenčinu in kasneje v Banjski Bistrici. Tu se je ogrsko plemstvo navdušilo za svobodo domovine svoje.

V tem ko so ogrski veljaki preudarjali, kako bi organizovali upor proti nemškemu Beču, hotel je fanatični Madžar precej delati. Neki mož, z imenom Vitnjedj, luteranski duhovnik iz Šopronja, sklene cesarja Leopolda uloviti ob priliki, ko se je ta imel voziti v Šotvin nevesti svoji nasproti. Kadar bi bil fanatični Vitnjedj cesarja imel ujetega, hotel je od njega svoboščine ogrske dežele imeti potrjene; ako pa bi cesar ne bil vseh podpisal, ali, ako bi Vitnjedj bil zavaljo zapiranja cesarja nadlegovan, nameraval ga je umoriti. Da bi ga ulovil, zahteval je od Petra Zrinjskega vojaške pomoči. Peter Zrinjski, Hrvat, najbrž ni luteranskemu, na svojo pest delujočemu popu zaupal, ali pa se mu je tako energično početje zdelo še prerano, zato mu ni poslal vojaške pomoči. Zaradi tega cesar ni bil ujet, pač pa so se zarotniki tovariša duhovnika Vitnjeda in njegove možne izdaje tako bali, da so ga hoteli s sveta spraviti, in je le-ta res

kasneje (1669. l.) nagle smrti umrl na Nežiderskem jezeru.

Glavni zarotniki na Ogrskem so iz početka mislili na vse. Prva stvar je bila, denarja dobiti si za vojsko. Dasi so se zarote udeležili bogati plemenitaši, vendar so hoteli imeti gotove vsote. Zato je bilo sklenjeno s silo odvzeti državni denar, kateri se je imel voziti iz gorskih mest na Dunaj. Nadasdj sam je potoval v Kremnico, da bi zvedel, kdaj se denar vozi. Ali iz tega ni bilo ničesar, ker vojaški stotnik Čobornjak (po drugih virih Sobijanič) se je tačas napil, ko je imel voznike napasti. Tako so se prvi črteži unesrečili in so ogrski zarotniki dalje delali brez prave organizacije.

Čutivši, da jim po takem treba zunanje pomoči, poslali so nekega Ladislava Balo v Carigrad. Ali tu je bil zopet kal neuspeha, ker to, kar je Bala govoril v Carigradu, je izdal neki navzočni Grk z imenom Panajoti, tolmač na dunajskem dvoru. Zarotniki so za to ob pravem času zvedeli, ker je bil vodnik Nadasdj svetovalec dunajskega dvora; tedaj so znali izdajstvo paralizovati in so od odločnega delovanja upali vse. Tudi v drugih zunanjih državah so ogrski zarotniki iskali zaveznikov. Škof Lipaj se je bil obrnil v Rim. Še več pa so računali na Poljsko in na Francosko.

Drugo poglavje.

Za domovinu, za veru krščansku
Boga višnjega na pomoč zazovte,
Vaših starih glas ponovte,
Na svoje protivnike navalte ognjeno,
Jedan drugoga izručite ljubljeno,
Živte bratinski, poginite viteški.

Grof Fran Frankopan.

Na Hrvaškem je bil duša zarotnega pripravljanja grof Peter Zrinjski, hrvaški ban. On je bil vseskozi pravi narodnjak. Zato je Madžare mislil samo upotrebiti, a namen njegov je bil vidno, vzpostaviti zopet hrvaško državo, katera bi bila obsezala vso današnjo trojedino kraljevino z vojno granico in bi se bila potem raztegnila na jug med Srbe in na severozapad med Slovence. V tem njegovem namenu ga je podpirala duhovita, krasna njegova žena, Anka Katarina Zrinjska, ki je tudi brata svojega, mladega Frana Krsta Frankopana, kneza trsatskega, pridobila za to idejo. Na dvorih Petra Zrinjskega in Frankopanov, namreč v Čakovcu, Ozlju, Bakru, Grobniku in Novem v Vino-

dolu, posebno pa na prvo imenovanih gradovih, udomačile so se po teh hrvaških veljakih domače slovanske modrice, govorilo in pisalo se je hrvaško, ne pa samo latinsko in nemško, kakor je drugod bilo tačas v navadi.

Dokaz temu imamo še dandanašnji. Fran Frankopan, bogataš in veljak se že tačas ni sramoval peti in pisati hrvaške pesmi in delati drame celo v našem — slovenskem jeziku.*) Ravno tako je preložil Peter Zrinjski „Sireno morja adrijanskega“, katero je speval brat njegov Nikola. Žena Zrinjskega je sama napisala hrvaški molitvenik. Koliko spisov pa je utegnil kruti čas uničiti, ki je vladal teh dveh sto let, odkar so živeli ti junaki!

Misel, da se velika slovanska država na jugu mora raztezati tudi na našo Slovensko, je imela in vršila baš duhovita Anka Katarina Zrinjska. To misel izvesti pa ni bilo lahko, kajti tačas narod ni veljal dosti, tačas je bila vsa početna moč v rokah višjega duhovenstva in plemstva. Pač so imeli Madžari in Hrvati tačas domače, narodno plemstvo. Na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in drugod pri nas pa je bilo plemstvo nemško, iz tujine naseljeno. To plemstvo in višje duhovenstvo se ni dalo prijeti pri narodnem, patrijotičnem čutju. S srcem za svobodo

---

*) Njegove hrvaške pesmi in odlomek njegove slovenske veseloigre je na svetlo dal, kakor jih je našel v dvornem arhivu na Dunaju, g. Iv. Kostrenčič l. 1871. v Zagrebu. Pis.

slovenske domovine se ni dalo pri njem opraviti ničesar, ker ni imelo srca za slovensko stvar.

Katarina Zrinjska je morala torej misliti ter svojega moža in brata na to nagovoriti, da so izkušali drugim potem delati preko meje, z drugim vabilom vabiti zaveznika. Čestilakomnost, želja po oblasti, moči, veljavi, gospodstvu — to so svojstva, ki mogó nadomestovati (čeprav ne nadomestiti) rodoljubje v velikih početjih.

In to je Katarina Zrinjska razumela. Poznala je moža, ki je bil na slovenskem Štajerskem dovolj vpliven, da je mogel pomoči; ki je bil tudi, dasi Nemec in torej tem protinemškim težnjam ne po naravi nagnjen, vendar pridobljiv, ker je imel baš zgoraj omenjena svojstva. Leta 1660. ob sijajni priliki, ko so velikaši in ljudstvo cesarju Leopoldu I. v Nemškem Gradcu prisezali vernost in zvestobo in kjer je bila z možem in bratom Franom Frankopanom tudi ona, spoznala je Ivana Erazma Tatenbaha. Ta je imel tačas stóprav devetnajst let, a bil že dve leti oženjen z Ano Terezijo grofico Forgačevó.

Katarina Zrinjska je, kakor vsaka žena take reči hitro opazi, tudi uvidela, da je storila na mladega, neizkušenega in v ljubezni vsekoliko razkošnega grofa Tatenbaha globočji vtisk, nego bi mu smel Tatenbah sprejemljiv biti. Ni je torej tudi kesneje stalo težko, znanje z mogočnim Tatenbahom ponoviti in rabiti svoj vpliv — kakor je bila prepričana —

za domovino. To se ji je zdelo z njenega, nad navadnim ženstvom vzvišenega stališča, (katero soditi ni nalog pripovedovalčev), dovoljeno, dá, celo — ukazano. Tako je bil grof Ivan Erazem Tatenbah pogosto vabljen gost na Zrinjskega grad Čakavec, ali na grad Zrinjskega prijatelja Lokatelija, na Lepšino, kjer so ga počasi pridobivali. Dali so mu tudi v njegovo okolico ljudi, kateri so bili popolnoma poučeni in so prevzeli nalog Tatenbaha vneti za skrajne namere, katere je imela zarota. Imena teh so: Vukovački, prej stotnik hrvaških strelcev, poslanec Zrinjskega, kapitan Kaldi, Zrinjskega nadkonjar Rudolfi, in več drugih. Ti so pridobili tudi Tatenbahovega tajnika Baltazarja Riblja.

Predno je Erazem Tatenbah vedel, kako, bil je v zaroto zapleten; misel, ime svoje oslavljenosti imeti, oblast svojo, bogastvo povečati, ali — celo — morebiti — vladarski prestol zasesti! — Komu v oni dobi bi ta misel ne bila laskala!

V nekem veselem društvu v Lepšini, pri grofu Lokateliju, podpisal je bil Tatenbah tako imenovano „ligo“, to je pismo, v katerem se je zavezal zarotnike z vsemi pomočki podpirati in na štajerskem Slovenskem, noter do Nemškega Gradca pripravljati tla za upor. Na pomoč so mu bili zgoraj imenovani možje: Vukovački, Kaldi, Rudolfi, Ribelj.

Tretje poglavje.

„Le vkup, le vkup uboga gmajna.“

Pesem slovenskih upornikov l. 1635.

Juri Gorník (v nemških kronistih tedanjega časa n. pr. v ostankih mariborskega arhiva se nahaja njegovo ime spačeno v ime: Gurnigg) je bil véliki viničar, ali kakor so ga delavci in mali kmetje okoli imenovali „majer“ (pristav) v velikem vinogradu, katerega je Erazem Tatenbah imel v Visovljah, vinski górici na Pôhorju blizu Slovenske Bistrice. Bil je petdesetleten mož, visok in krepak. Da-si je bil sam sluga, je ravnal ostro z delavci in kmeti, ki so morali tlako delati njegovemu gospodu. Pri tem pa tih in nezgovoren; vedel je o samem sebi, da more človeku škoditi tudi ena beseda. On ni ljubil nikogar, in njega nihče — razen edine njegove hčere, najlepše deklice pod faro Sv. Benčesla, kakor je ondotni narodno-slovenski govor krstil češkega svetnika Vaclava, ali Večeslava, kateremu na čast je tam cerkev zidana ob času, ko so Čehi

pod Otakarjem (predno jih je Rudolf Habsburški zmagal na Moravskem polju) izkušali oblast dobiti in utrditi si tudi na Slovenskem.

Juri Gorník torej je bil lepega dne avgusta meseca 1. 1669. v velikih skrbah in opravi je imel okoli gosposke hiše v vinogradu toliko, da si je želel danes imeti štiri roke. V jutru mu je bil namreč posel iz bližnjega Račjega grada, kjer je tačas bival njegov gospodar, mogočni grof Tatenbah, prinesel poročilo, da se popoldne ali proti večeru več gospode in veljavnih mož zbere v vinogradske gosposke hiše, med temi grof sam. Ukazano mu je bilo pripraviti vse, kar je za pogoščenje potrebno.

Jurju Gorníku se je to sicer, ker nenavadno, zdelo čudno, zakaj ob tem času, ko niti grozdje ni zrelo, ni bil običaj, da bi prihajala gospoda. Da, poslednje dve leti niti jeseni „v branje“ ni bilo nikogar.

Samo pisar ali tajnik grofov, mladi Baltazar Ribelj, ta je prihajal. Ta pač mnogopot. Večkrat ko ni bilo zaradi gospodarstva in računov čisto nič treba. A Juri Gorník, star poznavalec sveta in ljudi, je vedel dobro, da grofov pisar Baltazar Ribelj prihaja — zaradi njegove hčere Marijanice.

Danes pa ni utegnil ugibati, zakaj pride več gospode. Trebalo je v kleti stare pajčevine omesti, sobe osnažiti, posodo pripraviti, misliti za jed, okoli hiše in vinogradov odstraniti nerednosti.

Popoldne je bilo precèj vse prirejeno. Marljivo je Gorníku in njegovim ljudem pomagala hčerka, lepa Marijanica. Zanjó je bilo v sobah, v kuhinji in kleti še dosti dela. Vendar ko je oče videl, da se bliža ura, ob kateri imajo priti visoki gostje, ukaže hčeri, da mora za danes od hiše strani, in sicer v malo viničarsko kočó, ki je dva streljaja od gosposke vinogradne hiše stala na gori, vrhu vinograda.

Marijanica se je veselila videti krasno gosposko družbo. Ko so bili zadnjič tu, je bila ona še napol dete, in vendar so bili prijazni ž njo, ta in oni gospod jo je prijel za obradek in hvalil njene lepe oči, rumene lasce in prerokoval, da „bode lepo dekle“. In kako lepo so bili oblečeni! A danes ji oče ne pusti, da bi vse to gledala!

Posebno pa enega je želela videti med njimi, in tudi tega oče ne dovoljuje! Stari Gorník se ni dal prositi, ena beseda pri njem že bila volja, kateri se ustavljati nihče ni mogel, komur je imel on ukazovati.

Solze v očeh, a brez ugovora se je morala mlada deklica seliti v viničarsko kočó, kjer navadno ni prebival nihče.

Solnce je popoldne stalo še visoko, ko so jeli od raznih strani po samosti ali po dva, po trije vkup prihajati gostje. Bilo je več duhovnikov iz obližja, od Sv. Martina na Pôhorju, iz Tinj, od Sv. Benčesla s Poljskave, Prihove i. t. d. Razen njih

je bilo prišlo tudi županov in svobodnih kmetov s Pôhorja in s Ptujskega polja. Videlo se je, da drug za drugega ni vedel, vsi vkup pa niso poznali vzroka, zakaj so povabljeni. Stikali so torej glave, ugibali in v glavni reči morebiti ugenili.

Kmalu za njim pride grof Erazem Tatenbah sam.

Tatenbah je bil lep, visok viteški mož, ki je zanimal vsacega, kdor ga je videl. — On in spremljevalci njegovi so pustili konje pri cesti in peš prišli po stezah med vinogradi. Spremstvo Tatenbahovo je bilo majhno. Razen dveh manjših plemenitašev iz bližine, katerih imen ne vemo povedati, so bili ž njim samo še: Zrinjskega agent stotnik Vukovački, stotnik Kaldi, Rudolfi in pisar Baltazar Ribelj. Poleg teh nekoliko služabnikov z jedili in z drugimi za postrežbo potrebnimi rečmi.

Duhovniki, županje in kmetje so sprejeli grofa s ponižnostjo, kakor je slovenskemu značaju prenavadna in kakor se obično daje visokemu gostniku.

Pod podstreškom pred vinogradskim hramom je bila kmalu pripravljena miza. Tam posedejo. Tatenbah je bil prijazen z vsakim, akoravno bi bilo bistro oko opazilo, da se nekoliko sili; spremljevalci njegovi so storili vse, da bi se povablencem prikupili. Pogovor je bil dolgo splošen, izpozivljali so gospodje od duhovnikov, županov in kmetov, da so le-ti pravili o različnih pritožbah in javnih neprilikah, katere imajo. In ko je kmalu močno staro vino iz grofovske

kleti jezike razvezalo, in gosposka nenavadna prijaznost odvzela prvotno boječnost: ni manjkalo gradiva. Navedli so govor brzo tako, da se je ostro zabavljalo o cesarskih in drugih gosposkah, o hudem stiskanju ubogega ljudstva in krivičnosti mnogih davkov in davščin. Vse to je može navdušilo, tembolj, ker je tudi vino burilo duhove.

Hrvat Vukovački, velikanski mož, istotako dober vojak, kakor dober govornik, napije grofu Tatenbahu, katerega slavi prijatelja slovenskega ljudstva, plemenitaša, ki je pripravljen braniti „stare pravice“, kakor jih branijo ogrski in hrvaški plemenitaši.

Enako govori eden duhovnikov in to ohrabri preprostega navzočega kmeta, da vstane in pove, kako se vse vzdigne za tistega, ki bi odpravil davek in tlako.

Ta odkritosrčnost kmetova ni bila povoljji Tatenbahu, ki je poslednji čas že največ tiho sedel in prepustil govor svojim spremljevalcem. Mrklo je zavlekel obrvi in se obrnil stran.

To je opazil njegov tovariš Kaldi in boječ se, da bi gospodar ne izpridil vsega dobrega vtiska agitacije, je skrbel z drugimi vred, da se je društvo poslovilo in razšlo.

Pred odhodom so možem zabičevali, ne govoriti o tem shodu, skrivnostno pristavljaše, da se bodo kmalu godile velike izpremembe. Tatenbah sam je na migljaj Kaldijev vsakemu posebej pri slovesu vendar še v roko segel.

„Ta komedija s kmeti in pokmetenimi popi, ki mi jo napravljate zdaj tukaj zdaj tam, je res precej dolgočasna, gospodje,“ pravi Tatenbah, ko je bil sam s svojimi drugimi.

„Ali potrebna,“ odgovori Vukovački. „Ako hočemo, da ob pravem času z veliko močjo udarimo, moramo ljudi pridobiti, da vstanejo za nas.“

„A jaz bi rajši videl, da to pridobivanje opravite sami, meni se gnusi.“

Vukovački se od jeze ugrizne v ustne. Ali premagati se mora in pravi:

„Milostni gospod grof, to delo je za Vas. Ako hočete nositi klobuk štajerskih vojvod, ali (če srečno poteče, kar nameravamo) ako hočete doseči, da se boste dejansko opravičeno imenovali vojvodo vseh Slovencev, katero ime so si celjski grofje v zadnjem času pridevali,*) toda ga ne dosegli — potem morate tudi sami kaj storiti za to.“

„Celjski grofje, ha, ha!“ — se roga Tatenbah in zardi v lice — „vi in Zrinjski mi vedno celjsko grofovstvo prinašate na um. In kolikokrat sem vam že povedal, kar sami veste, da je celjski Urh za trujenje svoje dobil — smrt! Kadar se tega domišljam, pogнал bi vas vse najrajši hudiču v pekel.“

„Ali zdaj . . .“ ugovarja Kaldi.

---

*) Celjski grofje so si kakor znano pridevali naslov: „Herzoge aller Winden“.

„Dosti tega! Idimo!“ pravi Tatenbah naglo in vstane. Kadar je bil take volje, so vedeli, da ni govoriti ž njim. A vedeli so tudi, da dolgo eno mišljenje ne traje pri njem. In precej se je to pokazalo. Komaj tri korake stori, pa se obrne in pravi:

„Kesno je že. Lep večer je, kaj bi bilo, če tu ostanemo čez noč? Ali o svojih rečeh mi ne govorite nocoj več. Naredimo si veselo noč. He, Gorník!“

Viničar pride upogibaje se.

„Pošlji strežaja na cesto in reci, naj konji v krčmi ostanejo do jutri. Mi tu prenočimo.“

„Kakor zapovedujete, gospod.“

„Stoj, bedak! Je li kaj lepih deklic tod okoli? — Ne gubaj tako neumno obraza svojega, temveč teci in poglej po viničarskih in kmetskih gnezdihi okoli. Za večer mora tukaj biti nekaj mladih deklin, ki znajo lepo peti. Če jih ne bode in če ne bodo lepo pele, dobiš batin, in v klado bom dal utekniti stare tvoje kosti. Si li razumel? Zdaj idi brž!“

Gorník odide s poklonom. Za njim grofov pisar Ribelj, kateri starca ustavi in mu šepeta: „Za Boga, Marijanice ne kličite! Ste jo li skrili, kakor sem Vam rekel?“

„Sem,“ odgovori Gorník.

„Kam? Kje je?“

„V mali viničarski koči nad vinogradom.“

„Dobro. Nikomur ne povejte. Grof je ne sme videti.“

Četrto poglavje.

Zdaj klije tebi dvojni cvet,
Pomladi cvet, čas mladih let.

S. Jenko.

V tem je mlada hčerka Jurja Gorníka morala sama biti v mali viničarski koči nad vinogradom. Sama, in niti ni vedela, čemu in zakaj! Da — prepričana je bila, da je to samo trma njenega očeta, in v lepi glavici Marijaničini se je vzdigovalo kakor neka jezica na očeta, katerega je sicer rada imela. In ni bila šala, sama brez dela tu stati in čakati, da odidejo gospoda! Ali je mari tako grda, da se ne bi smela ljudem pokazati? Nejevoljno strese glavico, da se rumeni lasci unereže in se plave oči zasvetijo od solz. — Veliki pes Gorníkov, sicer njen prijatelj, on edini jo je prišel obiskat, dobrikal se ji, toda ona ga je ježno pognala od sebe, česar ji pa on ni za zlo jemal, zakaj vedoč, da neprijateljstvo ne bode trajalo dolgo, legel je ob ogel in čakal. —

Doli v dolini pa je šla baš pred mrakom njena prijateljica Anka po vodo na studenec in je pela veselo, da se je razlegalo po dolu in ob górici do

nje. Kako rada bi bila Marijanica zletela po stezi za vinogradom k studencu, da bi bila vsaj ž njo govorila, da bi ji bila naročila, (še le na koncu razgovora in tiho), naj nese vodo mimo gosposke hiše, preko vinograda ter naj — malo pogleda, malo po strani, ali — ali je z drugimi vred prišel tudi mladi grofov pisar Ribelj Baltazar.

V tem hipu je začula šum med zelenim trsjem po stezi proti sebi. Pes je bil zalajal, a precej utihnil, torej mora biti znan človek, ki prihaja. Trte so bile ob kolju previsoke, pregoste, da bi videla, kdo je, da-si je bil prav blizu. Odskoči nazaj in na pragu se oprime stebra in čaka: je li oče, je li stara dekla, je li morebiti . . .

V tem hipu ugleda klobuk, roko, mlad moški obraz; in lice, prej solzno, se ji zjasni kakor bi je obsijalo jutranje solnce. On je bil, on, njen Baltazar. Že je bila hipom storila dva koraka, da bi mu z veselim vzklikom hitela naproti, toda v njeni glavici se baš tako naglo izrodi druga taktika. Stopi v vežo nazaj, vrata pripre toliko, da je samo njena smehljajoča se glava molela venkaj. Ko Baltazar Ribelj pride do vrat, zapre mu jih pred nosom in tišči. A po kratkem parlamentovanju se trdnjava vda brez pogojev, njena zapovednica odpre in stopi ven, da od truda zardeli obraz skrije v naročju ljubljenelega mladega moža.

Sedeta na klopco pred kočo.

In zdajci so letela vpraševanja in odgovarjanja, očitanja in zatrjevanja preko in preko: „Kje si bil tako dolgo, zakaj te ni bilo, kako si hudoben,“ pa zopet: „kako si dober, samo to ni prav, da nisi prišel večkrat.“ A on ji je odgovarjal kratko. Videti pa je mogla z njegovih oči, da jo ljubi z vso strastjo mlade duše. Dvojiti o tem ji seveda ni prišlo na um, bila je prenedolžna. In v tem je imel poroštvo tudi on, da je našel v tej deklici dijamant, sicer nebrušen in nelikan, a čist.

V tem ko srečna mladost ljubi, utegnemo mi o glavnem udeležencu izpregovoriti obširneje.

Baltazar Ribelj, pisar ali tajnik pri grofu Erazmu Tatenbahu, je imel kakih osemindvajset let, bil je srednje postave, a čvrstega telesa. Obraz njegov je kazal umnega človeka, in pri prilikah, kakor ga nahajamo tu, je bil celo lep, da-si je bilo sicer opazovati na njem nekoliko znamenj nezaupne lokavosti, ki ga na prvi pogled ni prikupovala, baš tudi nasprotno nezaupanje budeča. Vendar mu je Tatenbah zaupal vse. Kar je Tatenbah vedel, to je znal tudi njegov pisar Ribelj, in skoraj nobenega pisma ni brez njega pisal ali pisati dal. Pisem, ki so se tikala Tatenbahove zveze z Zrinjskim in Frankopanom, ni pisal nihče drugi kot Ribelj. Da mu je smel zaupati, o tem se je imel prilike dovolj prepričati, ker nikdar ni imel ne najmanjšega dokaza, da, niti sumnje, da bi bila katera tajna stvar po Riblju prišla na dan.

Istotako je bil marljiv in zvest delavec. Edino, kar se mu je moglo očitati, je bila precej vidna lakomnost — ne po časti, zakaj Ribelj je bil skromen in se ni nikamor silil vznad svoj krog, temveč po imetju. Ribelj je ščedljivo živel in zaslužek svoj, kakor tudi darila, katera je dobival, pazno spravljal in množil. A tudi tega mu ni bilo zamerjati. Vzrastel je bil iz bornih razmer, naravno, da je skrbel za brezskrbnejšo bodočnost.

Ribelj se je imenoval po materi, očeta ni poznal ne po imenu ne po glasu. A tudi mati mu je umrla, ko je imel sedem let. Pustila je bila toliko imovine, da je varuh njegov, star župnik, dal ga po želji materini v šolo v Nemški Gradec. Ker je tudi varuh umrl, predno je Ribelj dorastel, ni poslednji o sebi in svojih roditeljih zvedel nikdar nič dokazanega. Spominjal se je, da sta živela z materjo sama na kmetih, da ga je rada imela, da še je ljudi ogibala. Ljudje so mu mogli povedati, da je mati, nekdanja lepa deklica, služila daleč nekje na neki graščini, odkoder je prišla v to vas in porodila njega. Da je bilo malo imetje, katero je poteklo za njegovo učenje in odgojevanje, vsota, s katero je kak gosposki zapeljivec njegovo mater odpravil daleč strani od sebe, to si je mogel misliti.

Ribelj je imel kot tajnik pri Tatenbahu dobro službo. Lehko bi bil izbiral neveste v mestu, a poleg tega, da je imel svoje misli o ženskah (in prilike

je imel mnogo opazovati svet), je hotel tudi, odkar je poznal cvetočo Marijanico Gorníkovó, greh nepoznanega svojega očeta, storjen na materi svoji, oprati s tem, da je bil trdno namenjen v zakon vzeti to preprosto deklico, katera je z vsemi žilicami prve ljubezni visela na njem, odkar ga je spoznala. — Eden najlepših večerov je razgrnil poletno svojo tišino čez dol in goro. Črički so med trtami živo in kakor bi se bili ohladili, strigli in žvrleli večerno svojo pesem. Mesec je izza vzhoda velikanski vstajal in dviguje se dobival vedno manjši obraz, kakor bi ga minevalo začujenje, kaj se mlada dva človeka, Ribelj in Marijanica, katera je obseval njegov obraz, pred viničarsko kočó tako ljubo drug drugemu nasmeहुjeta in govóričita sto nepotrebnih otročjih stvari, dasi bi móгла in imela ukrepati pametnejše reči.

„Čakaj, ti“ — pravi po mnogih drugih razgovorih deklica. — „Ne vprašaš me, zakaj nisem doma, doli; zakaj sem tukaj? In pa, povej, kako si ti vedel, da sem tukaj?“

„Oče so mi povedali. A vedel sem že prej, jaz sam sem očetu rekel, da te morajo poslati sèm, kadar pridejo drugi z menoj, veš?“

„Ti? Ti hudobneš si hotel, da sem morala več kót dve uri sama tu čakati! Nič več te nimam rada!“ In klubuje dekle pod prsimi prekriža roke in se obrne od njega.

On je imel levo roko okoli njenega tilnika. Objemši jo še z drugo vpraša s smehljajem: „In mi ne boš odpustila?“

„Ne!“ pravi ona, ali resno ji ni bilo, to je videl.

„Bilo je tako prav, a ti tega ne razumeš, ljubica moja.“

Ta hip pride deklici misel, in predno jo izgovori, se otrese njegovega objetja, zalijo jo solze — to se ve, ne baš težke, temveč dekliške — in pokrije obličje.

„Razumem, vem,“ ihti ona.

„No, kaj ti je?“

„Tebe je sram mene. Nečeš, da bi me kdo videl pri tebi. Pojdi, jaz ti ničesar ne verjamem.“

To je bilo vendar preozbiljno in Ribelj od početka niti vedel, kako bi vso sumnjo odvrnil; mogoče, da se je tudi nekoliko zadetega čutil.

„To ni tako, Marijanica . . .“

„Je! In dekla Mreta prav govori, zdaj vidim, kar pravi, da si gospod, in me imaš prav rad, temveč samo zdaj; sram te je, da bi gosposki tvoji tovariši vedeli . . .“ Dalje od plakanja ne more govoriti ter hoče vstati.

Ribelj jo potegne k sebi na klop in pravi: „Poslušaj me, dete ljubo. Jaz se te ne sramujem. Počakaj še malo in pred vsem svetom bodeš žena moja, ako me bodeš ljubila. Zakaj zdaj precej ne moreš biti, to vprašaj očeta, njemu sem povedal. Dokler sem v

službi, se ne smem ženiti. A kmalu se zgode velike reči, jaz dobim potem imetja in vsega dovolj. Tačas pridem pote in moja bodeš za vselej. In poiščeva si tih kraj, in tam si hočeva gnezdo znesti kakor dva ptička spomladi, ako me bodeš ljubila zmerom kakor zdaj. Me bodeš li? Reci!“

To je bilo dovolj. Solze so se ustavile in razgled v tako lepo bodočnost razvedri dekličino lice. Nagne glavico njemu na prsi.

„A da znaš vse“ — nadaljuje on — „povem ti tudi, zakaj sem želel, da danes, ko je grof prišel sem, ne strežeš ti, temveč da za ta čas greš iz hiše. Zato, ker moraš moja biti samo moja. Ako ti to dalje razlagam, ne bi razumela vsega, ker ti, ljubica, ne poznaš sveta. In zato te imam rad. — Svet je izprijen, grd, nič mu ni sveto, ne ljubezen, ne druga lepa čutja. Jaz nečem, da ti, ki si moja, prideš v dotiko z ljudmi, kakor so navadni, kakor so ti-le doli.“

„Ti, povedi mi, ali je tudi naš grof tak?“ vpraša deklica.

„Tudi,“ odgovori Ribelj, a po kratkem premisleku pristavi: „vendar je v drugih rečeh tudi dober. Samo nečem, da bi te videl.“

„Zakaj ne?“ vpraša deklica otročje.

„Ne govoriva o tem. — Ti samo glej, da ostaneš pridna, poštena deklica moja. Nimam rad, če se z ljudmi preveč pečaš, razen z očetom, kate-

rega moraš ljubiti, in z menoj. Vidiš, tako bodo morali vsi ljudje, ki bodo o tebi slišali, reči: ta je dobra, pametna, poštena. In srce moje bode tega veselo in ljubezen moja ti ostane na vedno.“

Kako hvaležna mu je bila deklica za te ljube besede! Tako — je mislila — ni ji govoril še nikdar prej, dasi je bil ljubezniv z njo zmerom.

Zdajci stara dekla Mreta prinese mladi jetnici večerje in naznani, da ima nalog od Gorníka ostati za varstvo pri deklici.

Ribelj, ki si je moral misliti, da ga družba doli v vinogradu že pogreša, vstane in se posloví od ljubice obetajoč, da pride, ako bode mogoče, nazaj še nocoj ali pa vsaj pred odhodom v jutro.

Peto poglavje.

Dekleta napajal,
Pa sam ga je pil.
Narodna pesem.

Gosposka hiša v Tatenbahovem vinogradu je bila obširno poslopje. Zidali so jo nekdam menihi. Ti pa so povsod znali narejati si na dobrem vinskem prostoru lepe kleti in za kako pojedino ali popivanje dobre božje kaplje — tudi primerne prostore. Tako Gorník ni mogel priti v zadrego, kam bi del goste, dasi mu ni bilo ljubo, da ostanejo tu čez noč. Na solnčno stran sta bili dve veliki sobi, že od nekdam oskrbljeni za take prilike, istotako je bila pod streho čedna spalnica za dve osebi.

V eni velikih sob spodaj so kesno v noč pri vinu sedeli Tatenbah in njegovi spremljevalci; društvo je bilo veselo po svoje, barem glasno petje se je razlegalo iz sobe. Juri Gorník je bil namreč Tatenbahov ukaz, poiskati nekoliko pevk, kolikor se je dalo, srečno izpolnil. Pol ure je tekal okrog po viničarnicah in ubožnejših kmetskih kočah, kjer je vedel za kako deklino. Ker je bil mož zvit, ni pravil na-

ravnost, da je pri njem večja moška družba, temveč je pravil, da je sam grof, ki je prav dobre duše danes in hoče kaki deklici, ako mu zapoje lepo pesem, pokloniti drag dar. Poleg tega tudi ni mnogo prosil, nego kar rekel, da, ako dotična deklina ne ide takoj, ne sme na jesen in pomlad pričakovati nobenega dela za plačilo, kakor je žugal tudi na druge načine. Tako je dovel štiri dekline, katere so morale, premagavši prvo boječnost in sramežljivost, prepevati narodne pesmi in pridno piti in jesti gospodom, ali pravo za pravo Tatenbahu na zabavo.

Tatenbah je bil nocoj posebno razposajen in uboge štiri žrtve so imele dovolj posla braniti se njegovemu, ne preveč aristokratskemu vsilju. Ker pa je že pred večerom mnogo pil in zdaj tudi pri vinu sedel ne brez okoriščenja svojega grla, je bil kmalu tako omočen, da je zaspal. Hitro za njim tudi drug veseljak, nadkonjar Rudolfi. Ker je Ribelj tiho zopet odšel in Gorník odpravil svoje dekline, sta ostala stotnik Kaldi in Vukovački sama.

Štefan Kaldi, dolg, suh mož kakih petinštiridesetih let, je bil eden takih vojakov, kakršnih je tedanji čas imel dosti. Služil je razne vladarje in vojskovodje in z raznih bojišč si je bil prinesel toliko imetja, da je samec in brez posla živel nekaj časa ob njem, dokler ga ni Vukovački, s katerim sta bila znana iz ogrsko-turških vojsk, pridobil za namene Zrinjsko-Frankopanove in priporočil Taten-

bahu. Od tačas je živel pri Tatenbahu, zdaj na tej zdaj na oni graščini, in njemu je bil nalog namenjen, pri splošnem uporu, kateri se je imel po Spodnjem Štajerskem ob pravem času vneti, organizovati in voditi vojsko.

Vukovački je bil med nižjimi zarotniki duša vsega dela. Kacih petinštiridesetih let, po postavi junak, kakor jih nam predstavlja srbska divna narodna pesem, je bil on zdaj pri Tatenbahu na Račjem, v Mariboru, Gradcu, Konjicah ali kje drugje, kjer je baš Tatenbah bival, zdaj zopet v Primorju pri Frankopanu, zdaj v Zagrebu ali v Vojni granici, ali pri Zrinjskem v Čakavcu.

Vanj sta imela Zrinjski in pogumna njegova žena največje zaupanje, zato je bil že prej v Carigrad poslan, da bi Turke, katere je Zrinjski hotel porabiti in potem prevariti, pridobil za črtež, kakor je bil viden. On je tudi bil med njimi eden tistih, ki je delal iz srca in iz prepričanja.

„Glej, brate,“ izpregovori Kaldi, ko sta bila sama, „meni se časih roka dviga, da bi tega našega gospoda grofa treščil okoli ušes. Trudimo se mi drugi za ozbiljno stvar, za njegovo slavo in moč, a hudiču tolikrat ni mari nič drugega nego vino in babe in bedasto petje. Časih bi pa zopet na eden hip imel rad zgotovljeno vse in z glavo rinil v zid. Ni veliko manjkalo in bil bi nam pokvaril vse, kar smo storili danes. Toda vdrugič res ne vem, ali ne

zdi se mi nemogoče, da se zdajci odtegne in vse naše delo je zastonj, ali pa še za naše glave nas prikrajšajo. In vrag me je dal, če bi mi to bilo ugodno.“

Vukovački mirno izpije vino iz svoje čaše in reče: „Ne boj se še za svoj vrat. Predno midva prideva na vrsto, morale bi prej padati druge glave.“

„No, da! Jaz strahu baš ne poznam. Tudi vem, da mora tisti zgodaj vstati, kdor hoče lisjaka zasačiti. In prej ga ni še nihče deval iz kože, predno ga je imel v pesti, ha, ha!“

„Kolikokrat si že v bitvi glavo imel bolj na tehtnici“ — pravi Vukovački. — „No, kar se tiče Tatenbaha, nekoliko prav govoriš, tudi meni se zdi bolj omahljiv, nego je bil. Ne vem, kako bi se temu pomagalo.“

„Grofici Zrinjski piši, naj mu zopet uravna in popravi pamet. Zanj je ves v ognju, v pekel ga zapelje, ako hoče.“

„Res, tega bode treba,“ pravi Vukovački zamišljen. „Ali večkrat že je bilo treba, mi bi ga morali navezati še kako drugače.“

„Čemu neki? On dobro ve, kaj je podpisal v Lepšinskem gradu pri Lokateliju. Podpis ga veže, ker cesar bode rekel, ako je tako brezpameten, da sam izšeptrlja vse, kar je storil, da je podpis sam že veleizdajstvo.“

„Da. Vendar strah dela slabe zaveznike. Ni dovolj, da se boji storiti kaj proti nam, on mora na svoje ime in odločno delati. Zaradi imena njegovega smo ga vzeli v zvezo.“

Kaldi se primakne Vukovačkemu bliže in napol smehljaje se reče tiho: „Brate, zdajle si mi nehoteč nekaj povedal, kar sem si že sam v pameti svoji mislil, da drugače ne more biti.“

Nagne se k Vukovačkemu in mu na uho zašepeče, dasi ni nikogar v sobi: „Vi upotrebujete samo Tatenbahovo ime in njega, dokler ne zmagamo. Potlej bodo drugi sedli na stol!“

Vukovački stisne obrvi vkupe in s prebodljivim pogledom žarkega jugoslovanskega svojega očesa pogledavši tovariša pravi:

„Kako ti je to prišlo na um?“

„Tiho, brate, tiho,“ odgovarja Kaldi. — „Menda se vendar pozna že dosti časa, da se ne boš bal jezika mojega. Kar se pa tiče te reči, ne moreš mi je utajiti. Kaj meniš, da nimam zdravih možgan in ne morem preudarjati? Da nimam bistrih oči, ki vidijo malo preko nosa v daljavo? Vi imate svoje hrvaške in slovanske misli in načrte. Zato hočete tudi Poljake pridobiti, zato ste poslali onega patra Bariglia v Varšavo. Vaš boj — nič se ne strašite, meč moj je tudi vaš, dokler ga more nositi desnica — vaš boj velja Nemcem, katerih videti ne morete. In bogme, v pravici ste. Ta Tatenbah je pa vendar

tudi nemške rodovine, čeprav se je od kmetov svojih naučil slovenski jezik. Nemške krvi in nemškega mišljenja in nagnjenja mu koncem ne morete odvzeti. In kadar bode zmaga naša, skrbeli boste, da vi žanjete, njega boste pa odpravili tako ali drugače. In tu ste zopet v pravici, zakaj tak nezanesljiv človek, ki vas ne bode umel, ni za vašo stvar.“

Vukovački je strmel. Kaldi nadaljuje: „Ti veš, da je Kaldi italijanskega rodu in mu ni vzroka v Nemce zaljubljenemu biti. Preklete! Povsod so me odrivali, in golobrade nemške dečake porivali predme. Bodi brez skrbi: z isto vernostjo s teboj na Nemce, kakor prej z Nemci na druge. To je naš posel. In kadar končamo, veš, zanašam se na tebe, da se ne bode treba pritoževati.“

„Gotovo ne“ — odgovori Vukovački. — „Ali prosim te, ne govori več in z nikomer več ob oni domišljavosti svoji, z nikomer!“

„Ná roko, in posuši naj se ter v živi koži naj me vrag odnese, če s kom govorim o tem.“

Nekoliko časa razgovor utihne in moža sta pridno posezala po čaši. Kaldi je opazil, da Vukovaškega njegova slutnja ali njegovo pogojenje stvari ni razveselilo. Izkušal je torej hitro izbrisati vtisk, pripoveduje tovarišu to in ono nevažno bajko, da bi se razmislil. Tako je po nevedoma zašel zopet na Tatenbaha. Na vse Vukovački ni odgovarjal, samo ko je Kaldi med drugimi slabimi svojstvi

(dobrih ni hotel videti) naštel tudi to, da Erazem Tatenbah zelo veruje v vraže in čarovnosti, povzdigne Vukovački glavo in ga jame natanko izpraševati o tem.

„To bi se dalo izvrstno porabiti,“ pravi Vukovački zamišljen. „Opomni me jutri ali kesneje, o tem je treba preudarjati.“

Juri Gornik pride v sobo in ko na vprašanje pove, da je že kesno čez polnoči, vzdigneta se tudi zadnja dva pivca, da bi šla počivat.

Šesto poglavje.

Iz spanja grof se prebudi,
Tako mi pravi, govori:
Brž, hlapci, konje osedlat',
Tak se hoče dozdevat',
Da mlada vpije Alenčica.

Narodna pesem.

Druugo jutro je bilo solnce že visoko na obzorju, predno je bil Tatenbah pripravljen na odhod. Mnogozaužito snočnje vino mu je bilo spanje podaljšalo in nasledki tudi niso zaostali. Bil je razdražljiv in sluge so to morali neugodno občutiti.

Okoli desetih se vzdignejo. Četrtnko ure navzdol so morali po slabem, bolj stezi nego kolovozni cesti podobnem strmem potu peš hoditi do ceste, kjer so jih v samotni krčmi od včeraj čakali osedlani konji.

Bili so komaj šestdeset korakov od vinogradske hiše, ko prav tik njih v vinogradu med gostim zelenim trsjem Tatenbahov veliki pes zalaja in se obenem začuje prestrašen krik ženskega spola.

Eden strežajev zazvižga psu in žival pride mirna nazaj. A Tatenbah, ki je krik čul, obstane na poti in reče Gorníku:

„Pogledi, kdo je v vinogradu. Kaj ima zdaj delati v njem? To bode kak tat. Ti premalo paziš. Glejte, da mi tega človeka privedete sem; pokažem vam, kako se kaznuje.“ Gorník in dva hlapca stopijo med trte in koga najdejo?

Namestu tatu, ki bi kazen zaslužil in dobiti imel, pride na videlo Gorníkova Marijanica.

„Oh, krasno dete, kako je to vzraslo v tej pusti rebri!“ pravi Tatenbah ves obveseljen.

Dva pa sta bila med grofovimi spremljevalci, katerim ta prikazen nikakor ni godila: Ribelj in Gorník.

Marijanica je namreč hotela, nagnena po svoji ženski zvedavosti, videti iz skrivališča „hudobnega“ grofa in „izprijeni“ gosposki svet in morebiti tudi, da bi še enkrat videla ljubega svojega, in kako hodi v visoki družbi. Nesrečni pes jo je izdal. Tu stoji zdaj osramočena in tresoča se od strahu. Nikomur si ne upa pogledati v lice.

„Čigavo je to dekle, stari?“ vpraša Tatenbah Gorníka.

„Moje!“ odgovori ta.

„Hči tvoja?“

„Da, gospod!“ odgovori stari vinogradnik.

„In zakaj nam je nisi snoči pokazal? — Pojdi sem, dete, ne boj se!“ pravi grof, in ko se dekle z mesta ne gane, stopi on k nji in ji pogladi podbradek, da deklici šine rdečica preko ušes, Riblju pa se stisne pest za hrbtom.

„Čedno dekletce, krasno, ne?“ se obrne Tatenbah k tovarišem.

„Kvara velika, da bode taka rožica tu v divjini ocvela,“ pravi dolgi, suhi Rudolfi, poželjivo gledaje na Marijanico.

„Prav govoriš“ — reče grof. — „Semkaj malo-kdaj prihajamo. Preselimo jo. Kaj praviš, Baltazar, kam?“

Ribelj se obrne v stran, kakor ne bi čul. Tatenbah, ki je sicer imel dober spomin in je natanko spregledal vse gospodarsko svoje razmerje, se domisli, da na svojem gradu Podčetrtku nima oskrbnika.

„Ti stari, Gorník, ki imaš lepo hčer, in ker si zanesljiv — preseliš se iz teh drč na moj grad Podčetrtek. Tam se ti bo godilo bolje.“ — K deklici obrnjen pa pravi: „Da se vidimo, srce!“

Družba odide.

V radovednosti svoji zaločeña in osramočena deklica se razjoka. Da, plakaj dekle, ne znaš — kaj si storilo!

Sedmo poglavje.

Kaj mi mar je domovina,
Kaj mi slava mar in čast?
Ti si moja domovina,
Ti si moja sladka last!

Boris Miran

Nad trgom Konjice se dviga majhen grič. Tam so še današnji dan razvaline konjiškega grada, ki je bil ob času naše povesti eno velikih posestev Tatenbahovih.

V Konjicah je gospadoval Tatenbahov oskrbnik Simon Juda Stupan. Tu je tudi najrajša bivala grofica. Z okna ene najlepših sob konjiškega gradu je po cesti, katera se vije čez griče med Konjicami in Slovensko Bistrico, pričakujé pogledovalo oko mlade gospe domačice.

Ana Terezija grofica Tatenbahova, rojena grofica Forgačeva, je bila blaga, mehka ženska duša, kakor jih Bog malo posadi na ta svet — da v srcu svojem svoj svet stvarjajoče, hrepené ne nahajajo v istini tega, česar iščejo, da venejo kakor nežne rože med osatom.

S Tatenbahom se ni omožila ona tolikanj iz ljubezni in iz svoje volje, temveč omožili so jo njeni starši in sorodniki. Oni, slavni ogrski magnati so ji pripovedovali, kaka čast in sreča je zanjo, da jo snubi Tatenbah, najbogatejši in najveljavnejši plemenitaš štajerske dežele. In ona, sveta ne poznajoč, niti ne poznajoč svojega srca, vajena pokoriti se volji izkušenejših sorodnikov, se je vdala brez ugovora. In kaj ter kako bi bila tudi ugovarjala?

On, ki jo je snubil, Erazem Tatenbah, je bil lep mlad junak, kakor si ga izmisli fantazija mlade deklice, on se ji je bližal ljubezniv, on je moral biti dober človek, srca ljubezni polnega in ljubezni potrebnega.

In res je tako bilo prva leta. Srečno je živela ž njim, srečna — akoravno morebiti se niso izpolnile vse njene nevestinske lepe sanje.

Ali zdaj, zadnji čas, je bilo drugače. On se je izpremenil. Malo je doma, malo se peča zanjo. Nekdanje njegove ljubeznivosti ni več, in — čudno razmišljen in zamišljen se ji zdi, kadar je doma in sam. Večkrat je že doživela, da jo je osorno od sebe odbil. Na vprašanja svoja ni dobivala lepih odgovorov, zato si vpraševati ni upala. Vendar ga je ljubila. In ostro je žensko oko, ako gleda z ljubečim srcem. Slutila je ona mnogo, vedela za gotovo ni ničesar. To boli. Slutila je, da njenega moža čestilakomnost goni iz navadnih prejšnjih kolovoznic

življenja, slutilo je morebiti njeno srce, da zavoljo tega — in Bog večni vedi zakaj še — gine ljubezen njegova do nje.

To jo je peklo v srce, globoko v dušo in se je izraževalo na njenem še vedno krasnem obrazu, katerega lice je bilo vidno obledelo in upalo. Opazovali so to drugi ljudje, opazila je to v zlatookvirjenih zrcalih svojih sob ona sama — le on, on tega ni opazil nikdar.

A tožila ni. Upala je, da se zopet vrnejo stari časi in stara moževa ljubezen. Samo, da bi pustil zdanjo svojo družino, izlete svoje, da bi ostajal pri nji! To si je mislila dan na dan, sama v sebi. In zdaj je bila polna sklepov in misli, katere mu je namerila na vsak način naravnost povedati.

Zato ga je danes težko čakala domov. A ne samo zato, da bi razložila, kaj tare njo, ne, tudi zato, ker ga je ljubila z vsem nepopisnim ognjem ženske ljubezni in je njega želela videti srečnega. Da zdaj ni bil, to je spoznavala iz nemirnosti njegove.

Glej! Trije jezdecji jahajo proti gradu. Ta, prvi, ta je on, Erazem!

Kako je mladi ženi hipoma poskočilo srce. Ni mogla na oknu obsloneti, odmeknila se je.

Na stopnicah, kamor mu je šla naproti, ji je podal roko, hladno, in rekel, da pride takoj v njeno sobo za njo, naj ide tja.

Ona odide v sobo nazaj. Solza ji zaigra v očesu — a otare jo in vzkloni se. Bila je prej dekliška postava — zdaj nekako veličastna, odvažna.

Erazem vstopi. Ali je imel slučajno dober trenutek, ali se mu je vrnilo kaj stare ljubeznivosti, ali pa ga je zdolej na dvoru posebno razveselila kaka novost: ko vstopi v sobo žene svoje, se smehlja. Ona pozabi ta hip vsa očitanja, steče možu naproti, objame in poljubi ga. Tudi on oklene desnico okoli nje in smejoč se pravi:

„Kako si danes ljuba!“

„Bog, ali nisem zmerom enaka?“ reče ona pogledavši ga z oči v oči.

„Ha-ha, misliš li, da bi zopet zaljubljenca igrala,“ odgovarja grof ter obenem ženo rahlo od sebe odrine, vrže klobuk na stol, koračec proti srebrnemu ptičniku, kjer jame malomarno dražiti malega ujetega pevca.

Grofica sede. Vzdihljaj njen je bil tako glasan, da ga je Erazem čul in se obrnil kakor z začudenim obrazom vprašujé, kaj to pomenja. A ona ni odgovarjala. Belo lice ji je oblila lahka rdečica, oko je obračala od moža na stran.

„Meni se zdi, da mi imaš nekaj povedati; kaj novega?“

„Pač bi ti imela dosti reči. Ali ti me ne poslušáš kakor nekda,“ reče ona.

„A, poskušajmo. Vsa pozornost moja je Vaša, milostiva. Govorite,“ pravi on, primakne si k nji stol in sede nji nasproti. „Prosim, grofica!“

Mladi ženi je solza igrala na očesu; a ko je čula, da jo mož ogovarja na ta način, zatrla je solzo in rekla:

„Ne, grofica! Ti si z drugim imenom imenoval nekdanj poročeno svojo ženo . . .“

„In kake pritožbe ima poročena žena moja? Ali ji ni postreženo, kakor se spodobi njenemu imenu? Ako ji je dolgčas tu v Konjicah, zakaj si ne izbere stanovališča na kateri drugi graščini Tattenbahovi, ali v Mariboru, ali v Nemškem Gradcu, ali kjer poželi? Ali nima stanu svojega vredne veljave v sosedstvu in svetu?“

„Vse to ima, vendar to ženskemu srcu ni vse, to je malo. Erazem, kaj mi je vse bogastvo, vsa sijajnost — ko izgubljam tebe, tvojo ljubezen.“

„Pozabljaš, da nisem več dvajset let star,“ reče on, a videč, da so se ženki prej zatirane solze ipak polile po licu, umeči se ter prijemši jo za roko, pristavi: „No, kaj pa naj storim, da bodeš zadovoljna?“

„Oh, Erazem, bodeš li slušal prošnjo ljubečega srca? Ti si se izpremenil, zelo izpremenil. — Zame, za mladega sina svojega ti ni mari, doma te ni . . .“

„Za te in za sina? Ti tega ne umeješ, jaz hočem skrbeti, da bosta ti in sin moj več nego zdaj.“

„Ne, ne! Kaj tega treba. Srečen si lahko s tem, kar si. Oj, jaz slutim, kaj misliš s temi besedami. Jaz slutim, kaj pomenjajo skrivni tvoji pogovori z onim Vukovačkim, s tvojim Ribljem,

kaj namerava tvoje vedno bivanje v Čakavcu, pri Zrinjskih, na Lepšini pri Lokateliju . . .“

„Molči o tem! Kdo ti je kaj šepetal? Gotovo Stupan.“

„Ne morem, nečem molčati. Jaz ne razumem, kaj nameravate, ali bojim se za tebe, bojim se za sina tvojega, za srečo tvojo. Čestilakomnost ti je izpodrinila ljubezen do svoje žene, ona te more tirati do pogubnih korakov.“

On je bil vstal in hodi po sobi.

„In po čem ti je treba hrepeneti?“ — nadaljuje Tatenbahova žena. — „Kaj ti je treba teh tihih shodov in sklepov, tega tovarštva z ljudmi, ki nameravajo Bog ve kaj. Tu doma imaš vse, kar je k sreči potrebno. Imaš neskončno ljubezen žene, ki bi ti rada vsako željo brala na očeh, da jo izpolni; imaš ljubo dete, ki more srcu tvojemu biti na radost; imaš blaga dovolj in ime spoštovano.“

„Vse to morebiti imam, vse mi tudi ostane, in k spoštovanemu imenu pride še slavno ime. A ti tega ne umeješ. Zato te prosim še enkrat, da ne govoriš ne z menoj ne z nikomer o tem, kar praviš, da veš. Mogoče, da prav veš.“

„Moj Bog, ti si na potu v pogubo.“

„Na višino, na višino!“ reče on smehljaje se.

„Erazem! . . .“

„Tiho“ — ji osorno prestriže besedo. „Sicer bodem naposled prepričan, da midva res ne spadava

vkupe. Vem, da bi ti rada, naj bi jaz kot večno mladeniški čestilec tvoje vse slave vredne lepote in milote bil od jutra do večera pred teboj na kolenih, da bi malemu našemu Antonu (ki ga sicer rajši imam od tebe, čeprav drugače kot ti) gladil lasce s čela, da bi kakor mestni ded veselil se samo svojega kruha; — vse to vidim. Ali to ti bodi za vselej povedano, da bi jaz bolj potreboval žene, ki je toliko duhovita, da me povzdiguje, da me hrabri, a ne vedno zavira — kakor izkušaš ti. Poznam žene, ki imajo drugo srce do moževskih dejanj. In prav obžalujem, da ti ne razumevaš tega, niti mene. Zato me pusti pri miru. Z Bogom!“

Rekši odide Erazem Tatenbah iz sobe.

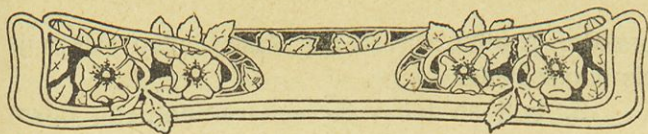
Ana pokrije obličje z belimi rokami in nasloni glavo na mizo. Ali solze, ki so tekle izmed drobnih prstkov, niso mogle utolažiti nesreče te ženske.

Na dvorišču je suhi stari oskrbnik Simon Stupan, lokav in prebrisan mož, stal z Vukovačkim v živem razgovoru, naštevajoč mu, koliko orožja in oborožencev se da ob potrebnem času v nekih dneh spraviti vkupe.

Ko Tatenbah pride k njima, umolkneti. Razgovora ž njim nadaljevati tudi ni bilo kdaj, kajti Tatenbah ukaže oskrbniku pripraviti lovske pse in kmalu odjezdi na lov.

Osmo poglavje.

Povejte vendar,
Odkod imate čudno vest, zakaj
Ustavljate nam pot po suhi pušči
S preročnim tem pozdravom?

Macbeth.

Na Ptujskem polju je stala poleg Drave samotna koča. Ribiči so jo bili nekdanj postavili. Stene so bile spletene od vrbovja in ometane z blatom. Streho je imela od ločka in bičja, na katero je bilo po vsem vrhu naloženo kamenje in polenje, da ni veter, brijoč preko širnega Dravskega polja, vsega vkup vzel s seboj.

V to kočo ljudje niso radi zahajali. Govorilo se je po okolici, da tamkaj vrag gospodari, kajti zadnji ribič, ki je prebival tam, je bil izginil v vihar ni noči, da živ človek ni vedel kam. Utopiti se ni mogel, so rekali, ker čoln njegov je bil ostal privezan, koča zaprta; samo v strehi so našli veliko luknjo. Ker je mož klel in ne rad molil: kdo je bil ljudem porok, da ga ni skozi ono luknjo odnesel sam vrag? In ko je bila koča potem dolgo let prazna, pravili so

ponočni potniki, da so čuli časih čudno zvižganje okoli one bajte.

Še bolj so bili v tej veri vsi potrjeni, odkar je tam stanovala stara baba Grgulja, katere so se ljudje ogibali, dokler so bili zdravi in srečni, in je samo iskali, ako je bolezen prišla v hišo ali hlev, ali če se je oglasila sploh kaka nesreča. Čeprav ne radi, hodili so ob takih nezgodah od blizu in daleč h Grgulji po zdravila in svet. Vsekako niso smeli hoditi s praznimi rokami, zakaj zastonj dajani niso koristili njeni pomočki.

Ob Dravi po poti, ki je držala od Ptuja proti Mariboru, jahajo trije jezdec. Naši znanci so: Tatenbah, Kaldi in Vukovački. Nekoliko za njimi sta dva oborožena hlapca, tudi na konjih. Tatenbah je bil baš na gradu Turnišču in tam prejel pismo od grofice Katarine Zrinjske. Ljubeznivih besedi menda ni manjkalo v pismu. To je vzrok, da je danes Tatenbah izredno dobre volje.

Ko prijezde blizu Grguljine kolibe, namigne Vukovački, tako da ni grof opazil, Kaldiju, ki je bil za nekaj konjskih korakov zadaj ostal. Ta je moral namigljaj razumeti, ker vzpodbodši konja, dojaše grofa in mu z jahalskim bičem pokaže kočo rekoč:

„Gospod grof, tam v le-oni koči stanuje prekleto razumna in vešča stara baba. Pred nekoliko leti, ko sem bil tu, mi je prerokovala, da bodem, predno mine leto in dan, dvakrat v smrtni nevarnosti, a da

se bodem obakrat srečno rešil, in sicer prvič brez izgube, drugič z izgubo. In res, kmalu potem bi me bili Turki pred Zrinivarošem skoraj ujeli, v bitki pri Št. Gothartu pa sem obležal in okreval od rane na desnih prsih šele v šestih tednih. Vse to je vražja baba že prej vedela, dasi me niti poznala ni, kdo sem in kaj.“

„Čudno“, pravi Tatenbah. „Kako to surovo ljudstvo pride do te znanosti brez učenja?“

„Gotovo se je v prostem narodu ohranilo mnogo poročil, tradicij iz najstarejše dobe. Kdo bi ne veroval, da prosti ljudje, ki so zmerom med zelišči, bolj ne vedo, kaj to in ono pomaga, nego li mi, ki se za to ne pečamo.“

„A Vi ste govorili o prerokovanju te babe,“ pravi grof.

„No, povsod se nahajajo taki ljudje, ki znajo več nego drugi, ki vidijo v prihodnjost,“ reče Kaldi in skrivaj porogljivo namežikne Vukovačkemu.

„Ob vsakem času so bili taki vedeži“ — se vtiče Vukovački v govor. „Kaldejci in Egipčani, Grki in Rimljani so imeli svoje preroke. Mislite samo na Mojzesov čas, ali na rimsko Sibilo.“

„In mislite li, da ta baba ve tudi bodočnost?“

„Poskusimo!“ pravita oba obenem. Njiju namen je bil dosežen.

Vštric kože razjašejo, dadé hlapcem vajeti in korakajo proti bajti.

Vrata pri koči vešče babe na Dravskem polju so bila zdaj od znotraj zaprta. Vukovački potrka z roko in ko se nihče ne oglasi, sune z nogo v trhlene deske, da so skoraj v zapahu odnehovale. Hitro se čuje v veži ropot in polagano se odpirajo vrata.

„Kaj hočeš!“ zagrči starka, suho, rjavokožno, velo lice svoje pomolivši ven z lisičjim pogledom.

Tatenbah se obrne k Vukovačkemu, in ta odgovori namestu njega:

„Gospod hoče, da mu prerokuješ, poveš, kaj bode doživel.“

„Naj čaka!“ pravi starka in zopet zapre duri.

Tatenbaha zalije rdečica. Sram ga je nekoliko bilo, da se druži s takšnimi ljudmi.

„Pojdimo“ — pravi — „jaz bi več veselja imel babo dati pretepsti, nego li svetov iskati pri nji.“

„To so čudne šege takih ljudi. Potrpite! Precej pride. Grgulja, odpri, če ne, tebe in tvojo kočo prekopicnem v Dravo!“

Starka odpre vrata na iztežaj. V veži, potlakani z ilovico, napol temni in z dimom zakajeni, leži na tleh butara tenkih šibic. Baba, ne zmenivši se za gospode, razveže butaro in šibice zloži v krog.

„Tu noter stopi, kdor hoče kaj vedeti od mene,“ pravi potem Tatenbahu z zadirljivim glasom. On stopi v krog smejoč se. A smeh njegov je bil prisiljen, znalo se mu je na obrazu, da mu je položaj nevšečen, dasi mikaven.

„Štirje rumeni morajo tu biti,“ pravi starka, obenem sune velikega mačka Tatenbahu pred noge.

Vukovački vrže babi štiri cekine. Ona dene na vsako stran ob robu šib po eden cekin, potem pa Vukovačkega in Kaldija iz veže spodi in zapre.

„Kaj to?“ pravi Tatenbah v temi in prime nehote po svojem nožu za pasom.

„Luči daj!“ zavpije baba v hišo, kakor bi se ne brigala za Tatenbaha, in majhna, razcapana, umazana deklina prinese iz koče užgano trsko in sveti.

Starka začne pobirati šibine okoli njega in jih okoli mačka, katerega vedno drži, da ne bi ušel, po konci postavlja v piramido. Kadar skoraj vse postavi, izpusti mačka in s klicem „v-š-c!“ v beg zapodi. Maček skoči in podere po konci nad seboj postavljene šibine, katere na kup padejo vse vprek.

Čudne besede momljaje starka premišljuje nad kupom šib, vzdigne zdaj to zdaj ono in jo vrže strani, tako da ostane samo malo šibin na tleh, ki delajo dve figuri.

Starka vzame gorečo trsko deklini iz rok in si sveti sama ter pravi tihotno in zamolklo:

„Stara Grgulja, ki pozna ljudi brez števila, tiste, katere je videla, in tiste, katerih ni videla, tebe ne pozna. Ne ve ali si iz jutrovega ali večernega kraja. To pa vidi in ji pravijo palice, da si velik gospodar in da še večji bodeš.“

In še bolj tiho, v tla gledaje in le semtertja s svojimi sivimi malimi očmi namežikuje začne baba strmečemu Tatenbahu praviti reči iz njegovega življenja, o katerih je mislil, da jih živ človek ne ve. „To je prava coprnica,“ je mislil. — „Srečo si imel in nesrečo,“ nadaljuje ona — „a še večja sreča te čaka, če jo hočeš; če je pa nečeš, pa še večja nesreča. Tebe so ženske, lepe, bele in mlade, rade imele; in te še imajo. Dosti sladkosti si že užil, toda še večje te čakajo. To pomenjajo te-le palice na križ.“

„Če se pa palice premaknejo — tako-le — vidiš mēče tri! To pomenja, da boš zbral dosti vojščakov, ali zbrali se bodo za tebe, in tvoje bode, kar bodeš hotel. Velik vojvoda in tak gospod, kakor so kralji in cesarji!“

Tatenbah se zgane.

„Če se pa palice zlože tako-le, in drugače se zdaj ne smejo, vidiš skrinjo zaveze. To pomenja bogastvo, katero pridobiš, in dobre prijatelje, katere imaš. Teh se moraš držati in prijateljstva ne razdreti. Ne razdreti! Ker gorje tebi in rodu tvojemu in tvoji duši in glavi tvoji, če razvežeš zvezo s prijatelji. Glej, kaj se stori iz tega, če vzamem od teh štirih palic eno ali dve strani, če zvezo razderem? Kaj je to?“

„Ne vem,“ pravi Tatenbah.

„Poglej!“ — kaže starka, gole čeljusti s hudobnim zoprnim smehom na ogled moleča.

„Sama povej!“ reče grof nejevoljen in nestrpljiv.

„Vešala!“ — zavpije baba reže. —

Tatenbah zabledi in odskoči k durim, tavaje po zapahu, da bi odprl vrata.

„Vešala, ha, ha! — obesili te bodo, gospod veliki, tebe, da, plemenite tvoje kosti, obesili na taka-le vešala, ako razdereš zveze in pustiš prijatelje,“ ponavlja grohotaje se starka, pobere cekine s tal in visoko dvigne gorečo trsko, da bi videla učinek svojih besedi. Videč, da je junaški mož bled kakor zid, in da se mu roka trese, povesi svetilo in pravi še enkrat:

„Visoko kakor kralji in cesarji ali pa nizko kot tatovi in lupežnici!“

V tem hipu se Tatenbahu posreči najti zapah pri durih. Odpre hlastno in plane ven, na zrak.

Tam se oddahne.

„Kaj Vam je prerokovala stara vešča?“ vpraša Vukovački.

„Nič!“ odgovori Tatenbah in naglo krene proti poti, kjer so stali konji.

„Dobljeno je, vtisk je, kakor sva si mislila,“ šepeta Vukovački Kaldiju na uho.

Precej potem so jezdec v divjem diru odjahali preko Dravskega polja.

Deveto poglavje.

Stoji, stoji beli grad,
V belem gradu mlad gospod,
Mlad gospod, mlada gospa.
Narodna pesem.

Priprave za upor so se s časom množile na Ogrskem in Hrvaškem.

Posebno hrvaški ban Peter Zrinjski je nabiral doma vojsko, bolj še pa se trudil zaveznikov dobiti. Njegova pogumna žena Katarina je dopisovala s francoskim poslanikom v Benetkah, Briziersom, kesneje je Zrinjski sam imel osebne pogovore s francoskim poslanikom na dunajskem dvoru, nekim Gremoville. Ravno tako so madžarski veljaki Nadasdj, Rakocj in Štefan Barkocj posredovali s Francosko.

Bolj še pa je izkušal Zrinjski zaveznikov dobiti na Poljskem. K poljskemu kralju Věsnovickemu je bil Zrinjski poslal nekega patra Bariglio.

Iskal je pa Zrinjski pridobiti tudi Turke, najbrž, da bi si stališče za hrbtom varno ohranil. Med drugimi poslanci, katere je Zrinjski poslal v Carigrad, bil je zadnji: bralcem že znani — Vukovački.

Zdi se, da so vse te vlasti bile bolj ali manj voljne upornikom pomagati, vendar obljubiti in takoj začeti ni hotela nobena; pričakovali so povsod, kako se bode stvar razvila.

Po prizoru na Dravskem polju je bil Tatenbah mnogo delavnejši za svojo in svojih zaveznikov svrho. Obhodil je mnogo svojih prijateljev in oskrbovati začel gradove svoje z orožjem.

Vukovački, to videč, bil je odšel k Zrinjskemu v Čakavec, odkoder je bil kakor baš prej povedano, precej poslan v Carigrad.

A ker so se v Čakavcu vedno bali Tatenbahove omahljivosti, sklene grofica Zrinjska sama obiskati ga v gradu na Račjem.

Lepega dne se krasna velika gospa res pripelje, na Tatenbahovo nemalo veselje.

Katarina Zrinjska je imela blizu trideset let. Vendar je njena majestetična postava ohranila še vso svežost in brdkost mlade ženske. Visoka rast in polne bohotne oblike njenega telesa kakor tudi energija, izražena v njenem obrazu, so ji dajale nekaj moževskega, dasi nič trdega. V vedenju, govorjenju in na finem nežnem licu se je izražala slovansko-italijanska njena mešana kri familije Frankopanov. Obenem, ali kakor je slučaj zahteval, je bila sama živahnost in ogenj, takoj zopet pa ozbiljna premišljenost in duhovitost.

Sedita s Tatenbahom sama v sobi.

Grofica Zrinjska mu je znala mnogo ljubeznivega pripovedovati. Največ je govorila o njihovem velikem političnem podjetju. In on je radostno poslušal njen glas, navdušilo ga je oduševljenje njeno, ohrabil ga pogum te pogumne žene.

A ko tako sedita, odpro se duri in noter stopi Ana, Tatenbahova žena.

Slučaj je hotel, da se je bila baš ta dan odpremila iz Konjic, svojega navadnega bivališča, na Račje. Ker je Tatenbah njo in sina zadnji čas še bolj zane-marjal nego obično — ni bilo nenaravno, da ga je prišla sama obiskat.

Da nahaja tu pri možu lepo tujo gospo, to jo je osupnilo. A tudi on je bil neprijetno dirnen, da prihaja žena ravno v tem času. Vpraša jo torej z ne prav prijaznim začudenjem:

„Ti si tukaj? Tako nepričakovano?“

Žena odgovori: „Vidim, da vaju motim, idem.“

„Idi v svoje sobe. Jaz se imam z gospo grofico Zrinjsko še nekoliko razgovoriti, potem se takoj zopet vidimo,“ pravi grof hladno.

„Ker me moj mož pred tujko tako sramoti, da mi kaže vrata, tam ni ostanka za mene,“ odgovori grofica blede, in glas se ji trese od jeze in od bolečine.

„Prosim te, ne žali mi gosta,“ reče Tatenbah srdit.

„Ne hodite tako strani, grofica,“ reče obenem Zrinjska, vstavši in ženi svojega prijatelja roko podajaje.

Vendar Ana Tatenbahova se z zaničevalnim pogledom na gospo, o kateri je sodila, da ji krade ljubezen zaročenega moža, obrne strani, solze se ji dero po licu in odide.

„To ni bilo prav“ — pravi Zrinjska. — „Idite za njo, prosite jo oproščenja in razložite ji zmoto. Ona je žena Vaša.“

„Vsa stvar nič ne de. Prenaglil sem se malo, ali lahko bode popraviti. Takih dogodkov je bilo med nama že več, a vse se poravna, kakor se da,“ pravi on.

„Jaz želim, jaz hočem, da to storite takoj,“ pravi Zrinjska.

„Ako Vi želite, moram,“ reče Tatenbah in odide počasi ven.

V tem hipu plemeniti ženi njen prijatelj gotovo ni bil povšeči. Zakaj dasi jo je vodilo preračunjanje za stvar svojega moža in domovine svoje, vendar ji je kazalo žensko srce krivico, ki se je godila eni njenih sopolovnic.

Nekaj časa potem pride Tatenbah nazaj in reče napol jezen, napol miren:

„Milostiva moja je stvar smatrala resneje nego jaz. Baš zdaj se je odpeljala zopet, od koder je prišla. A to nič ne de. Poiščem jo in sprava bode lahka, če je bode treba.“

Grofica Zrinjska je morebiti zdaj pomislila, da je žena njenega „prijatelja“ in zaveznika eden glavnih zadržkov v stvari, katero baš ona pri Tatenbahu zastopa, zato je umolknila in govorila zopet druge reči.

Vendar jo je ta prizor toliko motil, da se je še tisti večer odpeljala iz Račjega.

Drugi dan se je odpeljal tudi Tatenbah.

A vendar ne v Konjice k svoji ženi, da bi jo prosil odpuščanja in poravnanja, temveč v svoj grad Podčetrtek.

Tam je bil grof Tatenbah, navzlic svojemu delovanju za svoje svrhe, zadnji čas natihoma mnogokrat, zakaj tam je bil zdaj Gornik, prejšnji vinogradnik na Pohorju, oskrbnik gradu.

In novi oskrbnik Gornik je imel, kakor znano — lepo hčer, lepo Marijanico. Baltazar Ribelj, pisar ali tajnik, je imel mnogo posla, on ni mogel dostikrat v daljni Podčetrtek.

Tem pogosteje je tja hodil gospod njegov — zakaj on je rad gledal mlade lepe deklice, kakor že vodi ta grešni svet. Da bi ne!

Deseto poglavje.

Visoko na hribu je stal utrjen grad Podčetrtek. Za obzidjem je na površini hribca bil vrtič. Gospoda so ljubili cvetje, in poleti je moral oskrbnik ta vrt hraniti zelen in cvetoč. Med senčnim drevjem so morale biti uravnane lépe grede. Tako je bila navada od nekdej, in tudi zdaj, ko je ukazoval tu grof Tatenbah in je vladal novi oskrbnik Gornik.

In zdaj je bilo vrt in cvetje lahko oskrbovati, ker oskrbnik Gornik je imel mlado hčerko, Marijaničo. In kako veselje je Marijaniča precej od početka imela z vrtom in cvetjem. To je oskrbovala vse sama, z ljubeznijo in pridnostjo. Kaj ne bi, saj je znala ljubo in mehko govoriti z vsako rožico, z vsakim cvetom, z vsako bilko. Vse so bile lepe in nedolžne kot njeno srce. Vse, vse te lepe cvetice bi bila potrgala, pa jih dala njemu, ljubemu! On naj bi se jih veselil!

Precej od početka je bilo namreč tako. A zdaj? Mnogo mesecev je bilo od tedaj, ko smo jo videli poslednjič.

Popoldne je, na mrak se bliža dan. Marijanica je na vrtu, in opravlja svoj posel, rože in cvetlice poliva. Ali mladostne rdeče barve na belem licu, te barve, ki jo je tako lepšala, ko sta z očetom sem prišla — ni več. Oko, ki je nekdanj veselo po vsem svetu pogledovalo, je bilo zdaj najrajši uprto v tla in od tihega bolenja mokro. Mehanično, brez radosti so delale roke, iz navade.

Grof je bil večkrat sam na Podčetrtku.

Ljubo in lepo je znal od početka visoki, krasni gospod delati ž njo.

Kaj je hotel, prej ni vedela. Zato ji je ugajalo. Zdaj?

Grof je dva dni že zopet tu. Prišel je sam.

Delo je zvršeno. Na robu, vrhu zunanjega obzidja, deklica spusti iz rok svojo posodo in pogleda — ne da bi baš hotela kaj videti — po dolini. Cesta se vije, proti gradu jadrno jaše jezdec. Še je daleč, tako daleč, da ni spoznati kakov je, tem manj kdo je.

A vendar, kaj ti je, deklica lepa, da se stresaš? Da ti vsi živci igrajo od strahu, ko pozoriš na prišelca vedno s tem večjo razburjenostjo, čim bolj se bliža?

Da, prav je slutilo notranje tvoje, prav ti kaže ugibajoča duša, vedno bolj razločujejo napete tvoje oči: — on je! On, Baltazar Ribelj, na katerem je visela vsa deviška tvoja duša, katerega misli si mislila, kateremu si srce in dušo pila z usten, ko je še k tebi hodil v tihi vinograd.

Zdaj, le-sem ga dolgo ni bilo. Poročal je pač očetu in nji, da ne utegne. Zakaj ti ne zavriska srce v prsih, ko zopet prihaja? Že je pod gradom, in že je zasuknil upehanega konja proti gradu navkreber. Motiti se ne da več, Baltazar Ribelj je, ženin njen.

Deklica sede na travnat jarek; skrije se pred njim. Roko dene na oči, in izmed prstov teko solze, ki prihajajo prekasno — po grehu!

Srce njeno je njegovo. Vleče jo k njemu. Padla bi pred njega in ga prosila, za odpuščanje njegovo bi dala zemljo in nebo — ali noge so pre-slabe, teži jih kakor centi težka vest, in morilna zavest, da ni več vredna ljubezni njegove. Odpu-stiti? Ali on more? Nikdar!

Kača — ki je prvo žensko zavela, da je pala v izkušnjava, se oglasi tudi tu. Kdo ve tvoj greh? Samo on, grof, zapeljivec tvoj! On bode molčal. Bog? Ta je milostiv! — Deklica si izbriše oči, skloni se pokonci. Hoče se premagati, vesela mu hoče priti naproti, kakor nekdam.

Ali pa ni na njenem čelu zapisan znak njene sramote, tajne njene nezvestobe?

Zaide med grmovje globlje od grada. Tu naj jo poišče. V tem pride vsa pamet, zbero se moči.

Juri Gornik je imel na dvoru opraviti, ko Ribelj prijaše.

„Kje je Marijanica?“ je bilo Ribljevo prvo vprašanje.

„Deklina? Na vrtu sem jo videl prej.“

„Sicer kaj novega?“

„Nič!“ odgovori Gornik.

„Je li res, da je bil grof že večkrat tukaj, kar mene ni bilo?“

„Bil,“ pravi stari. — Da je tudi zdaj tu, to se starcu ali ni zdelo zanimivo povedati, ali je morebiti mislil, da mora Ribelj to vedeti sam.

Grofov tajnik zavije potem okoli ogla proti vrtu.

Enajsto poglavje.

Kaj od mene proč oko,
Proč obraz obračaš mili?
Prešeren.

Prva žena se je po grehu skrila. A ona je imela moža v tovarištvu. Marijanica se je morala skrivati za grmovje, sama, ne pred Bogom — pred možem. Delala je kakor bi trebila gredico. Čula je stopinje njegove, srce ji je rekalo, da gre on k nji.

„Marijanica!“ je zaklical on. Deklica se skloni pokonci in pogleda njega. Obraz se mu je od veselja svetil in roke so se morebiti odpirale nehote, kakor bi menil reči: „K meni, srce moje!“

In vse je pozabila, stekla k njemu in se ga oklenila, lice svoje skrivši na njegove prsi. Tiho jo je pritisnil k sebi.

„Ne plakaj, ljubica, glej, jaz sem zopet pri tebi, in odslej kmalu, bodem zmerom pri tebi,“ pravi on in vzdigne njeno glavico od svojih prsi.

To so sladke solze ljubezni, solze veselja, je mislil, in ganjenemu so se same zarosile oči.

„Pogledi me!“ pravi on.

Ona povzdigne oči, pogleda ga, boječe, tresoča se. A samo za en hip. Takoj zopet skrije glavo na njega in se ga strastno oklene.

„Kaj ti je?“ vpraša on nekaj prestrašen.

Ona ne odgovori.

„Pojdi, sediva na ono klop. Pa mi poveš vse, od srca, kaj te teži. Pojdi, ne plakaj, ubožica.“

Vendar ona se ne gane z mesta.

Pol s prošnjami in nežnimi besedami, pol s silo jo privede do klopce, tam sede in njo potisne k sebi.

„Kaj ti je Marijanica?“ vpraša zopet.

„Nič,“ odgovori ona tiho.

„Ali me ljubiš?“

„Da!“

„In zakaj me ne pogledaš? Zakaj nič ne govoriš? Nimaš li nobene ljube besede zame?“

To vprašanje je bilo stavljeno bolj z ostro besedo. Ona se zgane. On izpusti njeno roko.

„Ti nimaš čiste vesti!“ zavpije Ribelj, oči se mu zabliskajo in obrvi stisnejo.

„Jaz te ljubim!“ pravi ona strastno in roke iztegne po njem.

Obadva sta bila tako v sebe vtopljenata, da nista čula stopinj tretjega, ki se je bil približal.

„Ha!“

Ta glas je bil grofov. Ribelj se obrne k njemu. Tatenbah je stal tu, paličico v roki, iznenaden in srdit, pogleduje zdaj tajnika svojega, zdaj deklico.

„Kaj delaš tu? Kdo te je klical? Kaj hočeš temu dekletu?“

„Za to nisem odgovoren nikomur, gospod grof! Kar se tiče tega dekleta, nimate mi ničesar ukazovati, niti prepovedovati,“ odgovori Ribelj osorno.

„Moj gospod pisar je učen dovolj, da bode vedel stare navade: najpred sede k obedu gospod, da se nasiti on, potem prihaja na vrsto hlapec,“ reče zaničljivo Tatenbah.

„Kaj mislite! Ta deklica . . .“

„Je zdaj moja“ — odgovori grof porogljivo. „Čez nekoliko časa bode gospodu pisarju morebiti slobodno.“

Ribelj se prime za glavo. Bilo mu je, kakor bi ga bil kdo z debelim kijem udaril po glavi, v možganih mu je vrelo. Zdaj je razumel vse. Njegov gospodar mu je samopašno, brezobzirno in brezsrčno uničil vse upanje, vse srečno življenje.

Na deklico, ki se je bila pri tem prizoru zgrudila s klopi na tla, ni mislil, videl je pred seboj samo hladnokrvnega tatu svoje sreče, stisnil pesti in zavpil:

„Prokletstvo na dušo tvojo, ti . . .“ Ni še skončal, ko ga grof s paličico udari preko lica, obenem pa za dva koraka odskoči in glasno zazvižga klic hlapcem, ki so bili nedaleč na dvorišču.

Ribelj skoči razljuten na svojega gospodarja. A Tatenbah je bil močan in oba moža sta se borila,

ne da bi bil drug drugega mogel podreti na tla, dokler niso hlapci pritekli in Riblja odtrgali od gospodarja.

„Zvežite ga! Zaprite!“ ukazuje grof, ko se je bil oddehnil od nenavadnega truda in boja.

Služabniki store po ukazu. Ribelj, ukročen, se je dal brez ugovora, brez daljše brambe tiho zvezati in odpeljati. Odhajaje je pogledal na stran. Gornik je vzdigoval svojo hčer s tal, toda obraz starčev ni bil nič izpremenjen, resen kakor zmerom. Ribljev pogled je veljal Tatenhahu in bil je divji kakor bi hotel reči: „Čakaj, srečava se še!“

Še tisto popoldne je bil Ribelj zvezan, na voz naložen in v Konjice odpeljan. Tamošnji oskrbnik, Simon Juda Stup an, je dobil od svojega gospoda Tatenbaha ukaz, Riblja v varnem zaporu imeti in za to skrbeti, da se stvar malo razve, sicer pa reči, da je Ribelj gospodarja svojega prekanil za velike denarje, na svojo roko prodajaje les iz graščinskih gozdov.

Gornikova hči Marijanica je nevarno zbolela na vročinski bolezni. Stara dekla iz Visovelj je bedela pri njej in molila.

Oče pa je osoren in nezgovoren lazil po dvorišču in po hodnikih, ko je na večer odšel Tatenbah. Kaj se je in zakaj vse to zgodilo, tega ni razumel. Prav mu ni bilo, ne. A naučen je bil pokoren biti in bil je. Ko mu je s strahom stara dekla povedala, kaj se povzeglje iz dekličinih besed, katere v svoji

bolezni nesvesti govori — je vrgel stari Gornik jezen svojo kapo v kot, poklical vse hudiče, pretepал pse na dvoru, lasal pastirje, kmete, ki so prihajali v grad, metal skozi duri — a proti gospodi ga ni nihče čul govoriti nobene besede. Bolj pogosto nego prej pa je starec hodil v klet, kjer je bilo, kakor kronike natanko pripovedujejo širitisoč veder Tatenbahovega vina.

Dvanajsto poglavje.

Tatenbahova žena ni hotela ostati doma po neprijetnem prizoru s svojim možem in grofico Zrinjsko na Račjem gradu. Z mladim svojim sinom Antonom je šla k prijateljici svoji Regini Purgstalovi, porojeni Galer na Riegersbergu, ženi deželnega svetovalca Ernesta barona Purgstala. Tej edini je tožila svojo nezadovoljnost. Ž njo je bila prej in pozneje v pismeni zvezi in nekoliko teh pisem se je rešilo še do današnjega dneva.

Na Konjicah je torej vladal oskrbnik Simon Juda Stupan sam.

Ta človek, majhen in suh mož, je bil po Vukovačkem precej zamotan v politično stvar Tatenbahovo. Ker se mu je obetalo, da bode, ako se reč srečno zvrši, tudi on našel svoj račun, in posebno ker je bil tam domačin in po rojstvu kmetskega rodu — ugajalo mu je kaj takega, kakor velik upor in velika domača država, jako zelo. Zato je med prebivalstvom pridno delal za namenjeno svrho in bil

med kmeti v poslednjem času prilično priljubljen. Ker si je bil še preveč v svesti, da sam igra veliko vlogo v velikanski stvari, nosil je glavo pokonci in imel je tega in onega svojih sovražnikov na rovašu, katerim je vsem obljubil maščevanje, kadar pride čas.

Eden tistih ljudi, katerih Stupan ni rad imel, je bil Baltazar Ribelj. Ta je njegove račune pregledaval, in mnogokrat je Stupan imel sitnosti ž njim. Ker je bil Ribelj vedno pri grofu, se ga je bal Simon Stupan in bil je ponižen in pokoren, dasi je mislil v svojem srcu: „Kako bi te jaz strl, ko bi te mogel in smel!“

Lehko je torej presoditi, kako neizmerno veselje in zadoščenje je imel oskrbnik konjiški, gospod Stupan, ko so mu bili ponoči iz Podčetrtka na vozu zvezanega pripeljali sovražnika njegovega, Baltazarja Riblja, in izročili grofov ukaz, naj ga zapre in v ječi hrani tako dolgo, dokler ne dobi drugega ukaza.

Roke so se mu od veselja tresle, ko je ogledoval veliki ključ od kletne ječe, s katerim je zaprl v svojo usodo vdanega in kakor duševno topega Riblja.

Kadar je opoldne hlapec, ki je obenem bil jetničar, Riblju nosil jesti, stopical je Stupan mnogokrat ž njim, da bi jetnika pikalno povprašal, kako mu je, ali se ima kaj pritožiti?

In ko je nekda j zapazil, da jetničar preveč prijazno in premnogo govori z jetnikom, brzo je upotrebil gospodarsko svojo oblast ter hlapca-jetničarja zapodil iz službe.

To je bilo pač slabo preračunjeno in bolje bi bilo za Stupana, da bi si bil prej premislil.

Nekaj dni kesneje se namreč na Konjice pripelje iz Celja gospod Pavel Ahac, veliki sodnik, ali kakor se je tačas po nemški imenoval „bann-richter“ v okraju celjskem.

Pavel Ahac je bil oblasten gospod. Cesarskega sodnika so se bali celo plemenitaši, zakaj z možem, ki je naravnost s cesarskimi namestniki in celo z ministri neposredno občeval kakor on, moralo se je postopati rahlo.

V konjiški grad prišedši, je vprašal po grofu, in potem po grofici. Ko mu Stupan razloži, da ni nienega tukaj, nejevoljno mrmra.

„Vi imate prejšnjega grofovega tajnika Riblja zaprtega?“ pravi čez nekaj časa sodnik.

Stupan, ki je imel nalog o tem ne govoriti, se začudi in taji.

Sodnik mu pokaže, a brati ne da drobnega listka. Pisanje je bilo od Riblja. Izpojeni hlapec je je bil nesel od jetnika v Celje. Ker je Ahac iz prejšnjih časov poznal in spoštoval Riblja, je šel takoj v Konjice, da bi mu pomagal.

Simon Stupan je debelo gledal čuvši to obtožbo. Pač se je bal velikega sodnika iz Celja, a ravno tako se je takoj spomnil, da je Tatenbahov sluga in zdaj njegov pooblaščenec. Zato je Pavlu Ahacu govoril moški:

„Mi že vemo, kaj delamo. Moj gospodar, gospod grof ima pravico nezveste služabnike kaznovati, kakor hoče. In ta Ribelj je velike prevare storil v prodajanju lesa iz gozdov; on je malopridnež, zato ga kaznujemo.“

„Čast visokorodnemu grofu“ — odgovori Pavel Ahac — „ali vsi smo pokorni cesarju in tak mož, kakor je gospod Ribelj, mora biti preslišan in sojen. O grofu se marsikaj govori, kar cesarju morebiti ne bi bilo povšeči — jaz vsega tega ne verjamem — ali povejte mu, da želimo stvar preiskati. In jaz sam bi rad danes govoril z Ribljem.“

„Kaj, o grofu Tatenbahu se govori?“ vpraša Stupan hud, toda vendar bled.

„Nič hudega nisem hotel reči“ — pravi sodnik. „Ali o Riblju ne morem verjeti, da bi se bil v gozdih pregrešil. Tu morajo biti tudi druge stvari, ali pa niso. Jaz bi se rad prepričal. In ko bi bil grof tukaj, gotovo bi mi to dovolil.“

Oskrbnik Stupan je bil v zadregi. Poznal je oblast celjskega sodnika in samovoljno mogočnost Tatenbahovo ter svojo odgovornost. Vendar ni dolgo dvomil, kaj mu je storiti.

„Brigajte se Vi za svoje Celjane in druge rokovnike“, je rekel, „tukaj pri nas nimate iskati ničesar. Pregrešnike svoje bomo mi Vam že izdali tačas, kadar se nam bode dobro zdelo. Jaz ničesar ne rečem, kadar pride grof, potem boste slišali.“

Sodnik Pavel Ahac vstane in pravi: „S teboj se ne bodem prepiral. Drugič bomo govorili.“

Precej potem odide.

Simon Stupan mrmra: kako so ti mestni gospodje ošabni in prevzetni. Da bi prišel čas, ko bomo poračunali tudi ž njimi.

A vendar ga je pekla stvar. Višji cesarski sodnik je izrekel besede, ki so kazale, da o Tatenbahu sluti več, nego li je prav. In da se zanimlje za Riblja, kateri pravo za pravo tudi po njegovem prepričanju ni po pravici zaprt — to se mu ni vse varno zdelo. — Zato še tisto popoldne osedla konja in odjezdi k grofu sam.

Trinajsto poglavje.

Na Sv. Treh kraljev dan leta 1670. je dajal grof Erazem Tatenbah na svojem gradu Frajštajnu pri Poljskavi, med Mariborom in Slovensko Bistrico, veliko pojedino. Povabil je najodličnejše plemenitaše s Slovenskega Štajerja v gosti.

Ker se je odločilni čas bližal in je bil tudi Tatenbah pripravljen in bolj nego li kdaj odločen, hotel je tukaj tudi svoje tovariše in soplemenitnike vneti za stvar, dasi jim je ni mōgel razkriti povse, ker to se mu je zdelo nepotrebno. Vsega svojega in svojih rodoljubnih hrvaških zaveznikov črteža razložiti po dogovoru ni smel. Vsi so namreč računali na zadnji trenutek in so svoje delovanje sistematično tako osnovali, da so samo tla pripravljali, zaupajoči, da bode iskra, kadar je ukresana, užgala vse v plamen. V tem zmislu je delal tudi Tatenbah na tem zgodovinsko znamenitem gostovanju v Frajštajnu.

Vseh tukaj zbranih spodnještajerskih plemenitašev imen nam zgodovinska kronika ni ohranila.

Pač pa iz zanesljivih historičnih pisem znamo, da so bili navzočni veljavni možje kakor Volk Kristofer, Kristjan iz Firstenberga, Žiga Friderik z Grotenave in drugi.

Vina se je pilo po stari navadi naših prednikov mnogo. In pri vinu so govorili mnogo moško besedo. Da nemško vladanje na Dunaju ne velja dosti, da bi to in ono moglo biti bolje, da bi posamezne dežele mogle in morale imeti boljšo samostalnost, kakor jo dovoljujejo ministri cesarja Leopolda I., o tem so bili vsi edini.

In na podlagi tega je Tatenbah vzdignil čašo na spomin celjskih grofov, kateri so znali svojo samostalnost z mečem v roki braniti in kateri so, „vojvode vseh Slovencev“, raztegnili gospodstvo svoje nad južno Štajersko, Kranjsko in Koroško; spominjal je hrabrih Ogrov in Hrvatov, kateri od nekdaj branijo svojo državo in narod svoj. In vsa skupščina mu je pritrla.

Med gosti Tatenbahovimi v Frajštajnu pa je bil tudi eden, kateri se je bil povabil sam. Tatenbah je bil neoprezen dovolj, da ga je z veseljem sprejel in se zaradi njega čisto nič ni zadržaval v prostem ravnanju in govorjenju. To je bilo morebiti tem naravneje, ker je bil ta gost — Juri baron Losenštajn je njegovo ime — prijatelj Tatenbahovega bratranca Otona Tatenbaha, kateri je napol za vse podjetje vedel in bil pripravljen pomagati. Baron Losenštajn, prej v cesarski vojski bivši major, bil pa je baš za-

voljo prejšnje izjave in izdaje Grka Panajotija od cesarskih poslan, da opazuje Tatenbaha. To častno mesto je baron tudi zvesto izpolnoval, kolikor se mu je baš dalo. Da o pozitivnih rečeh poročati ni mogel, toliko previden je Tatenbah pač bil, sosebnost pa njegova okolica. Danes pač, pri teh gostéh je Losenštajn mnogo čul, in tega tudi zakrivati ni znal. — Akoprem tega Tatenbah ni zapazil, izpregledal je brzo stvari njegov novi tajnik Rudolphi, kateri je zdaj nadomestoval Riblja in Vukovačkega. Ta je tudi hitro skrbel za to, da je grofa dobil na stran, prej nego li je mogel, vina vesel in v prenatrpanem oduševljenju svojem, vse povedati.

Rudolphi, pred nadkonjar pri Zinjskem in že dalj časa v enaki službi pri Tatenbahu, Italijan po rodu (kakor sploh vidimo, da je bilo ob tistem času mnogo Italijanov v enakih službah po naših krajih) — prej ni imel veljave pri Tatenbahu, dokler je Ribelj v milosti bil in Vukovački ni bil odpozvan. Zdaj je duševno vladal nad Tatenbahom. Bistroom je bil dovolj, da je vso situvacijo spregledal in ljudi opazoval tako, kakor tega hitro oduševljivi, nagli a vendar površni plemenitaš Tatenbah ni mogel. Tako je uvidel tudi ta dan, da ni bilo politično od strani njegovega gospodarja, v društvu nezanesljivih mož preveč izpovedovati.

Še bolj pa je bil v brigi, ko mu je baš ta dan konjiški oskrbnik Simon Stupan prinesel poročilo, da

se cesarski sodnik celjski Pavel Ahac zavzemi za zaprtega Riblja, da torej to grofovo nasilje ni ostalo skrito. Rudolfi je namreč dobro vedel, da Ribelj pozna vso zaroto, da je mnogo najvažnejših pisem pisal za grofa on, da torej more vse izdati, ako pride do sodnega izpraševanja. Da pa Pavel Ahac to sodno preiskavanje lahko doseže in tudi hoče doseči, to mu je bilo tudi znano.

Gospôda gostje so bili še veseli pri polnih časih vina, ko je Rudolfi grofa poklical na stran. Razložil mu je sumljivost Losenštajnovu. Tatenbah se je takoj domislil mnogih znamenj in indicij v Losenštajnovem vedenju, tako da je bil brž prepričan, da ima njegov sluga Rudolfi dobro sodbo. V naglosti svoji je hotel dirjati v sobano nazaj in ogleduha z najkrajšim postopkom vreči iz družbe. Previdnejšemu Italijanu se je pa posrečilo, grofa utolažiti in na premišljenejšo pot navesti, to je, naj ga na miru pusti in ne govori več o važni stvari.

To je bilo tem laže, ker mu je takoj povedal drugo stvar: kar se tiče Riblja. V tej stvari je imel Tatenbah sam slabo vest. Zaradi proste deklice, za katero mu ni bilo mnogo, je bil izgubil prej najpotrebnejšega slugo. In baš ta sluga je mogel največ proti njemu izpovedati. Da se s Pavlom Ahacem ni šaliti, to je tudi vedel. Kako to stvar popraviti?

„Izpustite ga iz zapore!“ je svetoval Rudolfi naravnost, dasi je Riblja sovražil kot tekmeča svojega.

„A baš potem mi največ škoduje,“ pravi Tatenbah.

„Pustite to meni. Ribelj še ne ve, da nam je nevaren. Tudi ga zdaj ne moremo lahko uničiti tako, da bi nihče ne vedel. On se bode bal dolgega zapora. Jaz si upam od njega dobiti prisego, da molči. Samo denarja mu morate dati toliko, da bode mogel, iz dežele strani in da bode hotel.“

„Delaj, kakor hočeš. Denarja dobiš, kolikor treba“ pravi Tatenbah.

Veselica na Frajštajnu je minila precej v ne-redu. Tatenbah ni govoril ničesar več.

Rudolfi pa se je odpravil precej drugi dan v Konjice po svojem novem poslu.

Štirinajsto poglavje.

Preti odpreti grada trdna vrata.
Prešeren.

Bilo je 8. dne marca meseca 1670. l.

Tatenbah je bil v Mariboru in je stanoval v svoji hiši, katere ime se je z nemškim priimkom do današnjega dne ohranilo, „Freihaus“, kasneje lastnina Lanthierijeva.

Mariborsko mesto je bilo tedaj pač za tri četrte manjše nego danes.

Ali vendar je bilo v črtežu Tatenbahovem, polastiti se tudi tega mesta. Ker je vedel, da so mariborski meščanje boječe duše, katerim vlada tisti, ki ima le malo oblasti, kopo oboroženih ljudi, ni se baš mnogo brigal za mariborsko prebivalstvo.

Pridobil je bil na svojo stran najvplivnejšega meščana, nekega Bernarda Paumgartnerja. Temu je zaupal vse in ta mu je obetal vso pomoč, ker se je po eni strani bal mogočnega Tatenbaha, po drugi pa je pričakoval iz gotove izvršitve vsega črteža dober

dobiček. Prebivalstvo mariborskega mesta je bilo tačas izključno slovensko. Paumgartner sam je bil sicer naseljenec, a udomačen. Ker je bil kot bogataš prvi mestni svetovalec in poleg tega po šolah izobražen človek, je razumljivo, da ga je Tatenbah izbral za svojega zaupnika.

Ob tem času je vladal že v vsem slovensko-štajerskem prebivalstvu nenavaden duh. Narod ni vedel, kaj ima priti; ali kakor se pred viharjem čuti težek zrak, tako je bilo tudi te dni čutiti, da se pričakujejo velike reči, dasi ljudje niso mogli vedeti, kaj pride.

V Tatenbahovi hiši v Mariboru se je skrivaj rezal in sekal svinec v krogle, speljavalo se je vkup orožje, strelivo itd. Vse to se je godilo tajno, vendar pred vsemi ljudmi ni moglo ostati skrito. Temne in zamolkle govorice so se širile med ljudmi, toda po večjem je bilo vse Tatenbahu ugodno, ker nezadovoljnost je bila velika, sosebno cesarskih oblastev meščani in ljudstvo niso mogli prenašati. Med prvimi, katere so sovražili, je bil mogočni mestni pisar Jakob Koder v Mariboru.

V zadnjih dnevih so se pa prigodile posebno tri reči, ki so vzbudile velik nemir ne samo po vsem dolenjem Štajerskem, temveč tudi zmedle one može, ki so prav slutili, kaj se godi in pripravlja.

Zrinjskega vojaki, posebno jezdecí so bili namreč na naglem iz Čakovca prodrli v slovensko

Štajersko in se razsuli povsod, ogledujé in opazujé. Kjer se jim ni nihče ustavljal, tam so bili prijatelji z ljudmi, a kjer so našli bran, tam so se hrvaški vojniki tudi v slovenski zemlji nosili kot sovražniki.

V Svetinjah in v Mali Nedelji so se jim domačini postavili na pot. Začel se je bil boj, hrvaška vojska Zrinjskega je neusmiljeno vrgla ob tla od nemških graščakov vojene nerazumne Slovence, in Mala Nedelja je izgubila mnogo ljudi in blaga, in med nevednim in nepoučenim ljudstvom se je širil strah.

A ne samo to. Dne 7. marca so prodrli isti vojniški jezdec Zrinjskega tudi v celjski okraj in so požgali Sv. Florijan pri Žetalah in še nekatere druge kraje, ki so se jim ustavljali.

Vse te strašne dogodbe so se zvedele v Maribor. In zvedel jih je tudi meščan Paumgartner. Zato je takoj tekkel k Tatenbahu.

„Za božjo voljo, to ne bo dobro šlo,“ je rekel Paumgartner Tatenbahu tresoč se od straha, ko je razpovedal vse govorice, ki so prišle v mesto.

„To ni nič hudega,“ odgovori Tatenbah mirno. „Vse mora tako biti.“

„Ali da Hrvatje vpadajo v našo deželo! Da bode ljudstvo mislilo, da so naši sovražniki? In ti požari in poboji? Naposled pridejo celo do nas in ne ločijo ne prijatelja ne sovražnika?“ vprašuje meščan.

„Večina vojske pride s Hrvaškega. Prej pa je treba, da poznajo našo zemljo. Samo zato so se bile

one čete prikazale. Čas se bliža. Vam se ni bati ničesar. Samo gledite, da ste Vi pripravljeni in mi mestno sodrgo držite vkup, da vsaj proti nam ne divja.“

„Pa kaj, če vas cesarski prenaglijo? Tega se jaz bojim. Že se o stvareh preveč govori, a nikjer še ni ničesar videti, da mislite kaj začeti. Pripravljeni niste, gospod grof! Meni se tako zdi . . .“

„Nič Vam se naj ne zdi,“ pravi grof in potegne iz žepa pismo, katero pokaže meščanu.

Pismo je bilo od Frankopana, pisano latinsko.

Narisan je bil v njem ves črtež, po katerem naj Tatenbah dela.

Zarotnikom je bilo največ do tega, da dobodo v svojo pest Nemški Gradec, vladno središče. V tistem času to ni bilo tako težko. Kdor je imel grad in je vanj vrgel nekoliko vojakov, ta je imel v roki vse mesto in se je mogel polastiti vseh vladnih poslov in prostorov.

Posadka je bila tačas, kakor povsod, tako tudi v trdnjavi graškega gradu majhna. Vendar ni bilo mogoče Tatenbahu na tihem in brez hrupa vkup spraviti toliko vojske, da bi se bil s silo mogel polastiti trdnjave. Kar s silo ni moglo iti, se je snovalo z zvijačo. Za to je Frakopan naredil črtež.

Z izgovorom, da hoče zarad nevarnosti pred tolovaji svoje zaklade spraviti v hiši svoji na Lugeku v Nemškem Gradcu, je imel po tem črtežu Tatenbah

spraviti več pokritih voz v Gradec. V teh vozovih bi bili skriti najčvrstejši hrvaški vojaki iz granice. Pri „železnih vratih“ bi se moralo streti kako kolo pri vozovih, ali sploh najti kak zadržek, da bi se vozovi ustavili, hrvaški junaki iz njih poskakali in v zvezi z vozniki in nekaterimi že v Gradcu pripravljenimi Tatenbahovimi zaupnimi vojniki in hlapci stražnike pri mestnih vratih pobili, v mesto vdrli in skozi skrivno podzemeljsko pot, ki drži iz cesarske hiše do grada, posadko na gradu nenadno napali ter se tako polastili grada. Ako je to dobljeno, je dobljeno vse.

Vse to je bilo v Frankopanovem pismu, katero se pozna dandanes v celoti samo po obsežku, iz originala so ostale dokumentarično samo početne besede: „Care frater, significo tibi, quod Turcae jam sunt in procinctu progressus facturi.“ (Dragi brate, naznanjam ti, da so Bošnjaci že pripravljeni prodreti. — Čudno je, da se v aktih imenujejo vojaki iz juga „Turcae“, najbrž je to zarad osebnega zmenka, ali pa zato, ker so tačas pri nas imeli vse vojne čete iz juga za Turke, kakor še dandanes naš najprostejši kmet, kadar čuje o bodoči vojski, meni, da bode vojska s Turkom.)

Meščana strese groza.

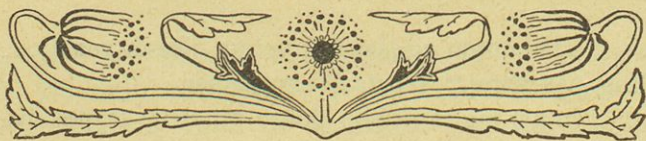
„Zaupal sem Vam mnogo, a zanašam se, da nikomur, niti enemu človeku ne govorite o tem,“ pravi grof.

„Jaz nisem ničesar čul, nečem ničesar vedeti . . .
Bog nas varuj!“ šepeta Paumgartner.

In ker mu tu ni bilo dobro pri srcu, se poslovil. Iz Tatenbahove hiše gredoč se ozre na pragu gori in doli po ulicah, ali ga ne vidi kakšen osebni sovražnik, da prihaja od Tatenbaha. Zavije se potem v plašč in s trdnim sklepom, da se bode odslej bolj varoval, ničesar vpraševal, ničesar govoril, temveč čakal, kako se razvijo stvari same brez njega, koraka brzo domov.

Petnajsto poglavje.

Kak on hitro v hišo stopi,
Ona mrtva že leži.

Narodna pesem.

Nekoliko dni prej nahajamo mladega popotnika na koncu svojega pota, pred gradom Podčetrtek. Bil je to Baltazar Ribelj.

Kako se je izpremenil v tem! Videl se je za več let starejši, vsa postava je bila nekako bolj sloka, lice upadlo in vsa zunanost zanemarjena.

A ni čuda, da je bilo tako. Zadnje mesece je učakal več, nego mu je bilo ljubo, duševno in telesno prebil toliko, da se je izraževati moralo tudi na zunanje.

Zarad strahu, katerega sta Tatenbah in Rudolfi imela pred Pavlom Ahacem, je prišel Rudolfi nemudoma k Riblju v ječo. Prigovarjal mu je, ako hoče biti prost, naj priseže, da bode: prvič nasproti vsem in vsakemu molčal o tem, kar ve o Tatenbahu, drugič pa, da bode odšel precej iz dežele. Za to poslednje mu je ponujal znamenito vsoto denarja.

Pač je v samotnem zaporu Riblju razkipelo sovraštvo do dosedanega svojega gospodarja po

vseh žilah. Maščevati se onemu, ki mu je s smelo, kruto roko potrgal vse lepe podobe o prihodnji sreči na tla ter jih tam hladnokrvno poteptal, to je bila njegova vroča želja. A kako jo izvesti! Oni, kateremu velja sovraštvo, je visoko zgoraj. Sto in sto rok mu je postrežnih. On pa, Ribelj, je bil zdaj v njegovih rokah, zaprt, sam, razorožen, brez pomoči in prijatelja. In poznal je dobro svoj čas, vedel, da se ne šteje niti ne premišlja dolgo za eno človeško življenje. Kako lahko ga puste do smrti v tej temni ječi, ali kako lahko dobi jetničar njegov ukaz, natihoma spraviti ga v kraj. Taki grozni preudarki so počasi strli Ribljev vzklonjen duh in — ko je bil prišel Rudolfi s svojo ponudbo, poprijel se je je Ribelj brž, kakor v strahu, da mu ne bi bila ta rešilna vrv zopet odtegnjena.

Prisezal je najsvetejše prisege, kakor mu je Rudolfi nalagal.

Namenjen je bil na Nemško. Pa sam? Kam? To so bila vprašanja. In zopet je vstajala slika iz megle spominov, podoba one deklice, s katero ga je družila prva in edina srčna vez.

Ni mogel na pot, da bi je ne bil še enkrat videl. A ipak ni tudi k nji mogel. Kaj je ž njo, o tem ni vedel ničesar. Ni imel nobenega človeka, s katerim bi mu bilo mogoče govoriti o tej stvari.

Prihajala mu je večkrat misel, da deklica ni kriva, da ves položaj ni tak, kakor ga je on v prvem

hipu videl, da se je grenaglil. Z nekakim zadoščenjem se je te misli oklepал in vedno bolj se mu je zdelo nemogoče, da bi se mu bilo izneveriti moglo ono prej tako srčno vdano bitje.

Po drugi strani mu je govorilo srce, da more morebiti nji odpustiti mnogo, vse, vse. Ž njim naj deklica pojde daleč v širni svet, kjer bode mogoče pozabiti minulosti, kjer ni brezvestnih zapeljivcev, kjer je mogoče začeti novo življenje.

Tih in skrit je živel Ribelj nekaj časa v Celju, odlagaje od dne do dne izpolnitev svoje prisege, pa tudi pot v Podčetrtek.

Naposled se je odločil za odhod in nahajamo ga tam.

Ko stopi na dvorišče, priteče mu veliki Gornikov pes naproti, a neče več v njem poznati starega hišnega prijatelja, katerega je prej pozdravljal. Sovražno laje nanj in mu zastavlja pot.

„Česa iščeš tod?“ ga osorno vpraša Gornik, kateremu so te mesece, kar ga ni bilo tukaj, vidno osiveli lasje.

„Kaj je z Marijanico?“ vpraša Ribelj.

Gornik trpko namižkne, obrne se strani in pravi: „Le pojdi, odkoder si prišel, tukaj nimaš česa več iskati. Bolje bi bilo, da bi ne bil nikoli prišel pod streho, kjer sem jaz spal.“

Rekši mu obrne hrbet in odide.

Ribljevo klicanje je bilo zastonj. Na dvorišču je obstal sam. Od raznih oglov so ga posli sumljivo in kakor boječe gledali in stikali glave.

A tako on ni hotel oditi. Stopi čez prag, da bi šel sam pogledat v grad. V veži najde staro deklo Mreto. Starka ogledavši ga iztegne velo svojo roko po njem.

„Prekesno ste prišli, prekesno!“ govori in solze se ji polijo po nagubanem obraza.

„Kje je Marijanica?“ ponavlja Ribelj svoje vprašanje in v strahu, ki je mladega moža zdaj obšel, videčega vse izpremenjeno, je bila pozabljena vsa minulost, živo je bilo v njem samo hrepenenje, deklico zopet videti.

„O zakaj niste prišli, gospod Baltazar!“ tarna starka. „Kako Vas je klicala po imenu, zmerom, podnevi in ponoči. Baltazar, je rekla, pridi k meni, odpusti meni, je rekla. Lepa je bila, ko se ji je v glavi blelo od vročinske bolezni,“ rdeča kakor roža in bela kakor mleko, pa molila je k Bogu za Vas, tako lepo molila, in pri Bogu ji je odpuščeno, gotovo je v nebesih za angela. O zakaj niste prišli prej, kako bi jo bili obveselili, in še ozdravela bi bila, tako Vas je želela.“

„Mrtva!“ Bled kakor zid, na katerem je Ribelj bil naslonen, globoko vzdahne. Starka pripoveduje na drobno in gostobesedno, kaj je deklica govorila, kako nikogar ni bilo blizu, le ona sama je trpela in bedela pri njej vse noči.

„In kaj so ljudje vse pripovedovali: da ste Vi, gospod, zaprti, da Vas ne bode nikoli več k nam. Ona tega ni verjela, niti jaz nisem verjela ter ji nisem ničesar pravila, kaj ljudje govore. Zmerom me je vpraševala, če ste že prišli. In mislite si, ona je mislila v svoji bolni glavi, da se je Vam zamerila tako, da ji ne boste odpustili. Gospod Baltazar je dober človek, tako sem ji jaz vedno pravila, on te ima rad, sem rekla, in na pomlad bode gotovo zopet prišel, sem rekla, in glej, res ste prišli, ali ona Vas ni čakala, ubožica.“

„Kdaj je bil grof tu?“ vpraša Ribelj.

„O gospoda ni bilo več od tistega dne, kar je z Vami tako grdo ravnal. Precej potlej je Marijanica zbolela; potem ji je bilo bolje, a vesela ni bila nikoli več; in potem je zopet zbolela. Grof, da! Ona ni mogla slišati o njem. Mene je bilo groza imenovati ga, ker se je ubožica kar tresla, kadar je slišala kaj o njem. Jaz sem že prej rekla, da to ne bode prav, ko se je on začel sladkati okoli nje. Pa je res tako prišlo; Bog me varuj, da bi o gospodu grofu kaj hudega govorila, ali nesreča je k nam prišla ž njim. O da bi bili ostali v vinogradu na Visovljah, a ne šli v grad. Kako je bilo tam gori lepo, dokler ni grof prišel.“

„Preklet bodi!“ mrmra Ribelj med zobmi, srepo gledaje v tla.

V tem hipu pride oskrbnik Gornik na prag. Ugledavši Riblja pri stari dekli svoji obstoji, kakor bi premišljal, ali bi stopil naprej ali bi se ognil nazaj.

Ribelj stopi k njemu in pravi: „Pojdi sem, stari, zadnjikrat je, da te nadlegujem. Ti nisi imel poguma, da bi bil nož zasadil v človeka, ki ti je uničil pošteno hčer. Zato poglej zdaj mene; česar ni storil njen oče, to bode vendar storjeno.“

Preko trhlega obraza starega oskrbnika zaigra čuden nasmeh. Gornik je rad čul te besede, ali poznalo se je, da govornika tudi prezira.

„Prinesi vina!“ pravi starec dekli. In ko starka odide po vino, sede Gornik k mizi, ki je stala v veži in Riblju odkaže prostor poleg sebe. Ribelj sede in pokrije obraz z rokami. Ko imata vino na mizi in stara dekla odide, prične Gornik:

„Nož? Dà, imel bi ga za njega in za tebe. Kaj si hodil k meni? Kdaj sem te klical? Gospôda mi je dajala kruh, ti in tvoj gospod. Ali s pelinom ste mi belili, z nesrečo solili.“

Nema sedita potem oba moža.

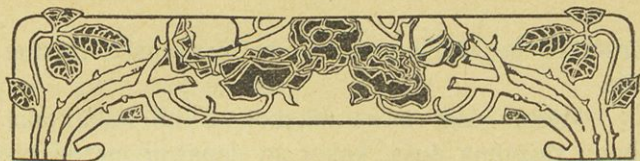
Gornik, v služabnosti ostarel mož, nevajen svoje notranjosti odkrivati, vajen molčati in pokoren biti tudi tačas, kadar se mu ni godilo prav, je izrekel v kratkih besedah več nego kdaj prej. Ko je bil nekdam prej izgubil ženo, ni tožil; ko je zdaj izgubil hčer, edino bitje, do katerega je imel toliko

srca, kakor ga more imeti človek njegove nature — tudi zdaj je delal dalje in služil dalje gospodarja svojega, kakor mrtev stroj.

Ribelj bi bil pač protestoval vselej sicer, da starec tudi njemu očita provzročevanje svoje nesreče. Zdaj ga niti čul ni. Bil je poln svojih misli. Nadvladovala pa je ena misel: maščevati se!

Pri vinu jo je povedal Gorníku. Ta mu ni prigovarjal, a tudi ne odgovarjal. Delal je obraz, kakor bi hotel pokazati, da mu je vseeno, ali svet še dalje stoji, ali se pogrezne.

Šestnajsto poglavje

Ne vid'lo ga sunce!
On izdade čestitoga kneza,
Gospodara i moga i tvoga.
Srbska narodna pesem.

Pozno na večer dne 9. marca meseca 1. 1670. je korakal v plašč zavit samoten mož počasno skozi Gosposke ulice v Mariboru in zavil na velikem trgu proti mestni hiši.

Čim bliže je k tej prihajal, tem počasnejša mu je bila stopinja. Nekoliko korakov pred svojim ciljem postane. Mesečina mu obsveti obraz. Naši bralci bi spoznali takoj Baltazarja Riblja.

Bil je bled in zmršen in ko je pogledal, ali je v stanovanju mestnega pisarja Jakoba Kodra še luč in je zapazil še osvetljena okna, se je stresnil in se obrnil strani.

Tako je utegnil premišljati tudi Juda Iskarijot pri poslednjem koraku, ko je stopal k sovražnikom izdajat svojega Gospoda. A premislil se ni.

Ribelj stresne z glavo in kakor bi hotel klic boljše vesti odbiti od sebe, odgrne s pestjo eno plat

plašča ter se zavije proti vhodu mariborske mestne hiše.

Mestni pisar tačas nikakor ni bil kaka taka uboga služabna duša, kakor so današnji mestni pisarji. Temveč ob onem času je bil pisar pravo za pravo prva oseba v mestu, zakaj čeprav so uživali drugi večje naslovne časti, združevalo se je v rokah učenega mestnega pisarja vse važno delo, sosebno e pisanje — v onem času redka znanost.

Takov oblasten mestni pisar mariborski, Jakob Koder, je imel čez dan baš toliko posla, da se niti najesti ni utegnil ob pravem času. Zato je sedel ravno pri večerji.

Koder je bil debel mož. Sedel je pri večerji široko razperjen. Poznalo se mu je, da mu je zadoščenje želodčevim potrebam največje njegovo veselje. Ker je bil neoženjen samec in že precej v letih, morebiti je bilo to naravno. Baš je bil Koder po zadnjem založaju svoje večerje natočil si vina in ga zadovoljno izpil, ko stopi njegov sluga v izbo in mu naznani, da čaka zunaj mož, ki hoče z gospodom mestnim pisarjem precej govoriti.

„Naj pride po dnevi!“ se zareži Koder. Sluga odide, a vrne se kmalu nazaj in pripoveduje, da tujec neče oditi, temveč da hoče vsekako še nocoj govoriti z gospodom, da ima nekaj imenitnega povedati, za kar bi bilo drug dan morebiti že prekasno.

„Kaj še, morebiti je kak tat ali razbojnik, odpravi ga!“ reče Koder.

„Ne vidi se kakor bi bil tat. Mlad gospod je, čedno oblečen.“

„Pusti ga noter; a potlej tukaj v sobi ostani, ne more se vedeti, kdo je in kaj hoče.“

Precej potem privede sluga Baltazarja Riblja v stanovanje Kodrovo.

„Gospod Ribelj!“ začujen gleda Jakob Koder od mize vstanši. Nabere debelo lice in čelo v take gube, da se je poznalo, kako si z nepričakovanim obiskovalcem nista v posebno v dobrem prijateljstvu.

„Kaj hočete od mene?“

„Imam važno stvar govoriti z Vami,“ pravi Ribelj in nepovabljen sede na stol. Koder se odmakne, videz Ribljev mu ni bil po godu, niti njegov srepi pogled. Ali hlapec je bil v kotu sobe; ni se bilo torej bati ničesar.

„No, storite brž,“ pravi Koder, „noč je, k poکوju treba iti.“

„Vi ste prijatelj deželnega profosa Franca Vilškega?“ vpraša Ribelj.

„Prijatelj? Ne, kdo se more imenovati prijatelj takih visokih gospodov,“ odgovori plaho Koder.

„A znani ste ž njim. Rabelj je on, in Vi tudi delate v tem. Ali hočete, da Vam izročim plemenito glavo pod meč, da se Vam bodo duše Vaše smejale od veselja?“

Rekši se Ribelj zagrohoče. Koder se odmakne še nekoliko dalje od njega.

„Vidim, da se me celo bojite,“ se roga Ribelj. „Neumni ste, hvaležni mi bodite, da Vam tako postrezam. Poglejte! (Iz žepa vzame listino in razvije pismo.) Poznate li te podpise in imena?“

Jakob Koder pogleda v veliko pismo, katero mu Ribelj moli naproti ter bere:

„Tatenbah, . . . Zrinjski, . . . Frankopan . . .“

Ribelj mu pismo odtegne in pravi:

„Veste, da so to izdajalci cesarjevi in njegove države?“

Jakob Koder ni mogel od kraja besedice ziniti, usta je odpiral in kakor nehoté roko izstezal po pismu.

„Ne tako brž. Povedite mi, kaj boste storili s pismom, ako je Vam dam? Ali mi obljubite, da je pošljete brez zamude deželnemu profosu Jurju Francu Vilskemmu? Ali obljubite, da boste vse storili, da upropastite grofa Tatenbaha s temi dokazi njegovega izdajstva, katere Vam izročam jaz?“

„Obetam, dajte semkaj!“ pravi Koder.

„Tatenbaha v prvi vrsti. Tega hočem poteptati kakor črva v prah, tako, še bolj kakor je on mene in srečo mojo. Maščevanje me je prignalo k Vam, naredilo iz mene izdajalca.“

„In kaj je v tem pisanju?“ vpraša Jakob Koder.

„To je original „lige“ ali pogodbe, katero je Tatenbah sklenil s hrvaškimi zarotniki na Lokate-

lijevem gradu v Lepšini, v kateri jim je obetal vso svojo pomoč pri uporni vojni proti cesarju. Pogodbo sem pisal jaz. Tatenbah misli, da ima original v rokah, a original je tu, on ima samo moj prepis pisma in po mojem peresu ponarejene podpise. Ta dokument sem spravil, da mi prinese srečo, da ob svojem času oblast dobim zanj. Zdaj mi sreče ni več treba, mrtva je zame; zato naj prinaša maščevanje in smrt. Nate! Pošljite takoj, sicer bi bilo prepozno. Že so njih priprave skoraj gotove. Uničen mora biti!“

Ko je Ribelj zapuščal Jakoba Kodra, kateri je imel zdaj velevažno dokazilo v rokah, in bil baš vrata zaprl za sabo, tresle so se mestnemu pisarju roke od razburjenosti in veselja, da mu je nenadoma dana prilika, prikupiti se najvišjim gospodom.

A Ribelj se je sam obtožil,“ da je on pisal to veleizdajno pogodbo. Bil je sokrivec. Mogel se je prej svoje izdaje pokesati, nego li je to pismo prišlo v prave roke.

To je Jakobu Kodru po bliskovo šinilo v glavo, in ker hvaležnosti ni nikdar poznal, ker je po svoji naravi sovražil vse ljudi, katere je mogel ovaditi in izdati, pokliče brž slugo in mu pravi:

„Teci, skliči stražo, pa tiho, in veliko plačilo dobite od mene, če mi ulovite in zaprete tega gospoda, ki je šel od mene.“

Sluga odhaja, da bi izpolnil povelje; mestni pisar pa se vglobi v branje dragocenega dokumenta, in kakor ne bi verjel, da-li ga ima resnično v rokah ali se mu samo sanja, bere zopet in zopet od početka.

Sedemnajsto poglavje.

Dne 21. marca je bil petek. Petek je po ljudski veri dan nesreče in nezgode.

Nad stolnim mestom štajerske dežele Nemškim Gradcem je visel meglovit, pust dan. Po graških ulicah je bil zmrzel sneg, dasi se je čas bližal že pomladi. Ljudi je bilo ob desetih dopoldne malo na ulicah. Vzrok temu so bile morebiti zamolke govorice, ki so šle od ust do ust. Vojakov je bilo tu in tam mnogo videti, posebno dragoncev na konjih.

Tatenbah je bil v Nemškem Gradcu. Danes predpoldnem so bili plemenitaši z dežele sklicani k nekemu posvetovanju. Med povabljeni je bil tudi on.

V svoji hiši na Lugeku se je bil baš svojemu dostojanstvu in bogastvu vredno opravil, da bi v krogu sostanovnikov svojih sijajno izpolnil svoje mesto. K njemu pride stotnik Kaldi.

„Kaj novega?“ ga vpraša Tatenbah mirno.

„Meni se vidi, da ne bode ničesar dobrega. Ni nemogoče, da smo izdani. Bil sem pred dvorcem.

Tam so gospodje zbrani in tiho govore med sabo. Meni ni dobro pri duši, in dozdam sem še vselej prav slutil. Jaz bi Vam svetoval, da se tiho umaknete iz tega gnezda in da odidete naglo na svoja posestva.“

Tatenbah se nasmehne.

„Kdo li se bode upal nam kaj storiti ali samo reči?“ vpraša ponosno. „Slabo Vam vojniku pristoja takov strah.“

„Vojnik nimam strahu, ako vidim sovražnika pred sabo, zakaj pred takšnim se lahko branim. Drugačen je sovražnik v temi, za hrbtom, kjer ga ne vidim. In jaz se bojim, da imate Vi takih.“

„In kaj zato?“

„A, mi imamo glave tikoma blizu zanke, gospod grof! Cesar ima še dosti ljudi, ki se mu s tem žele prikupiti, da mu izdado soplemenitnika svojega,“ pravi Kaldi.

Tatenbah stresne z glavo, kakor bi hotel z za hip obledelega lica in iz glave otresti vsako bojazen; prehodi dvakrat naglo sobo gori in doli in vpraša:

„Ali misliš, da bi se kdo upal roko položiti na grofa Tatenbaha, kneza Ravenštajnskega, skrivnega svetovalca cesarjevega?“

„Tu v Nemškem Gradcu ni nič nemogoče,“ odgovori Kaldi.

„Ne poznaš ti naših ljudi“ — odgovori grof. „Ako tudi kaj slutijo, dokazov še nimajo, ne morejo imeti. In predno se bodo odločili do tega, da proti

moji osebi kolikaj počnejo, zvedel bom gotovo vsaj nekaj, toliko imamo že prijateljev. In potem je treba stoprv misliti na odmikanje. — A zdaj je čas, da grem. Me li spremite? — Ne! Ostanite tu, jaz grem sam. Kmalu se vidiva.“

In šel je sam.

Ko pride pred cesarski dvorec, najde mnogo znancev v gručah stoječih in tiho med sabo govorečih ljudi. Okoli je stalo mnogo vojakov. Opazil je, da se obračajo vse oči nanj.

Pristopi k eni gruči, kjer je stalo več njegovih znancev: grof Brajner, grof Stubenberg, baron Jehlingen in drugi. Vpraša, kaj je novega, a nihče mu ne da pravega odgovora.

Začenja mu prihajati neizrecno tesno. Ko bi bil mogel iti nazaj, bil bi to storil precej. Ali potem bi se bila še bolj vzbudila sumnja. Ni se dalo. Moral je dalje, naj pride kar hoče. Da hudega ne bode, to je upal še.

Ogovori potem Kellersperga. Ta se vda ž njim v lehek navaden razgovor o vsem in ničem, kakor je navada. A Tatenbah opazi tudi na njem, da se nosi neobično hladno.

„Kaj pa imate danes vsi?“ ga vpraša Tatenbah. Glas se mu nekako trese.

Predno je bilo treba Kellerspergu odgovoriti, pristopi k njima baron Losenstajn, tisti, ki je bil že prej, pri znanem obedu v Polskavi, vzbudil

Tatenbahovo sumnjo. Baron je imel danes čuden, prijazen nasmehljaj na ustih, ko je Tatenbaha pozdravil in mu rekel:

„Grof Tatenbah, prijatelji Vas čakajo pred svetovalsko sobo. Hočete li vstopiti?“

„Idete z nami?“ vpraša Tatenbah Kellersperga.

„Ne z Vami!“ odgovori ta resno.

Ko Tatenbah stopi v prednjo sobo, najde zase strašen prizor. Ob stenah je bilo polno oborožencev, spredaj so stali: graški mestni sodnik, najhujši njegov sovražnik grof Franc Adam Ditrihstajn, deželni profos Juri Franc Vilski (ali kakor se je nemški pisal: von der Will), obristlajtnant dragoncev Ivan Tomaž Sajer in drugi. Vse oči so bile prebodljivo uprte na Tatenbaha, in predno je mogel zbrati svoje misli, so bila vrata za njim zaprta, oboroženi vojaki so mu stopili za hrbet in ob straneh.

Obristlajtnant Sajer in graški mestni sodnik stopita pred Tatenbaha, in prvi dvigne roko in slovesno pravi:

„Gospod Ivan Erazem, grof Tatenbah in Ravenstajn, jaz Vas v imenu cesarjevem v zapor devljem zaradi veleizdajstva! Dajte meč svoj sem!“

Ponosni, veliki mož ni mogel nobene besede izustiti, ko je nanagloma videl, da je izgubljen. Njegov pogum, kateri ga je v zadnjem času spremljal povsod, ga je zapustil v tem zadnjem trenutku. Tresel se je na vsem životu. Kakor mehanično je

prijel za svoj meč. A ne, da bi se postavil v bran, kajti bil je tu sam množini nasproti, vsaka bramba bi bila zastoj. Hotel je meč odpasati in ustreči ukazu, naj ga izroči kakor jetnik. Toda roka se mu je tresla tako, da je precej časa potreboval, predno je odpasal orožje.

Sajer vzame Tatenbahov meč in migne vojakom.

Dva podoficirja Žak-Gerhardovih dragoncev pristopita, vsak prime Tatenbaha pod eno pazduho in, s Sajerjem na čelu, odpeljejo oboroženci grofa skozi skriven hodnik na grad.

Na gradu ga izroče stražmeštru Jurju Vambrehtu, kateri ga zapre v posebno, dobro zatvorjeno sobo. Obilo straž se postavi na gradu. Govorica o tem, kar se je ravno zgodilo, se širi zdajci po vsem mestu, in jako poveličano, olepšano in spačeno pripovedovanje o strašni zaroti, ki je zdaj preprečena, gre od hiše do hiše, od soseda do soseda.

Osemnajsto poglavje.

Pismo, katero je Ribelj izdal mariborskemu mestnemu pisarju Jakobu Kodru, bil je le-ta precej drugi dan poslal v Nemški Gradec deželnemu profosu Vilskemu, kateri ga je zopet nemudoma poslal na Dunaj knezu Lobkovicu, ministru cesarja Leopolda. Na Dunaju so že s Hrvaškega in Ogrskega bili o zaroti precej poučeni, tudi baron Losenstajn je bil Tatenbaha ovadil že prej. Ravno tako je bil celjski sodnik Pavel Ahac kmalu po Ribljevem izpuščenju iz ječe, obširnejše, akopram ne jasno ovadno poročilo o Tatenbahovih namerah poslal v Nemški Gradec predsedniku grofu Brajnerju. Zdaj ko so imeli dokaz v rokah, se niso več mudili, temveč ukaz je bil prišel Sajerju v Nemški Gradec, naj z vso previdnostjo pa z vso odločnostjo postopa proti Tatenbahu. Kako se je to zgodilo, smo povedali v zadnjem poglavju.

Obristlajtnant Sajer je ravno tako brž in odločno postopal tudi po zaporu Tatenbahovem. Že prej je bil povse na tihem poslal na slovensko Štajersko,

v Maribor, Slovensko Bistrico in Celje čete vojakov, kateri so imeli čakati daljših ukazov. V Mariboru so bili cesarski dragonci že pred 10. marcem, ko je bil Tatenbah tam. A vse te priprave Sajerjeve so se vršile tako na tihem, da preveč brezskrbni Tatenbah ni slutil nobene nevarnosti. Tudi je bil v poslednji čas v srečo svojo že tako zaupan, da bi noben svet v tem zmislu ne bil nič izdal.

Takoj po zaporu grofa Tatenbaha je mogel torej obristlajtnant Sajer polastiti se njegovih gradov in imenja ter razorožiti posadke na Tatenbahovih gradovih. Ker je bil namreč že čas blizu, ko je imel pokniti glavni upor po slovenskem Štajerskem, so bili zbrali in nekoliko tudi oborožili Tatenbahovi oskrbniki prilično število kmetov. Tako so čete čakale na konjiškem gradu, v Statenbergu, Podčetrtku, na Račjem itd. Posebno v Konjicah je bil Simon Stupan lepo četo nabral na Tatenbahov ukaz. Semkaj je bil Tatenbah tudi ukazal pripeljati svoje izbrane zaklade iz Račjega, ker se je bal za poslednji grad, kot čisto na planjavi stoječ in (tačas) samo z močvirjem okoli le nekoliko zavarovan. Dne 21. marcija je bil on v Nemškem Gradcu zaprt, dne 22. marcija so, kakor kažejo protokoli, trije težko obloženi vozovi v Konjice pripeljali te dragocenosti.

Ali že tri dni potlej, namreč dne 25. marcija, so prišli v Konjice in potem precej na druge Tatenbahove gradove Sajerjevi dragonci s cesarskimi

komisarji na čelu, kateri so vse dragocenosti in imetje zapečatili in odvzeli. Strah je obšel Simona Stupana, ko je čul, da je zaprt gospodar njegov. Da-si je imel na konjiškem gradu zbranih trikrat toliko oboroženih mož, kakor je prišlo iz Maribora in Slovenske Bistrice cesarskih dragoncev — ni se upiral, temveč takoj izročil komisarjema vse ključe, dal svoje podložnike razorožiti ter jih poslal domov. Za cesarska komisarja sta bila namreč imenovana Gašpar Kellersperg in grof Adam Dittrichstajn. Da bi svojo vernost cesarju in svojo nedolžnost v vsi zaroti dokazal, pozival se je Stupan na svedočbo gospoda Pavla Aháca, toda ta je moral slabo pričati zanj, zakaj prijeli so tudi Stupana in ga odpeljali v Gradec kot pričo v veliki pravdi, ki se je imela goditi s Tatenbahom.

Istotako se je zgodilo z oskrbnikom v Statenbergu, nekim Krištofom Jamnikom, s starim Jurjem Gornikom in Avguštinom Šmidom, oskrbnikom v Račjem.

Ko so Tatenbahovi prijatelji čuli o njegovem zaporu, podvizali so se, uničiti sledove sporazumljenja in prijateljstva ž njim, povsod zatajevati ga, in so pokorno in prilizneno lazili, vdanost svojo cesarju dokazovat. Drugi so naglo zapustili deželo. Med temi je bil Tatenbahov bratranec Oton Tatenbah, kateri je bil (ne ve se kam) ubegnil. Rudolfi se je umeknil v Čakovec. Tretji pa, med temi

najodličnejši, grof Karel Turn, deželni glavar goriški, so bili možje dovolj, da tudi v skrajni nesreči Tatenbaha niso zatajili, a so zato delili njegovo usodo, to je, bili so zaprti. Grof Turn je bil na gradu v Nemškem Gradcu zaprt dolgih osemnajst let, namreč do smrti svoje l. 1689.

Tatenbah je bil komaj šest dni na gradu, ko je bila sodna komisija za njega sestavljena. Med svojimi sodniki je Tatenbah našel največje sovražnike svoje, in to mu je moralo podirati upanje, da bi srečno izšel iz zapora, ali da bi otel življenje. Sodišče, katero je bilo sestavljeno samo za ta slučaj in je imelo skrivne seje ter se imenovalo tudi skrivni svet, je bilo sestavljeno iz naslednjih mož: predsednik grof Brajner, grof Juri Žiga Herberstajn, kancelar baron Jehlinger, grof Stubenberg, Stirck, Ditrihstajn, Auersperg, barona Tirndl, Javornik, Argento, Hiršfeld, Markovič, Kálanci, Prentek in Kelersperg. Cesarski tožnik o veleizdajstvu Tatenbahovem je bil komorski prokurator dr. Megerle, nevaren protivnik, ker eden najjezičnejših pravnikov svojega časa. Branili so Tatenbaha trije odvetniki, doktorji Jan Pfajfer, Matija Patricij in Julij Tencij.

Preiskavanje in sodno preslišavanje se začne vršiti z vso odločnostjo. Tatenbah je bil kesneje zopet dobil srčnost, in upanje v srečo svojo se mu je zopet vrnilo.

Devetnajsto poglavje.

Kmalu za Tatenbahom je enaka usoda zadela tudi ogrske in hrvaške zarotnike. Vse je bilo, posebno na Hrvaškem, pripravljeno, da upor vzplamti in velikanski vzraste, ko bi ne bil prezgodaj izdan in da so bili zarotniki sami med seboj zanesljivejši in previdnejši.

Zrinjski je na Hrvaškem zbiral vojsko. Nabral je bil že 8000 mož. Računal je povse dobro, da, ako brž ima prilično število izurjenih vojakov v roki, vstane vsa Hrvaška zanj, kakor požar se bode upor širil na sever, in dobljeno je vse.

Frankopan je delal v Primorju in v Zagrebu. V Zagreb je vrgel 200 svojih mož in imel na ta način stolno hrvaško mesto v roki. Isti dan, 21. marca, ko je bil v Nemškem Gradcu Tatenbah zaprt, je dobil Frankopan od Zrinjskega pismo, v katerem ga že svari, naj pazi na cesarske regimente, sicer pa naj se požuri, zakaj ako se vse ponesreči, bode kriva njegova (Frankopanova) in drugih zaveznikov počasnost.

Posebno pa Zrinjski v tem pismu Frankopanu naroča, naj pazi na pisma, katera mu piše Vukovački iz Carigrada, ker ta pisma bi mu utegnila vzeti življenje. To je dokaz, da je Vukovački do zadnjega z vso odločnostjo delal in tudi druge k odločnosti vzbujal.

Ko je bil Tatenbah prijet, in še nekoliko dni prej, so bili poslali iz Nemškega Gradca cesarju natančna poročila o gibanju na Hrvaškem. Ravno tako je cesarjev minister Lobkovic iz Karlovca in Zagreba dosti zvedel. Istotako so Turopoljci, ti slivarski hrvaški „plemenitaši“, hiteli cesarju poročat svojo zvestobo. Škof zagrebški, Martin Boronič, je sam šel na Dunaj.

Cesarjeva vlada, tako za Zrinjskega prezgodaj poučena, je mogla z močjo začeti delati. Prosila je več državnih knezov za pomoč in jo dobila. Po ogrski dvorski kancelariji je poročila Hrvatom, da ni Zrinjski več ban, in da ga ima „in iuridicis“ namestovati zagrebški škof, „in militaribus“ pa grof Nikolaj Erdedi.

Feldobristvahtmajster baron Spankau pa je dobil od cesarja povelje, nemudoma iti v Nemški Gradec in tam stopiti na čelo onih regimentov, ki so se tačas zbrali, in pomnožiti to svojo vojsko kolikor mogoče ter udariti na Zrinjskega, predno utegne urediti svojo vojsko.

Tako se je zgodilo, a ne brez nekolike male nepoštenosti. Poročilo se je namreč, da hoče vlada poslušati svete zagrebškega škofa in se z Zrinjskim

pogoditi. Zaradi tega je bil zadnji hip Zrinjski, videč, da je Tatenbah zaprt in da on sam nima upanja o velikem uspehu, poslal na Dunaj nekega patra Forstala s svojim sinom. Temu patru je Zrinjski dal polnomočje sklepati in skleniti zanj pogodbo in mir s cesarjem. Pogoji, s katerimi se je hotel Zrinjski vdati, bili so med drugimi: domačini v Hrvaški naj morejo postati brez pristranosti generali, obristi in kapitani; grofu Zrinjskemu naj se da za zmerom generalat Varaždin, grofovina Gisin in Kočevje, Reka in Trsat, splošna amnestija naj se dovoli; cesar plača 40.000 gld. dolga Zrinjskega; v Kapronci mora biti podkapitan kakov Kranjec, takšen mož, ki mu more on zaupati; ako mogoče, začne se ofenzivna vojska; on (Zrinjski) ne terja prvega poveljništva vojske, ali terja takega poveljnika, ki ni sovražnik hrvaškega naroda. Gotovo ti pogoji delajo Zrinjskemu čast, a so takisto dokaz, da je mož, ki jih je mogel cesarju diktirati, imel tudi potem še mnogo srčnosti, ko je bil Tatenbah — že v ječi.

Toda baš ob tistem času, ko so se cesarjevi svetovalci s slom Zrinjskega dogovarjali in pogajali, delali so za hrbtom z dejanskimi pripravami proti Zrinjskemu.

Več dni so namreč visoki gospodje meniha, prijatelja Zrinjskega, varali in vodili za nos, da ni vedel, pri čem je; da, celo to so mu hoteli vbiti v glavo, da je Tatenbah bil zaprt samo zavoljo svojega raz-

sajanja v pijanstvu. To je trpelo tako dolgo, dokler ni v tem general Spankau svoje vojske organiziral in se Herberstajn iz Karlovca vzdignil proti Frankopanu.

Tako so stvar zavlekli do 15. dne aprila. Zrinjski je mislil, in pater mu je moral to poročati, da so pogoji njegovi sprejeti. A 15. dne aprila z Dunaja pošljejo patra z naročilom, naj Zrinjski izroči gradove Čakavec, Legrad, Bakar, Kostariba in Bukavica. Ali v tem hipu so vedeli, da je Zrinjskega usoda že določena.

Spankau je bil namreč Zrinjskega in Frankopana v Čakavcu, kjer sta bila vkup, iznenada prijel. Ker je imel Zrinjski v Čakavcu samo 2000 mož, Spankau pa nad 6000 dobro obroženih in izurjenih vojakov, je bil boj težak.

Grad Čakavec ni bil pripravljen na brambo proti toliki vojski. Dolgo ga tudi ni bilo mogoče braniti, ker ni bilo živeža za 2000 ljudi. Zrinjski je vsak dan pričakoval, kdaj z Dunaja pride to, kar mu je pater Forstal po poročilu obljubil, namreč pogodba s cesarjem. A z Dunaja le ni bilo ničesar. Spankau je pritiskal čimdalje bolj, Čakavec se je mogel držati samo še nekoliko dni, Zrinjskemu in Frankopanu je bilo vse na tem ležeče, da ju poveljnik cesarske vojske ne dobi ujetnikov v roke. Sama sta hotela iti na cesarjev dvor. Zrinjski je bil hrvaški ban. Od cesarja samega še ni dobil svoje odstavke.

Na dvoru ga ne bi bilo lahko zapirati zaradi starih ceremonij, zato je dvorska konferenca že v seji 9. dne aprila meseca sklenila, da bi bil „škandal“, ko bi prost prišel na dvor, da ga torej mora ujeti Spankau na vsak način. Dober svèt je bil drag, kako uiti.

Tu je bila zopet grofica Katarina Zrinjska, ki je mislila in delala. Ona je imela hitro črtež gotov, kako uideta njen mož in brat, a ona sama brani grad, dokler je mogoče.

Sklenjeno je bilo na nasvet grofice, da se v temni noči napade Spankauvova vojska, ki je ležala na strani proti Dravi. Ni bilo dvojiti, da bode Spankau, kateri Zrinjskega moči ni mogel poznati, z vsemi silami ustavil se ponočnemu napadu. V tem lahko uideta Zrinjski in Frankopan.

To se je zgodilo koncem meseca aprila. Noč je bila meglena in hladna. Na dravski strani je oril vojni krik, koče po polju so gorele. V gradu Čakavcu pa je bil Zrinjski s Frankopanom in kakimi petindvajsetimi izbranimi vojaki - spremljevalci — pripravljen na beg. Junaška njegova postava je bila kakor strta, in Frankopanu se je videlo, da tega koraka ne stori rad, temveč ker je prisiljen po svaku in sestri grofici Zrinjski, katera se pa sicer ni dala pregovoriti, da bi šla ž njima.

„Idite, za domovino je tako prav. Jaz pa ostanem tu do zadnjega, da se ne bode reklo, vsi

smo zapustili mesto. Vidva morata iti, jaz hočem ostati.“

Zrinjski jo prime za roko in stoji nem. Ona in drugi ga nagovarjajo, naj se odpravi brž. Na-posled poljubi ženo in reče z drhtečim glasom:

„Bog s teboj!“

Obrne se in vsi odhajajo, izgube se za oglom gradovega hodnika in iz grada na polje megleno. Nobena solza ni močila belega lica visoke gospe. Še je imela upanje in srčnost.

V divjem diru je gonila četica ubežnikov preko polja po stranskih potih.

Pri Muri so bili pripravljeni ribiči, kateri so že čakali. Imeli so samo tri večje čolne, broda ne. V čolne so mogli samo Zrinjski in Frankopan, konji so morali plavati. Tako so prešli preko Mure, na oni strani zopet osedlali mokre konje in jahali vso noč dalje.

Drugi dan opoldne so se ustavili v Sigetu pri grofu Sétsju, zopet vse popoldne so jahali dalje na severovzhod na poti proti Dunaju ter prenočili v Kermendu pri Batijaniju. Ta je bil tudi vpleten v zaroto, a že se je umikal, ni jih hotel spremiti, dal jim je pa nekoliko ljudi za spremstvo. Drugo noč so spali v neki madžarski vasi v klostru pri jezuitih. Tudi ti pobožni očetje so gledali, da so goste kmalu odpravili. Tretjo noč so nočevali pri grofu Kériju, enem zaveznikov svojih, blizu mesta Kisek. Ker

so bili preutrujeni, so ostali pri tem madžarskem „prijatelju“ več časa in mu zaupali popolnoma vse. A vrli madžarski prijatelj in kučegazda grof Kéri ni imel bržega posla, nego da je izdal svoje goste. Poslal je namreč na tihoma cesarju Leopoldu sla z naznanilom, da sta Zrinjski in Frankopan pri njem in na poti na Dunaj, kjer mislita oprati svoje izdajstvo. Zaradi tega je bilo vse pripravljeno, da bi ju na poti tu ali tam prijeli, ako ne bi sama šla naravnost na Dunaj.

Tam so ju zaprli, predno sta prišla k cesarju. Brž potem so ju poslali v ječo v Dunajsko Novo mesto. Takoj se je začela velika „pravda“ proti njima. Preiskovalni sodniki se imenujejo: dvorni kancelar Haner, baron Hohengran, Krištof Abele; prisedniki sodišču: grof Vindišgrac, Ivan baron Hervart, feldmaršal-lajtnant Gašpar Zdenko in drugi.

Njih usoda je bila odločena, predno so sodniki svojo sodbo izrekli, zakaj že 20. dne marca l. 1670. piše cesar Leopold svojeročno svojemu poslaniku na španskem dvoru, da, ker se je Zrinjski hotel narediti za hrvaškega in jugoslovanskega kralja („pro principe Croatiae et aliarum partium“), bode mu na prste potrkal, da bodo glave odskočile (will sie schon ad mores bringen, und auf die Finger klopfen, daß die Köpf' wegspringen sollen“).

Ravno tako žalostno kakor na Slovenskem in Hrvaškem se je končal tudi upor na Ogrskem.

Rakoci, ki je bil do zadnjega z Zrinjskim tako v zvezi, kakor Zrinjski s Tatenbahom, je sklical neki deželni zbor v Košicah. Tu je bilo sklenjeno, da se ima upor precej začeti in res se je začel. Rakoci povabi poveljnika cesarske vojske v Tokaju, Starhemberga, k sebi v goste — in ga prime ter zapre. Takoj se vzdigne s svojo nabrano četo proti mestu Tokaju, a ga vzeti ne more. Obrne se tedaj proti Munkaču, gradu svoje matere, ali mati mu ni hotela odpreti vrat, zato se vrne zopet proti Tokaju. Tu sliši, da so Tatenbah, Zrinjski, Frankopan, vsi njegovi mogočni zavezniki, ujeti in zaprti — začne igrati spokorjenega grešnika, beži k svoji materi, katera mu res izprosi in za drage denarje odkupi od cesarja vsaj življenje.

Drugi glavar ogrskega upora Nadasdj je bil ujet (iz postelje vzbujen) v Potendorfu ter pripeljan na Dunaj, kjer se mu je naredila veleizdajska pravda, kakor drugim trem zarotnikom.

A da se vrnemo zopet k Tatenbahu.

Dvajseto poglavje.

Onde j' pala krvca od junakah,
Onde su ti sva tri poginula.

Srbska narodna pesem.

Zapuščen od vseh mogočnih prijateljev, zapuščen od vseh zvestih duš je sedel Tatenbah leto in dan na graškem gradu. Preiskavanje je teklo dalje, obširno, natančno. Bilo je v vsem vkup petnajst sodnih izpraševanj ž njim.

Med pričami je bil eden glavnih Baltazar Ribelj, kateri je bil po Kodrovem povelju v Mariboru prijet in zaprt tisto noč, ko je izdal lehkomiselnega svojega gospodarja.

Vsi prejšnji prijatelji so tega zatajili in se umeknili. Samo dva človeka sta bila, ki sta se trudila rešiti ga: žena njegova Ana in stotnik Kaldi.

Ko je grofica Ana zvedela strašno novico, da je njen soprog zaradi veleizdaje zaprt, se je precej vzdignila in se napotila na Dunaj. Na kolenih je hotela tam cesarja Leopolda za nesrečnega svojega moža prositi milosti.

Ali v tistem času se ni dalo tiho potovati. Mahoma so za to potovanje zvedeli gospodje Tatenbahovi sodniki, poslali za njo brze konjike, in ti so jo došli že v Fronlajtnu, prijeli tudi njo in ji celo odvzeli vso zlatnino in srebrnino, kar je je imela pri sebi.

Na drug način ga je od početka izkušal rešiti Kaldi. Posrečilo se mu je bilo uiti biričem, ki so ga zalezavali. A potem ni iz Nemškega Gradca pobegnil, temveč preoblekel in prenapredil se je v delavca in ker je imel precejšnjo vsoto Tatenbahovih novcev na razpolaganje, znal se je ž njim v zvezo spraviti. Dal mu je pismo svēt, naj se dela, kakor bi bil blazen; na ta način bodo manj pazili nanj, in mogoče bode rešiti ga. Toda tudi ta črtež se ni dal dolgo upotrebljevati. Doktor Ajzenšmid, eden prvih zdravnikov v Nemškem Gradcu, kateri je bil od sodne preiskovalne komisije poklican, da bi Tatenbaha opazoval, je spoznal, da je Tatenbahova blaznost ponarejena ter to sodnikom dokazal s tem, da je naglo v Tatenbahovo izbo stopivši naznanil mu, da je grofica Katarina Zrinjska jetnica pripeljana na grad in blizu njega zaprta. Ta novica je Tatenbaha tako prišla, da je vlogo svojo kot blaznik pozabil in se vdal najbridkejšemu togovanju in žalovanju. Njemu se je videla grofica Zrinjska v duševni svoji vzvišenosti kakor angel varuh. Zdaj ko je čul, da je tudi ona v ječi, se mu je zdelo vse izgubljeno.

Dr. Ajzenšmid je bil precej potem neko jutro pri leški cerkvi na ulicah najden mrtev, zaboden s svojim mečem, in Kaldi je izginil.

Dne 26. novembra 1671. l. pridejo k Tatenbahu v ječo mestni sodnik, prvosednik sodske komisije in dva prisednika ter mu slovesno bero razsodbo, ki se je glasila:

„Ivan Erazem Tatenbah izgubi svoje plemstvo in posestva svoja za sebe in svoje naslednike. Odsekana mu bode desna roka, z mečem bode glavo izgubil s tremi udarci.“

Tatenbah je še nekoliko upal na pomiloščenje. Ko zasliši strašno razsodbo, se zgrudi ves obupan. Ves dan ni mogel ničesar govoriti.

Drugi dan se toliko obodri, da piše ponižno pismo do cesarja, v katerem ga prosi milosti za sebe ali vsaj za sina svojega. Svojih jetničarjev prosi, da bi videl grofico Zrinjsko, katera je bila res po padu Čakavskega grada tudi jetnica v Nemški Gradec pripeljana, in da bi se poslovil od svojega sina. Oboje mu je bilo dovoljeno.

V spremstvu Jurja Vambrehta, stražmeštra na gradu, stopi grofica Katarina Zrinjska v izbo, v kateri je bil Tatenbah zaprt.

Kako je bila velika gospa izpremenjena!

Visoka veličastna postava je bila upognjena, prej lepo polno lice je bilo upadlo, žive gospodujoče oči so otemnele. Bila je komaj senca one odločne, navdušene

žene, ki je znala toliko moč v delavnosti ohraniti in oživljati v njih ogenj za veliko idejo — samostalnosti domovine.

In tudi ona je videla, da se je Tatenbah izpremenil. Komaj sedemintrideset let stari lepi moč je bil bled, posušen, osivel in zguban.

Ko ga ona ugleda takega, sklence roke in skoraj bi se bila zgrudila. Tatenbah stopi ginjen k njej in sam tolažbe potreben, tolaži njo. Menjala sta v tem žalostnem hipu vlogi; ona prej vselej srčna, zdaj vsa potrta — on prej omahljiv, zdaj odločen in nobene pogibelji znajoč.

Govorila sta dalj časa, potem sta se poslovila — za vselej.

Dne 29. novembra je bil v Nemškem Gradcu velik deželni zbor. Štajerski stanovci, zastopniki višjega plemstva in duhovenstva so se na poklic cesarjev zbrali, da bi čuli Tatenbahovo obsodbo. V deželni zbornici, ki je bila črno po stenah preprežena, so sedeli zastopniki zamolklo-tiho s slovesno resnostjo na obrazih. Zapisnikar prebere obsodbo. Potem se prinese deželna knjiga, v kateri so bili zapisani plemenitaši imajoči pravico zborovati in sklepati. Med njimi je bilo na odličnem mestu tudi Tatenbahovo ime.

Slovesno se je Tatenbahovo ime iz deželne knjige izbrisalo — „za večne čase!“

Potem se je stanovom dalo na znanje, da se odslej, ko je Tatenbah obsojen in ne več plemenitaš, more izročiti navadnemu mestnemu sodstvu.

Tatenbah je bil že prejšnji dan, spremljan po jezuitskem patru Zajcu, v zaprtem vozu pripeljan z grada v mestno hišo. Tukaj je smel njegov mali sin Anton k njemu.

Poslovil se je solzen od sina, tudi za vselej. To slovo mu je bilo najtežje. Kako ne bi! Vdal se je bil v zaroto, da bi proslavil svoje ime, da bi sinu svojemu pustil samostalno državico. In zdaj ostane njegov sin zapuščen, plemstva in dedine svojih očetov oropan!

Dne 1. decembra je bil tisti usodni dan. Mestna vrata v Nemškem Gradcu so ostala eno uro dalj kot navadno zaprta. Kolikor je bilo vojakov v mestu, pešcev in konjikov, vse je bilo na ulicah. Tudi mestna straža je bila oborožena in je morala izmarširati. Po vseh cerkvah so zvonovi zvonili, in graški duhovniki v ornatih so za Tatenbahovo dušo molili molitve . . .

Zjutraj ob osmih je bil na dvorišču mestne hiše krvav oder postavljen, črno pregrnjen. Mirno, vdan in moško stopi Tatenbah nanj. Poleg njega pater Zajec, izpovednik njegov, s krucifiksom. Tu mu sodniki povedo, da je cesarjeva „milost“ oprostila mu odsekanje desne roke. Še za to se Tatenbah zahvali, priporoči dušo svojo Bogu, poklekne in krvnik mahne

z mečem trikrat po vratu najmogočnejšega plemenitaša štajerske dežele. Njegova glava odleti od života.

Zopet zapojo vsi zvonovi po mestu.

Zvečer pa je bilo njegovo truplo pokopano tiho in skrivaj na pokopališču dominikancev pri Sv. Andreju v Murskem premestju, na severni strani cerkve, zunaj pri drugem oknu.

Tam počiva.

In ti, slovenski bralec, ki si do tu potrpljenje imel čitati ta kratek obris zgodeb moža, ki je padel (čeprav je imel človeških napak mnogo) ipak za veliko idejo, katera bi, uresničena, bila našo slovensko in vso slovansko zgodovino predru-
gačila — — ti pojdi, ako ti prilika nanese, na grob njegov in obžaluj, ker je padel tako, da so triumfovali nad njim njegovi sovražniki, ki tudi niso prijatelji tvojega rodu!

Povedati nam je še usodo drugih v tem historično-pripovednem spisu omenjenih oseb.

Kakor Tatenbah, bili so obsojeni in z mečem usmrčeni tudi drugi glavni zarotniki. Nadasdjeva glava je padla na Dunaju, Zrinjski in Frankopan sta umrla enake silne smrti v Dunajskem Novem mestu. Z obema sta izumrli Hrvatom dve domoljubni, mogočni slovanski plemeniti rodovini.

Tatenbahova žena je dobivala milostno penzijo 2000 gld. na leto.

Hrabra Katarina Zrinjska je umrla zaprta v kloštru karmelitaric v Nemškem Gradcu po dolgem žalostnem življenju.

Nesrečni izdajalec Baltazar Ribelj ni dobil pohvale za svoje delo, temveč obsojen je bil na graškem trgu stati na sramotnem kolu, pet let v ječo in po prestani kazni je bil izgnan iz dežele.

Rudolfi je bil v boju ustreljen v Čakavcu, ko je po begu Zrinjskega in Frankopana branil za grofico trdnjavo.

Vukovački je po trjenju madžarskih zgodovino-piscev v Carigradu ostal in tam umrl v velikem uboštvu.

Sin Tatenbahov, Anton, je bil na državne stroške v Nemškem Gradcu izšolan in je moral stopiti v kloster Rajn pri Nemškem Gradcu, kjer je bil l. 1685. za duhovnika posvečen. Še leta 1807. se je rabil mašni plašč, katerega je ta Anton Tatenbah dal narediti od svilnega plašča, ki ga je nosil oče njegov, ko so mu jemali glavo.

Kot značajne črte onega časa kočno ne smemo pozabiti omeniti strogega ukaza, katerega so nemški višje gospodje v Nemškem Gradcu po Tatenbahovi smrti poslali v Celje Pavlu Ahacu, namreč: naj poišče tisto veliko coprnico na Dravskem polju, ki je dala Tatenbahu hudobne svete. Ni pa kronistom znano, ali se je Pavlu Ahacu posrečilo coprnico ujeti ali ne.

1946

